

N Á R O D O P I S N Á

revue

4/2015

AUTOŘI STUDIÍ A ČLÁNKŮ NR 4/2015:

PhDr. Jan KRIST (*1950) vystudoval etnologii a historii na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Od roku 1976 působí v Národním ústavu lidové kultury ve Strážnici, od roku 1997 jako jeho ředitel. Zabývá se sociální kulturou a folklorismem. Mimo jiné je prezidentem České národní sekce CIOFF a šéfredaktorem časopisu Národopisná revue. **Kontakt:** jan.krist@nulk.cz

Doc. PhDr. MARTINA PAVLICOVÁ, CSc. (*1964) vystudovala etnologii na brněnské Filozofické fakultě. Po absolvování interní vědecké aspirantury zde od roku 1992 působí v Ústavu evropské etnologie. Kromě historiografie a teorie etnologie se zaměřuje především na studium folkloru a folklorismu. Od roku 1998 je redaktorkou Národopisné revue. **Kontakt:** pavlicov@phil.muni.cz

PhDr. Josef JANČÁŘ, CSc. (*1931) byl ředitelem Slováckého muzea v Uherském Hradišti (1964–1970), odkud byl pro své názory propuštěn a v letech 1972–1979 byl zaměstnán v JZD Lipov. Od roku 1980 byl odborným pracovníkem Ústavu lidového umění ve Strážnici, v letech 1989–1996 pak jeho ředitelem. Publikoval práce z oboru tradičního zemědělství a proměn lidové rukodělné výroby, v současné době se věnuje otázkám folklorismu a nematnému kulturního dědictví. **Kontakt:** josefjancar@tiscali.cz

Doc. Mgr. Daniela STAVĚLOVÁ, CSc. (*1954) vystudovala etnografii a historii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Od roku 1995 je vědeckou pracovnící Etnologického ústavu AV ČR a současně přednáší na katedře tance HAMU v Praze. Zabývá se etnochoreologií a taneční antropologií, svůj výzkum zaměřuje na studium historického i současného tanečního prostředí. **Kontakt:** stavelova@eu.cas.cz

Doc. Ján BLAHO (*1947) vystudoval Fakultu telesnej výchovy a športu v Bratislavě. Od roku 1979 působil na Katedře hudobnej výchovy Pedagogické fakulty v Nitře, od roku 1992 na Katedře folkloristiky a regionalistiky Vysoké školy pedagogické v Nitře. Od roku 1996 přednáší na Katedře tanečnej tvorby Hudobné a tanečné fakulty VŠMU v Bratislavě. Jeho odbornou orientací je slovenský lidový tanec, etnochoreologie, teorie a metodika lidového tance a regionalistika. Patří k nejvýznamnějším choreografům lidového tance na Slovensku. **Kontakt:** blahovic@gmail.com

Mgr. Kateřina DOBROVOLNÁ (*1990) vystudovala bakalářský a navazující magisterský obor Sociální a kulturní antropologie na Západočeské univerzitě v Plzni, kde v současné době studuje doktorský obor etnologie. Od září roku 2015 je odborným pracovníkem Svatojánského muzea v Nepomuku. Zabývá se studiem slovesného folkloru, zejména pověstí, částečně studiem hmotné kultury a muzeologií. **Kontakt:** dobrka@ksa.zcu.cz

N Á R O D O P I S N Á

revue

4/2015

OBSAH

Studie k tématu Folklorismus a jeho institucionální podpora

Institucionalizace folklorismu v českých zemích (<i>Josef Jančář</i>)	273
Národní ústav lidové kultury a Mezinárodní folklorní festival ve Strážnici. (K 60. výročí založení ústavu a 70. výročí konání festivalu) (<i>Jan Krist – Martina Pavlicová</i>)	278
Lidový hudebně-taneční projev jako scénický tvar – folklorní soubory v českých zemích v péči jedné instituce (<i>Daniela Stavělová</i>)	292

Polemiky a materiálové příspěvky

Súčasný problémy scénickej tvorby amatérskych folklórnych súborov na Slovensku v kontexte inštitucionálnej starostlivosti o ľudový tanec (<i>Ján Blaho</i>)	307
Současné narativy o „těch druhých“ aneb Verbalizace ohrožení ve veřejném prostoru (<i>Kateřina Dobrovolná</i>)	316

Výzkum folklorních souborů

Činnost vybraných dětských folklorních souborů – sociologický výzkum (<i>Jiří Vaniček</i>)	324
--	-----

Ohlédnutí

Ke stému výročí narození Josefa Polišenského (<i>Oldřich Kašpar</i>)	328
--	-----

Rozhovor

Rozhovor se Zdeňkem Salzmannerem u příležitosti jeho devadesátin (<i>Daniela Mosaad Pěničková</i>)	332
--	-----

Společenská kronika

K životnímu jubileu Marie Brandstettrvé (<i>Petr Lidák</i>)	335
Pozdrav a přání Martě Botikové (<i>Jana Pospíšilová</i>)	336
Blahopřání Iloně Vojancové (<i>Vladimíra Jakoubělová</i>)	337
Andrej Sulitka 70 let (<i>Zdeněk Uherek</i>)	340
In memoriam Ludvíka Vaculíka (23. 7. 1926 – 6. 6. 2015) (<i>Karel Pavlišťík</i>)	343

Konference

Konference Konec antropologie v Čechách (<i>Klára Nádaská</i>)	344
--	-----

Výstavy

Musée Tiskiwin v Marrakéši – dotek antropologie v arabském světě (<i>Barbora Půtová</i>)	345
--	-----

Festivaly, koncerty

Folklorní čas odzadu aneb 70 let MFF ve Strážnici a 94 let Slovákckého roku v Kyjově (<i>Josef Holcman</i>)	346
---	-----

Recenze

M. Pavlásek: S motykou a Pánem Bohem (<i>Anna Horáková</i>)	351
V. Horpeniak: Šumava očima Vladimíra Horpeniaka II. Šumavský místopis (<i>Marta Ulrychová</i>)	352
F. Zapletal: Dřevěné kostelíky Zakarpátí (<i>Nad'a Valášková</i>)	353
Jižní Plzeňsko XII, 2014 (<i>Marta Toncrová</i>)	354

Ročníkový obsah

Summary	356
---------	-----

358

INSTITUCIONALIZACE FOLKLORISMU V ČESKÝCH ZEMÍCH

Josef Jančář (Uherské Hradiště)

S termínem folklorismus se v českém etnografickém diskurzu setkáváme zejména po roce 1970, kdy Oldřich Sirovátka přeložil a v periodiku Národopisné aktuality publikoval studii badatele z univerzity v Tübingen Hermana Bausingera pod názvem „*Folklorismus*“ jako *mezinárodní jev*. Autor ve studii konstatuje, že jde o fenomén, který lze pozorovat ve všech průmyslových zemích. Dosavadní pojednání o obsahu tohoto termínu jako o formách a způsobech využívání tradic lidové kultury nebo jako zdroje národní či regionální identity patří k živým tématům i současné české etnologie. Pod termín folklorismus jsou zařazovány prvky lidových tradic, jimž je přisuzována hodnota opodstatňující péči současné společnosti o jejich zachování i možnost jejich využívání v kterékoliv době na kterémkoliv místě. Využívání tradic lidové kultury je dnes většinou chápáno jako příspěvek k ozvlášťování novodobé masové kultury. Nejvýznamnějším znakem folklorismu je přenesení vybraných folklorních projevů z intimního prostředí rodiny nebo vesnice do zcela odlišného kontextu jeviště nebo festivalového pódia.¹ Patří sem i projevy od hotovení krojů až po obnovu tradičních rukodělných technologií. Tento proces je součástí věčného sváru tradic a inovací, provázejících celý vývoj lidské společnosti. Od dob, kdy sběratelé poprvé zapsali lidovou píseň do not, kdy vesničané poprvé předvedli své zvyky a tance před šlechtickým nebo městským publikem a kdy se výrobek vesnického samouka stal předmětem sběratelského zájmu, se setkáváme s folklorismem, který je nedílnou součástí kultury a způsobu života novodobé společnosti. Podle německého filozofa George Simmela „*trvalé proměňování kulturních obsahů a nakonec celých kulturních stylů je znakem, či spíše výsledkem nekonečné plodnosti života, ale též hlubinného rozporu mezi jeho věčným děním a sebestvrzováním na jedné straně a objektivní platností a sebestvrzováním jeho vnějších podob a forem, jimiž nebo v nichž žije, na straně druhé*“ (Simmel 1997: 133). Přesně to vystihl spisovatel Karel Čapek, když ve fejetonu *Místo pro Jonathana* napsal, že kultura je hledání a tvoření, je stálý vývoj a věčná revoluce a že právě v tom neustávajícím tvoření je nejhlubší kontinuita kultury (Čapek 1970).

I když zaznamenané folklorní projevy k zábavně společenským aktivitám byly využívány už od konce 18. století, k prvním pokusům o institucionalizaci tohoto fenoménu kultury docházelo až s rozvojem spolkového života na konci 19. století.² Za první regionální projevy tohoto procesu u nás lze považovat vznik Veleobce Baráčníků už v roce 1896, nebo ve stejném roce zřízený Akademický odbor Československé jednoty, v oboru péče o tradiční lidové technologie pak *Moravskou ústřednu pro lidový průmysl* a pražskou *Zádruhu* (Jančář 1988). Za hlavní období institucionalizace folklorismu v Československu však lze pokládat až druhou polovinu 20. století, a to zejména proto, že v kulturním programu československé vlády, od počátků vycházejícím ze sovětských vzorů, byla zvýrazňována úloha lidových tradic v novodobé osvětové práci. To byl do značné míry i podnět k rozšiřování studia etnografie. Antonín Václavík však už v roce 1947 napsal, že „*etnografii nelze zaměňovati za vlastivědu [...] není ani regionalismem, jímž rozumíme hnutí za uchování archaických i krajinných a jiných regionálních odlišností [...] není ani folklorem v tom smyslu, jak je chápán našimi dilety*“ (Václavík 1946–1947: 264). Přesto o tomto problému vzniklo mnoho prací od amatérských popisů různých „folklorních“ projevů na nejrůznějších spolkových a jiných slavnostech až po vědecky zaměřené studie. Menší pozornost byla zatím věnována jeho institucionalizaci jako specifickému problému vztahu k tradiční lidové kultuře.³

Po nástupu totalitního režimu v roce 1948 byly postupně zrušeny všechny „folklorní“ spolky a sdružení a byly zakládány tzv. soubory lidových písní a tanců. Jejich zřizovateli se staly organizace Revolučního odborového hnutí, Československého svazu mládeže, městských Domů osvěty nebo jednotných zemědělských družstev. Terminologický zmatek způsobil už tragikomický závěr usnesení první celostátní konference národopisců v roce 1949. V něm se uvádí, že „*vědecký národopis převezme péči o národopisné skupiny, jejich výchovný i umělecký program a vybavení, o jejich vývoj a uplatnění při krajo- vých i celostátních slavnostech*“ (sl.- 1949: 45). Etnologie jako věda by se však neměla podílet na petrifikaci hranic

a obzorů reprodukčního života, nýbrž přispívat k vytváření podmínek pro novou tvůrčí činnost. Etnologie, tak jako každá věda, je určitým systémem poznatků, který neustále rozšiřuje a zdokonaluje novými výsledky bádání. Jímí se zpětně koriguje klasifikace oboru, obohacují se metodické postupy a formulují nové cíle vědeckého výzkumu. Z těchto požadavků vyplývá i zájem o otázky folklorismu.

Specifickým projevem institucionalizace folklorismu a zároveň manipulace se zájmovými aktivitami lidí v tomto oboru se staly megalomanské projekty totalitního státu, jako byla *Veselice krojovaných skupin na 1. celostátní spartakiádě* v roce 1955. Výhody, poskytnuté na cestu do Prahy a podpora státních institucí přispěly k tomu, že na této akci vystoupilo na ploše strahovského stadionu přes 6000 tanečníků z pěti set „folklorních“ souborů, z nichž téměř polovina vznikla účelově v době příprav na toto vystoupení.⁴ K rozvoji zájmu o „folklor“ přispělo od počátku 50. let rozhlasové vysílání pořadů, jako byly seriály *Za živou písní*, pořady *Na pěknú notečku*, nebo *Hrají a zpívají Plzeňáci*. V oboru péče o tradiční lidové technologie navázalo na Moravskou ústřednu a pražskou Zádruhu Ústředí lidové a umělecké výroby, zřízené v roce 1945 nebo družstva, jako např. výrobce krojů Slovač v Uherském Hradišti (Jančář 1988).

Snahy o upřesnění termínů folklor a folklorismus byly ovlivněny dobovou atmosférou, v níž v zájmové umělecké činnosti byly upřednostňovány aktivity „folklorních“ souborů a skupin. Tuto skutečnost vystihl Antonín Václavík, když napsal: „*V počátcích socializace v našich zemích vyrojilo se ovšem dosti nových zájemců o lidovou kulturu, protože se lidové umění zdálo snadným prostředkem k získání nebo pohodlným žebříčkem k docílení popularity, jiní doufali zase proplout úskalími a nikoliv snadnými dobovými požadavky.*“ (Václavík 1991: 21) Po vzniku Státního souboru lidových písní a tanců a taneční složky Armádního uměleckého souboru se začaly objevovat další instituce folklorismu. Vznikl například známý Brněnský rozhlasový orchestr lidových nástrojů, podle tohoto vzoru i Krajský orchestr lidových nástrojů Gottwaldovského kraje ve Strážnici, kde byl v roce 1956 založen Krajský ústav lidového umění. Jeho vývoj nejlépe vystihuje proměny názorů na lidové tradice a jejich institucionalizaci.

Významnou aktivitou vědeckých i osvětových spolupracovníků z celého Československa v době totality byla

diskuse nad vývojem strážnického folklorního festivalu v roce 1964. Přednesené příspěvky byly publikovány v nově vzniklém časopise *Národopisné aktuality*. Diskuse pokračovala i ve sborníku k 20. výročí festivalu, který pod názvem *Strážnice 1946–1965* vydalo brněnské nakladatelství BLOK v roce 1966. Nový přístup k otázkám využívání tradic lidové kultury, především folkloru, zazněl na 14. etnomuzikologickém semináři v roce 1984. Příspěvky z tohoto sympozia byly publikovány v 22. ročníku *Národopisných aktualit* v roce 1985. Vedle terminologických otázek byla věnována zvláštní pozornost „folklorním“ souborům. Zájem o jejich vystupování, především na nejružnějších festivalech, byl odezvou na oficiální i živelnou společenskou objednávku.

Od 70. let 20. století se studiem folklorismu, především proměnami tradiční lidové slovesnosti, hudebnosti, zpěvnosti a tanečnosti, zabývají pracovníci univerzitních i akademických etnologických ústavů. Folklorismu věnoval velkou pozornost Oldřich Sirovátka. Upozornil na to, že „*folklorismus lze sledovat a posuzovat jedině jako složku i součást veškerého kulturního a společenského života v minulosti i v současnosti*“ (Sirovátka 1992: 13). Folklorismus podle Sirovátky není součástí lidové kultury a folkloru. Vybírá si z lidových tradic jednotlivé prvky a projevy a vytváří z nich autonomní svébytné útvary a kompozice, kterým přiřazuje nové vlastnosti a funkce.

Významný pro institucionalizaci folklorismu byl v roce 1990 vznik Ústavu lidové kultury, přímo řízený Ministerstvem kultury (Jančář 2006). Podnětem pro to byl dokument UNESCO známý jako *Doporučení k ochraně tradiční a lidové kultury*. V dokumentu nejde o podnět k vědeckému bádání, nýbrž k osvětovému využívání lidových tradic; pro tento proces přináší i v etnologii využitelný termín: *nehmotné kulturní dědictví*. Realizací zásad zmíněného Doporučení byl pověřen právě Ústav lidové kultury a jeho odborní a vědecktí spolupracovníci.⁵

V roce 1995 se uskutečnil v tehdejším Ústavu lidové kultury (dnes Národní ústav lidové kultury) ve Strážnici seminář zástupců UNESCO zemí střední a východní Evropy o dosavadní aplikaci tohoto dokumentu. Předsedou semináře byl zvolen známý maďarský etnolog Vilmos Voigt, zpravodajem ředitel strážnického ústavu Josef Jančář. Přednesené příspěvky a přijatá rezoluce byly publikovány v samostatném sborníku.⁶ Ústav lidové kultury se v té době podílel také na přípravě české účasti na festivalu, pořádaném od roku 1967 organizací Smith-

sonian Institution (Center for Folklife, Washington DC). Toto Středisko pro výzkum „lidové“ kultury v USA usiluje o kontinuitu a rovnost tradičních kultur různých etnických společenství, která se do USA přistěhovala z nejrůznějších oblastí světa. Na tento festival zve každoročně vybrané skupiny a jednotlivce žijící v USA a zároveň skupiny a jednotlivce ze sídel jejich předků.⁷ Program činnosti tohoto Střediska je shodný se zmíněným Doporučením UNESCO z roku 1989.

Národní ústav lidové kultury, který je příkladem institucionalizace folklorismu, zahájil se svými vědeckými spolupracovníky v roce 1993 několik rozsáhlých dokumentačních akcí. První byl videoprojekt *Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska*. Vzhledem k úspěšné realizaci tohoto díla získal ústav také grant UNESCO pro videoprojekt *Lidová řemesla a lidová umělecká výroba v České republice*. Každý díl videoprojektů provázeli instruktivní publikace.⁸ Přínosem k poznání podílu osobností a institucí na využívání tradiční lidové kultury ve 20. století byly speciální slovníky.⁹ Ukázalo se také, že při podrobném terénním výzkumu lze získat velmi konkrétní poznatky pro teoretické objasnění procesu institucionalizace folklorismu (Pavlicová 2007). Specifickým projevem institucionalizace folklorismu je *Reprezentativní seznam nemateriálního dědictví lidstva*, vedený organizací UNESCO. Do tohoto seznamu byly zařazeny například mužský tanec verbuňk nebo jízda králů, provozované na jihovýchodní Moravě (Blahůšek – Teturová 2012). V činnosti strážnického ústavu a jeho spolupracovníků se tak výrazně začal prokazovat širší význam termínu nehmotné kulturní dědictví, který řeší mnohé problémy, které s sebou nesly předchozí klíčové termíny, tedy tradiční lidová kultura, folklor, folklorní hnutí, tradice či folklorismus.

Obsahem termínu *nehmotné kulturní dědictví* se nejnověji zabývá Petr Janeček. Hodnotí jej jak z hlediska globálního porozumění, tak i z hlediska moderního pojetí významu kulturního dědictví (Janeček 2015). Konstatuje, že roli termínu nehmotné kulturní dědictví by etnologie neměla přeceňovat, neboť k vědeckému diskurzu přibýly v posledních desetiletích další obecnější termíny. Přesto pokládá za důležité vnímat v tomto ohledu aplikovanost a angažovanost evropské etnologie, která tak sblíží moderně chápanou etnologii se sociální a kulturní antropologií. V tomto ohledu je nepochybně zajímavý názor Umberta Eca, že například přemíra lehké hudby, dostupné pro každého z nejrůznějších pro-

středků technické komunikace, přinesla v nejširších masách úpadek vztahu ke kultuře. Obnovování a vytváření nových aktivit opírajících se o kulturní dědictví se však stává jedním ze žádoucích podnětů k autarkické tvůrčí činnosti mas, ale i ke specifické tvůrčí činnosti jednotlivců. Příkladem v tomto ohledu u nás je Jiří Pavlica. Podle Lubomíra Tyllnera (2002: 117) lidová píseň v Pavlicově pojetí není jen tématem k inspiraci, nýbrž svébytným živým novotvarem.

Jedním z projevů institucionalizace nehmotného kulturního dědictví se stala i péče o tradiční technologie. V České republice se realizuje dokument UNESCO *Žijící lidské poklady* pod názvem *Nositelé tradice*, ale i další, uvedené na webových stránkách dnešního Národního ústavu lidové kultury.¹⁰ První zmínky o možnostech využití dovedností venkovských řemeslníků a samouků pocházejí z poloviny 19. století, kdy byl v rakouské monarchii vydán živnostenský zákon a zřízena instituce živnostenských inspektorů. Postupně vznikly v různých zemích nejrůznější dílny s tradiční rukodělnou výrobou. Po druhé světové válce vznikla Evropská federace lidových řemesel a lidové umělecké výroby (European Folk Art and Craft Federation), která sdružuje organizace členských zemí.¹¹ Česká republika nebyla členem této federace, avšak její Ústředí lidové umělecké výroby, podle zákona č. 56/1957 Sb., bylo výrazným příkladem péče o ochranu a rozvoj technologií lidové výroby. Bylo výsledkem unikátní spolupráce etnografů, výtvarníků a výrobců. Dosahované výsledky lze pokládat za výtvarný folklorismus, který však přispíval nejenom k formování vkusu obyvatel, ale i k posilování jeho vztahu ke kulturnímu dědictví (Křížová 2008). Lépe než termín folklorismus pro novodobé využívání lidových písní, tanců a zvyků, nazývané často spíše jako „folklorní hnutí“, i pro tradiční technologie a výtvarnou kulturu a další projevy, je proto podle mého názoru označování celého zmíněného spektra aktivit jako pěstování nehmotného kulturního dědictví.

Přestože skončilo ideologicky motivované autoritářství ve vědeckém bádání, přetrvává diletantismus, který si z komplexních a kontextuálně vázaných projevů vybírá a upřednostňuje jen prvky podle své záliby. Výsledky bádání o lidových tradicích využívané k osvětovým a politickým aktivitám budí zájem laické veřejnosti a pomáhají zároveň vytvářet tento proud diletantismu, ovlivňujícího nejširší veřejnost. Předmět etnologických výzkumů

dnes není vymezen hranicemi států nebo jejich různých regionů. Rozšiřuje svůj dosavadní předmět o otázky národnostních menšin, migrace obyvatelstva nebo studium urbánních subkultur. V tomto širokém teoretickém a metodologickém rámci může přispět k pochopení různých

procesů sociálních a kulturních proměn. Z tohoto hlediska je pak pochopitelné konstatování Umberta Eca, že prealfabetická kultura v jejím antropologickém pojetí může být pouze inspirací pro kulturu alfabetickou, nikoliv jejím napodobováním.

Příspěvek vznikl ve vazbě na výzkumnou činnost NÚLK v roce 2015.

POZNÁMKY:

1. V tomto příspěvku se věnuji zejména folklorismu spatnému s předváděním hudebního a tanečního folkloru a také dalších projevů lidové kultury, např. krojů a výroby. Jsem si vědom, že do oblasti folklorismu spadají další druhy aktivit, např. i folklorismus literární zahrnující populární edice slovesného folkloru, ale i jakoukoliv tvorbu autorů inspirujících se folklorem.
2. Institucionalizaci v této práci rozumím vytváření organizačních a finančních podmínek, prostředků a ustálených vzorců chování nejrozličnějších kolektivů v souladu s dobovými normami.
3. Termíny „národopisný soubor“, „folklorní“ vystoupení, „folklorní (folkloristický)“ festival, nebo „lidové umění“ dávám v tomto článku do uvozovek, protože je pokládám za termíny zastaralé, spojované spíše s obecně rozšířeným sentimentálním historismem. Nezabývám se zde ani termínem „svéráz“, jak jej rozebírá Josef Vydra v článku *Svéráz, letoráz, nehoráz* (srov. Vydra 1953).
4. O povaze doby svědčí to, že autor této práce byl v roce 1955, ještě jako student etnografie, jmenován krajským náčelníkem pro tuto spartakiádní skladbu v tehdejší Jihomoravském kraji.
5. Součástí těchto aktivit bylo i založení české národní sekce CIOFF (Conseil International des Organisations de Festivals de Folklore et d'Arts Traditionnels), která je dokladem i mezinárodní institucionalizace folklorismu. Tato organizace byla založena v roce 1969 ve Francii a jejím členem byla i československá sekce, již zastupoval na jednáních pracovník Osvetového ústavu Bratislava Peter Holmka. Na společném zasedání zástupců českého a slovenského ministerstva kultury 16. 2. 1993 ve Strážnici byly vytvořeny samostatné sekce česká a slovenská. V roce 1994 byla na 25. Generální konferenci CIOFF přijata za člena česká sekce CIOFF a zároveň bylo dohodnuto, že jubilejní 50. ročník MFF Strážnice v roce

- 1995 bude festivalem Středoevropského sektoru CIOFF. Autorkou pořadu souborů Středoevropského sektoru CIOFF byla delegátka české sekce CIOFF Martina Pavlicová.
6. Séminar des pays de l'Europe centrale et orientale sur l'application de la Recommandation de l'UNESCO sur la sauvegarde de la culture traditionnelle et populaire. 19 – 23 juin 1995. Ed. Josef Jančář. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1996. Semináře se zúčastnil za UNESCO D. Koundioubá, vedoucí Division de l'Art et de la vie culturelle (oddělení umění a kulturního života) a osobnosti ze čtrnácti evropských zemí.
7. Do části obsáhlého programového sborníku festivalu nazvané „The Czech Republic. Tradition and Transformation“ přispěli hudební publicista Jiří Černý a etnografové Josef Jančář, Jiří Langer a Jaroslav Štika. Srov.: *Festival of American Folklife 1995*. Washington DC: Center for Folklife programs and Cultural Studies, Smithsonian Institution, (s. 46–63).
8. Autorský kolektiv projektu *Lidové tance v ČR* tvořili Zdenka Jelínková, Jan Miroslav Krist, Hannah Laudová, a Jitka Matuszková. Autorský kolektiv projektu *Lidová výroba v ČR* tvořili Olga Florianová, Josef Jančář, Věra Kovářů, Karel Pavlišník, Martin Šimša a Alena Vondrušková.
9. Pavlicová, Martina – Uhlíková, Lucie (eds.): *Od folkloru k folklorismu. Slovník folklorního hnutí na Moravě a ve Slezsku* (Strážnice 1997) a Vondrušková, Alena (ed.) a kol.: *Od folkloru k folklorismu. Slovník folklorního hnutí v Čechách* (Strážnice 2000).
10. Podrobné informace o těchto aktivitách v České republice i v členských státech Evropské federace přináší internetové stránky NÚLK <www.lidovaremesla.cz a www.lidovakultura.cz>.
11. Viz internetové stránky <<http://www.folkartandcraft.net>>.

LITERATURA:

- Bausinger, Herman 1970: „Folklorismus“ jako mezinárodní jev. *Národopisné aktuality* 7, s. 217–222.
- Blahůšek, Jan – Teturová, Jarmila 2012: *Jízda králů na jihovýchodě České republiky*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury.
- Bouček, Vladimír 1958: Co a jak můžeme začlenit z tradiční lidové výroby do současného života. *Věci a lidé* 6, s. 6–86.
- Černý, Václav 1991: *O povaze naší kultury*. Brno: Atlantis.
- Dvořáková Hana 2006: K počátkům komercializace tradiční kultury. In: *Problematika prezentace a medializace tradiční lidové kultury. Sborník z 21. strážnického sympozia*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, s. 28–33
- Eco, Umberto 1995: *Skeptikové a těšitelé*. Praha: Svoboda.

- Frolec, Václav 1984: *Prostá krása. Deset kapitol o lidové kultuře v Čechách a na Moravě*. Praha: Vyšehrad.
- Fojtík, Karel 1990: K etnografickému obrazu Moravy na rozhraní 17. a 18. století. *Národopisné aktuality* 27, s. 145–158.
- Fukač, Jiří 1992: Kulturní zprostředkovanost folkloru. *Národopisná revue* 2, s. 51–52.
- Giddens, Anthony 2000: *Unikající svět*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Giurchescu, Anca, 2010: Přežití rituálu v současných společenských kontextech. *Národopisná revue* 20, s. 244–259.
- Hamar, Juraj 2008: Folklór v tieni scénického folklorismu. *Národopisná revue* 18, s. 215–225

- Holý, Ladislav, 2001: *Malý český člověk a skvělý český národ*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Chotek, Karel 1926: Národopisné slavnosti a národopis. *Národopisný věstník československý* 19, č. 1, s. 17–22.
- Jančář, Josef 1997: *Zásady ochrany tradiční lidové kultury před nevhodnou komercializací*. [č., fr., angl.] Strážnice: Ústav lidové kultury; Praha: Ministerstvo kultury.
- Jančář, Josef: 1988: *Lidová rukodělná výroba na Moravě*. (= Metodické monografie, sv. 3.) Strážnice: Ústav lidového umění.
- Jančář, Josef 2006: *Strážnické inspirace*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury.
- Jančář, Josef 2014: *Etnografie na Moravě a ve Slezsku v limitech 20. století*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury.
- Janeček, Petr 2015: Evropská etnologie a koncept nehmotného kulturního dědictví. *Národopisná revue* 2015, s. 273–282.
- Jeřábek, Richard 2011: *Lidová výtvarná kultura. Dvacet dva příspěvků k teorii, metodologii, ikonografii a komparatistice* Brno: Masarykova univerzita.
- Kotalík, Jiří 1988: Tradice české kultury v 19. století v pojetí F. X. Šaldy. In: *Povědomí tradice v novodobé české kultuře*. Praha: Národní galerie, s. 274–298.
- Krist, Jan 2005: Dokumentace tradiční a lidové kultury – právní normy a organizační mechanismy. In: *Mezinárodní porada zemí střední a východní Evropy o národních politikách, zaměřených na zachování a podporu tradiční lidové kultury jako důležité složky nemateriálního kulturního dědictví*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, s. 106–113.
- Křížová, Alena 2008: Výtvarné invence a ambice Ústředí lidové umělecké výroby. *Národopisná revue* 18, s. 135–146.
- Laudová, Hannah 1978: *Lidové slavnosti – jejich formy a funkce v jednotlivých obdobích národního obrození. Etnografie národního obrození IV*. Praha: Ústav etnografie a folkloristiky ČSAV, s. 27–254.
- Martí i Pérez, Josep 1994: Tradícia, ľudové umenie a ideológia. In: *Modely ľudovej umeleckej výroby a remesiel*. Bratislava: ÚĽUV, s. 38–43.
- Pavlicová, Martina 2007: *Lidová kultura a její historicko-společenské reflexe (mikrosociální sondy)*. Masarykova univerzita, Brno.
- Pavlicová, Martina – Uhlíková, Lucie 2011: Romantický obraz lidové kultury jako základ novodobého folklorismu. *Folia ethnographica* 45, č. 1, s. 3–16.
- Petrusek, Miloslav 2001: Perspektivy lidové kultury v postmoderním věku. In: *Tradice lidové kultury v kulturním vývoji České republiky. Sborník příspěvků ze 17. strážnického symposia*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, s. 22–28.
- Simmel, Georg 1997: *Peníze v moderní kultuře a jiné eseje*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Sirovátka, Oldřich 1992: Folklorismus v kulturním životě společnosti. *Národopisná revue* 2, s. 13–19.
- sl.- 1949: I. celostátní národopisná konference. (Praha, 29.–30. 1. 1949.) *Český lid* 63, č. 4, s. 44–45.
- Šimša, Martin 2007: *Nositelé tradice lidových řemesel I*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury.
- Tyllner, Lubomír 2002: Folklorní tradice v české hudbě 20. století. In: Jančář, Josef (ed.): *Lidová kultura v kulturním vývoji České republiky*. Strážnice: Ústav lidové kultury, s.79–120.
- Tyllner, Lubomír 2006: Folklorismus – teoretická reflexe. In: *Folklorismus a prezentace folkloru. Sborník příspěvků z 22. strážnického symposia*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, s. 8–16.
- Václavík, Antonín 1946–1947: Známe lid a jeho kulturu? *Moravsko-slezská osvěta* 1, s. 229–232, 263–266, 293–294.
- Václavík, Antonín 1947: Národopisná práce na Moravě. *Vlastivědný věstník moravský* 2, s. 2–15.
- Václavík, Antonín 1948: Na okraj úvah o lidovém projevu. *Tvar* 1, s. 21–25.
- Václavík, Antonín 1991: Lidové umění v péči odborníků. *Národopisná revue* 1, s. 21–26.
- Válka, Miroslav 2011: *Sociokulturní proměny vesnice. Moravský venkov na prahu třetího tisíciletí*. Brno: Masarykova univerzita.
- Vydra, Josef, 1953: Svéráz, letoráz, nehoráz. *Věci a lidé* 5, s. 404–454.

Summary

The Institutionalisation of Folklorism in the Czech Lands

The term “folklorism” comprises a wide spectrum of the so-called second existence of folk culture: from the production of folk costumes and the revival of folklore expressions, customs and habits to the renewal of traditional handicraft techniques. Even though many folklore expressions accompanying the entertainment and social activities were used as early as in the late-18th century, the first attempts to institutionalise these interests came only with the development of club activities in the late-19th century. Folklorism and transformations of traditional folk expressions became a theme for the research fellows at universities and academic institutes in the late-20th century. It was Oldřich Sirovátka who paid attention to folklorism in our country. He emphasized that folklorism could be observed and evaluated solely as part of the complete cultural and social life. The foundation of the National Institute of Folk Culture in Strážnice in 1990, which is directly controlled by the Ministry of Culture, was important for research on this realm. An impetus for this was brought by the UNESCO document known as the Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore. The result of research on folk traditions awakes the interest of the wide public that chooses and prefers particular items from contextual and complex expression of folk culture according to its interests. This results in activities which we call folklorism with regard to their bound to folk tradition.

Key words: Folklorism; folklore movement; intangible cultural heritage; mass culture.

NÁRODNÍ ÚSTAV LIDOVÉ KULTURY A MEZINÁRODNÍ FOLKLORNÍ FESTIVAL VE STRÁŽNICI (K 60. VÝROČÍ ZALOŽENÍ ÚSTAVU A 70. VÝROČÍ KONÁNÍ FESTIVALU)

Jan Krist (Národní ústav lidové kultury) – Martina Pavlicová (Ústav evropské etnologie FF MU)

Národní ústav lidové kultury ve Strážnici (dále jen NÚLK), který v roce 2016 oslaví 60. výročí svého vzniku, se zapsal výrazným způsobem do dějin české i česko-slovenské etnologie a též do dějin péče o kulturní dědictví, zvláště nehmotné.¹ Z instituce regionálního významu se rozrostl do podoby mezinárodně uznávané výzkumné organizace, plnící důležité úkoly státní kulturní politiky na celém území státu a zejména na poli realizace rozličných výzkumných úkolů a projektů.

Ústav vznikl v roce 1956 profesionalizací a rozšířením malé kanceláře strážnických slavností jako Krajské středisko lidového umění (dále jen KSLU). Jeho zřizovatelem byl Krajský národní výbor Gottwaldovského kraje. Nevznikl ve vzduchoprázdnu. Byl založen v přímé souvislosti s bouřlivým rozvojem folklorního hnutí a jeho potřebami. Důležitým impulsem však byla nutnost odborně a organizačně zabezpečit stále významnější strážnické slavnosti, dnešní Mezinárodní folklorní festival ve Strážnici.

Dějinám a působení ústavu, stejně jako dějinám a významu strážnického festivalu, byla v odborné literatuře věnována poměrně výrazná pozornost.² Pořadatelé slavností se snažili od roku 1947 o to, aby v budově strážnického zámku vznikla odborná instituce nebo škola, která by se věnovala tradicím lidové kultury a zároveň zabezpečovala festival po odborné a pořadatelské stránce. Stalo se tak až v roce 1956, kdy ředitelem nové instituce byl jmenován Vítězslav Volavý, mj. absolvent národopisu, dosavadní středoškolský profesor a primáš cimbálové muziky Danaj. Nové středisko mělo za úkol – řečeno dobovým jazykem – organizovat rozvoj lidového umění, sbírat a uchovávat doklady lidového umění a metodicky pomáhat kulturně osvětovým zařízením kraje. Zaměřilo se zvláště na pomoc vesnickým skupinám, nově vznikajícím folklorním souborům a regionálním festivalům. Proto při něm působilo i několik odborných poradních sborů. Dominovala tu však spíše společenská

Vítězslav Volavý, ředitel Ústavu lidového umění v letech 1956–1982. Fotoarchiv NÚLK.

Josef Tomeš, zástupce ředitele a vedoucí národopisného oddělení ÚLU v letech 1962–1978. Fotoarchiv NÚLK.

praxe, často ovlivňovaná a podmiňovaná nejrůznějšími politickými požadavky.

Situace se poněkud zmírnila v souvislosti s debata-mi o tzv. tíze folkloru v roce 1958. Týkala se též stráž-nických slavností. Do diskusí kolem nich a kolem úkolů strážnického pracoviště výrazně vstoupila skupina tehdy mladých absolventů brněnské katedry etnografie a folk-loristiky. Postupně se jí podařilo prosadit mnohé změny a dá se říci, že odborníci začali výrazněji ovlivňovat tento vývoj. Významně se o to zasloužili hlavně Václav Frolec, Dušan Holý, Oldřich Sirovátka, Vítězslav Volavý, Josef Jančář, Bohuslav Beneš, Josef Tomeš a další osobnosti z Prahy (Hannah Laudová, Eva Rejšková, Jiří Pospí-šil) a z Bratislavy (Cyril Zálešák, Adam Pranda, Ladislav Leng, Jarmila Paličková-Pátková, Antonín Švehlák, Mi-lan Leščák). Odborným názorům se dostávalo postupně stále větší pozornosti. S tím souvisí i nástup odborných pracovníků do strážnického střediska.

Zde je třeba zmínit především Josefa Tomeše. S je-ho příchodem nastala zásadní změna v provádění do-kumentace projevů tradiční lidové kultury. Ve stále vět-ší míře se důraz kladl na výstavní a publikační činnost. K věhlasu instituce přispělo zejména v roce 1964 zalo-žení ústavního časopisu, čtvrtletníku *Národopisné ak-tuality* (od roku 1990 jej vydává ústav jako etnologický

časopis *Národopisná revue*). Změnám napomohlo též nové státoprávní uspořádání. V roce 1960 přešlo KSLU z působnosti zanikajícího Gottwaldovského kraje pod Ji-homoravský krajský národní výbor v Brně. A v souvislosti se vznikem Krajského kulturního střediska v Brně na něj přešly ze Strážnice i metodické povinnosti včetně pra-covního úvazku. Strážnickému středisku zůstala pouze metodická pomoc pořadatelům regionálních folklorních festivalů v Jihomoravském kraji. A to poskytlo větší pro-stor a čas pro jinou odbornou činnost. Stoupající úroveň badatelské a kulturně výchovné práce strážnického stře-diska se promítla do jeho základních dokumentů. V roce 1968 Jihomoravský krajský národní výbor schválil nový organizační řád. KSLU bylo přejmenováno na Ústav li-dového umění (dále jen ŮLU) a zámek se stal Domem československých národopisců.

S odstupem roků můžeme konstatovat, že na přelomu 60. a 70. let 20. století se dotvořila koncepce ústavu jako specializovaného národopisného pracoviště, které mělo mimo studium a dokumentaci tradic lidové kultury vytvářet návštěvníkům pokud možno ucelený obraz života a kultu-ry lidu v odpovídající vědecky koncipované zkratce. Vedle důležitého Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážni-ci tomu měly napomáhat výstavy ve strážnickém zámku, bohatá ediční činnost a též nově koncipované muzeum

Jan Souček, ředitel Ústavu lidového umění v letech 1983–1985.
Fotoarchiv NÚLK.

Václav Frolec, dlouholetý předseda Programové rady MFF Strážnice.
Fotoarchiv NÚLK.

v přírodě, dnešní Muzeum vesnice jihovýchodní Moravy (dále jen MVJVM). Na něj měly navazovat památkově chráněné areály strážnického Starého města a blízkých petrovských Plžů. Výstava MVJVM byla zahájena v roce 1973 a jeho první část byla otevřena v roce 1981. Bohužel, do dnešního dne není dokončeno. Návštěvníci mohou spatřit de facto pouze jeho torzo.

V 70. letech nastalo další rozšíření odborné činnosti ústavu. Pracovníci se mohli zapojit do týmových výzkumných úkolů a dokonce působili ve vedení několika subkomisí Československé sekce Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech a na Balkáně (dále jen MKKKB), v Národopisné společnosti československé při ČSAV a od roku 1972 se podíleli na řešení dílčích úkolů Státního plánu základního výzkumu. Zaměřili se tehdy zvláště na lidové obyčeje, lidové stavitelství a otázky folklorismu. Podíleli se na úkolech nazvaných dobovým jazykem „Socializace vesnice – místo a výzkum tradic ve způsobu života a kultury“, jejichž garantem byl Václav Frolec, na dílčím úkolu „Proměny lidové hmotné kultury v období socializace vesnice na jihovýchodní Moravě“, jehož garantem byl Josef Tomeš (po jeho předčasné smrti garanci převzal Jan Souček, stejně jako u dílčího úkolu „Včleňování pokrokových tradic lidové kultury do systému socialistické kultury“). To

vše přispívalo k rozvoji vědecké práce. Ústav působil jako středisko inspirativních podnětů pro řešení mnoha témat soudobého národopisu, zejména však folklorismu. To se promítlo i do nového statutu ÚLU z roku 1984, kde je posláním ÚLU zkoumat, dokumentovat a prezentovat vývoj lidové kultury „s akcentem na oblast jihovýchodní Moravy a moravsko-slovenské pomezí“. Ale poprvé se v něm objevuje i to, že ústav se může podílet na řešení vědeckých úkolů Státního plánu základního výzkumu a že při plnění úkolů může spolupracovat s vědeckými a kulturně-výchovnými organizacemi doma i v zahraničí. To vše se už stejně dělo, ovšem muselo se skrývat pod plášť strážnického festivalu a výstavby skanzenu. Kolem ústavu se soustředilo množství spolupracujících odborníků z celého území Československa a instituce se stala místem konání vědeckých konferencí a seminářů, často s mezinárodní účastí. Na přizvání zahraničních odborníků se podílela brněnská univerzita. Věhlas si vydobyla zvláště strážnická symposia (v roce 2015 byl uspořádán už třicátý ročník). Tato odborná zasedání poskytovala a poskytují prostor ke zveřejňování výsledků práce nejen akademickým ústavům a univerzitním pracovištím, ale také kolegům z místních a regionálních muzeí. Napomáhají tudíž rozvoji etnologické praxe v celém státě.

Josef Jančář, ředitel NÚLK v letech 1990–1996. Fotoarchiv NÚLK.

Jan Krist, ředitel NÚLK od roku 1997. Fotoarchiv NÚLK.

Významným počinem ústavu bylo dlouhodobé vytváření databází pro odborně metodickou a badatelskou činnost. Byl tak vytvořen obsáhlý dokumentační fond různých folklorních akcí, především folklorních festivalů z celého Československa, ale také dokumentační fond lidových obyčejů nebo stavitelství, obsahující materiály písemné, fotografické, filmové a jiné. Ústav vydal edici nahrávek folkloru, dal k dispozici svou vědeckou knihovnu atd. Stal se vyhledávaným a využívaným místem zájemců o tradice lidové kultury. Po Vítězslavu Volavém se ředitelem ústavu stal Jan Souček (1983–1986) a po něm Miloš Říha (1986–1989). Dále byli jeho řediteli Josef Jančář (1990–1996) a Jan Krist (od roku 1997 dosud).

Při hodnocení této etapy existence a působení strážnického ústavu je třeba si uvědomit, že byl ve své práci značně limitován zřizovatelem. V prvních letech, kdy podléhal vedení Gottwaldovského kraje, se mohl věnovat pouze přípravě a realizaci strážnických slavností a metodickému působení na regionální folklorní festivaly, folklorní soubory, vesnické skupiny a kapely na území kraje. Celostátní rozměr činnosti souvisel pouze se strážnickým festivalem. Za úspěch se považovalo, že se mohla postupně rozvíjet i výstavní činnost, což ovšem souviselo zase s využíváním dalších prostor strážnického zámku.

Situace se poněkud zlepšila, když strážnické pracoviště přešlo do působnosti Jihomoravského krajského

národního výboru v Brně. Ubylo mu metodických starostí, nastoupili noví pracovníci, bylo více možností věnovat se odborné práci. Ovšem i tu byla až do roku 1990 činnost omezena pouze na území Jihomoravského kraje a přilehlé pomezí. Otevřeně byl celostátní rozměr záběru respektován jen u festivalu. Navíc za podmínky, že na účast zahraničních souborů finančně přispěje ministerstvo kultury. Takže úspěchem bylo i to, že řada odborných činností se kryla za spolupráci zejména s MKKKB (Josef Tomeš a po něm Jan Krist působili ve vedené subkomise pro lidové obyčeje Československé sekce MKKKB, Jan Souček zase ve vedení subkomise pro lidové stavitelství Československé sekce MKKKB) nebo za činnosti související s výstavbou a koncepcí MVJVM a koncepcí festivalu. Vše se oficiálně zdůvodňovalo těmito potřebami. A výstupy z badatelské práce se promítaly do témat strážnických sympozií.

KSLU mělo velké štěstí, že se i při limitech své práce mohlo opírat o řadu vynikajících odborníků. Z počátku to byly osobnosti především z brněnské univerzity, brněnského akademického pracoviště a pracovníci ze Strážnice. K nim se postupně přidávali odborníci z jiných univerzit a dalších odborných institucí, ale též médií a kulturních středisek z celého bývalého Československa. Ve Strážnici se tak vytvořil tým, který výrazně zasáhl do vývoje etnologie u nás. A to nejen v oblasti folkloris-

Letecký pohled na část Muzea jihovýchodní Moravy. Fotoarchiv NÚLK.

Pořad zahraničních souborů MFF Strážnice 2014. Fotoarchiv NÚLK.

mu, ale též zejména v lidovém stavitelství, kde se ústav mohl prosadit díky budování MVJVM. Zde je třeba zmínit Jana Součka, který spolu s Václavem Frolcem (Brno), Otakarem Máčelem (Brno), Jiřím Langrem (Rožnov pod Radhoštěm), Igorem Křištěkem (Martin) a dalšími dokázali kolem sebe soustředit řadu specialistů na lidové stavitelství a teoretické a praktické otázky výstavby muzeí v přírodě. Je skutečností, že tehdy dosáhla československá skanzenologie špičkové evropské úrovně.

Politické a společenské změny po roce 1989 přinesly proměnu i do zaměření a práce ústavu. Stal se státní příspěvkovou organizací řízenou ministerstvem kultury a orientovanou na tradiční lidovou kulturu s působností na celém území státu. Stal se Ústavem lidové kultury (dále jen ÚLK). Až od této doby se ústav mohl věnovat tradicím lidové kultury v celostátním měřítku bez omezení. Ministerstvo kultury jej zřídilo za účelem shromažďování, uchovávání a odborného zpracování dokladů o tradiční lidové kultuře, odborné správy, ošetřování a zveřejňování sbírek hmotných dokladů k dějinám vývoje kultury, zvláště lidové, organizování folklorních a vzdělávacích akcí, k účasti v mezinárodních aktivitách v oblasti lidové kultury, zabezpečování odborných dokumentačních služeb pro všechny druhy folklorních aktivit v České republice a zveřejňování výsledků své činnosti v odborných časopisech a publika-

cích. Pod vedením nového ředitele Josefa Jančáře došlo k reorganizaci ústavu. Josef Jančář položil důraz na nadregionální význam odborně poradenské, poradatelské a dokumentační činnosti a na potřebu mezinárodní spolupráce. Ústav navázal řadu kontaktů v zahraničí, zvláště prostřednictvím UNESCO a CIOFF, tj. Mezinárodní rady organizátorů festivalů folkloru a lidového umění.

Ústav se v odborné oblasti zaměřil na několik celostátních projektů. Od roku 1992 byla v rámci projektu *Lidové tance v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* zahájena dokumentace lidových tanců na celém území státu. První řada zachytila v regionech celkem 1035 tanců; druhá řada se věnovala mužským tanečním projevům a třetí tanečním profilům vybraných lokalit a mikroregionů. Ve společném česko-slovenském projektu *Lidové tance na moravsko-slovenském pomezí* se mohl zdokumentovat taneční odkaz dalších vybraných lokalit. Výstupem jsou desítky publikací s příloženými DVD dokumenty.

Stejným způsobem byla pořizována dokumentace lidových řemesel a jejich technologií. V rámci projektu *Lidová řemesla a lidová umělecká výroba v České republice* byla první řada věnována technologiím podle zpracovávaného materiálu, druhá se zabývala technologiemi lidového stavitelství a třetí tradičními postupy lidového odívání. Vždy se vycházelo ze zásady, že kulturní dědictví musí být jas-

Projekt *Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska*.
Fotoarchiv NÚLK 1994.

Projekt *Lidová řemesla a lidová umělecká výroba v České republice*.
Fotoarchiv NÚLK 2007.

ně a řádně identifikováno, dokumentováno, zpracováno, uloženo a tak zachráněno pro další generace. Je zřejmé, že péče o kulturní dědictví, zejména o tradiční lidovou kulturu, je neustále jedním z prioritních úkolů ústavu.

Vydavatelská praxe ústavu je mimořádně rozsáhlá. Mimo už zmíněný časopis *Národopisná revue*, jeho personální bibliografické přílohy a záznamy lidových tanců a lidových řemesel vydal ústav desítky sborníků ze strážnických sympozií, konferencí expertů UNESCO ze zemí střední a východní Evropy, katalogů k výstavám, gramodesky a CD s nahrávkami interpretů lidových písní a kapel, a především rozličných samostatných publikací. Jednalo se vždy o výstupy z různých výzkumných úkolů a projektů. Ty jsou dokladem toho, že ústav se vždy snažil věnovat se tématům a problémům, které byly pro etnologii nanejvýš aktuální. Výstupy z této praxe byly jednak strážnická sympozia, vědecké konference a semináře, jednak publikace z nich. A projektů a publikací bylo za ta léta mnoho. Týkaly se např. životního prostředí a tradice, současné vesnice, dítěte a tradice lidové kultury, výročních obyčejů, svatebního obřadu, rodinných a společenských svátků v životě člověka, venkovského města, slavností v moderní společnosti, dětského folkloru, folklorních kolektivů, festivalů, využívání či zneužívání tradice lidové kultury, folklorismu, lido-

vých řemesel, etiky a tradiční lidové kultury, postavení lidové kultury v kulturním vývoji České republiky, péče o tradiční lidovou kulturu, dokumentace lidové kultury, digitalizace a tvorby elektronických databází, slováckého verbuňku, problematiky prezentace a medializace lidové kultury, lidového oděvu, lidového stavitelství atd.

Zvláštní kapitolou odborné činnosti ústavu je spolupráce s UNESCO. Od roku 1995 se ve Strážnici konala řada porad expertů ze zemí střední a východní Evropy.³ UNESCO a jeho dokumenty se výrazně promítly do výstupů z práce NÚLK. Mimo projekty, o něž se opíraly zmíněné porady expertů a jejichž výstupem byly zpracované studie pro centrálu UNESCO v Paříži, byl po dohodě s ministerstvem kultury realizován projekt UNESCO nazvaný „Nositelé tradice lidových řemesel“. Ten si za dobu své existence vydobyl značné renomé. Do tohoto okruhu náleží též zpracování nominací vybraných jevů tradiční lidové kultury k zápisu do „Reprezentativního seznamu nemateriálního kulturního dědictví lidstva“.⁴

Jak je patrné z poznámek výše, ústav se zabýval výzkumem už od svého vzniku. Součástí jeho práce byl vždy nějaký odborný úkol. Když ústav převzalo pod svá křídla ministerstvo kultury, začalo výzkumné úkoly financovat převážně ze svých účelových prostředků. A výzkumné úkoly se staly jednou priorit. První dlouho-

29. Strážnické sympozium „Lidový oděv“.
Fotoarchiv NÚLK 2014.

Předávání titulu *Nositel tradice lidových řemesel*, Opava.
Fotoarchiv NÚLK 2014.

dobý projekt financovaný z institucionálních prostředků výzkumu a vývoje se nazýval „Sběr, dokumentace a různé formy vědeckého zpracování dokladů o tradiční a lidové kultuře“ a byl realizován v letech 1996–1998. Na něj navázal výzkumný záměr „Výzkum jevů hmotného a nehmotného kulturního dědictví v oboru lidové kultury a folkloru“ na období let 1999–2003, další nesl název „Proměny tradiční lidové kultury a její vazby na hmotné a nehmotné kulturní dědictví lidstva“ a byl naplánován na léta 2004–2010.

Pak došlo opět ke změně systému. Od roku 2011 řeší ústav výzkumné úkoly ve dvou samostatných programech ministerstva kultury (mimo úkoly vyplývající ze zřizovací listiny ústavu, obsažené finančně už v příspěvku na vlastní činnost). „Dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace“ je financován z institucionální podpory. Je z něj zabezpečena a realizována řada úkolů týkajících se např. dějin etnologie na Moravě a ve Slezsku, virtuální badatelna sbírkových fondů ústavu, elektronická knihovna zpřístupňující obtížně sehnatelné publikace, lidová řemesla, terminologický slovník, způsoby prezentace tradiční lidové kultury v muzeích v přírodě, prezentace hliněných staveb v muzeích v přírodě, tradiční postupy lidového odívání, dokumentace lidových tanců a mnoho dalších. V programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (dále jen NAKI) řeší NÚLK ve spolupráci s Přírodovědeckou fa-

kultou Masarykovy univerzity v Brně pro léta 2011–2015 dva výzkumné projekty: „Tradiční lidový oděv na Moravě – identifikace, analýza, konzervace a trvale udržitelný stav sbírkového materiálu z let 1850–1950“ a „Technologie tradičního hliněného stavitelství na Moravě a vztahové souvislosti k oblasti středního Podunají“. O výstupech z této činnosti, stejně jako o výstupech za dobu existence ústavu, se lze dočíst ve výročních zprávách ústavu nebo na webových stránkách (www.nulk.cz).

V souvislosti s uvolněním politické a společenské atmosféry po událostech roku 1989 byla založena řada folklorních kolektivů, folklorních festivalů a též občanských sdružení nejrůznějšího zaměření. Když však zanikla celá síť státních kulturních zařízení, jež jim poskytovaly metodickou pomoc, nastala poptávka po vzdělávacích aktivitách. Tehdy NÚLK inicioval a spolu s Národním informačním a poradenským střediskem pro kulturu v Praze a Folklorním sdružením České republiky založil „Školu folklorních tradic“, čtyřsemestrální studium, jež má charakter rekvalifikačního kurzu. V návaznosti na nárůst úkolů celostátního významu byl Ústav lidové kultury v roce 2003 přejmenován na Národní ústav lidové kultury (NÚLK).

Na poradách expertů UNESCO ve Strážnici zazněly poprvé návrhy na vypracování Úmluvy UNESCO o zachování nehmotného kulturního dědictví lidstva. Z iniciativy České republiky pak začaly práce na jejím znění. Vedle Ministerstva kultury se na nich podílel i NÚLK. Zá-

Workshop „Použití hlíny ve venkovském stavitelství“. Muzeum JV Moravy. Fotoarchiv NÚLK 2013.

„Na kráľa, mamičko, na kráľa! Výstava o jízde kráľů na Slovácku.“ Fotoarchiv NÚLK 2014.

roveň s tím ale byly zahájeny práce též na Konceptci účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice. Oba dokumenty byly přijaty v roce 2003. I Když k Úmluvě UNESCO o zachování nehmotného kulturního dědictví lidstva přistoupila Česká republika až v roce 2009, vlastní Konceptci přijala ihned. A její současně platná varianta má působnost na léta 2011–2015. V současnosti se pracuje na modifikaci jejího znění pro další období. Péče o tradiční lidovou kulturu tak dostala u nás zákonnou ochranu a pomoc. Vláda tím stanovila povinnosti státu, doporučení samosprávám a vyzvala nevládní organizace ke spolupráci. Řadu úkolů stanovila i pro NÚLK. Ústav řešil a musí řešit úkoly výzkumné, metodické i publikační. Po několik let pracoval se specializovanými dotazníky ve všech obcích České republiky, aby získal informace o žijících projevech tradiční lidové kultury a identifikoval je. Podle jednotného postupu získal ve spolupráci s krajskými pověřenými pracovišti obrovské množství dat a postupně je zpracovává do své databáze.

Přijetí Úmluvy UNESCO o zachování nehmotného kulturního dědictví lidstva, a především Konceptce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice, mělo pro ústav zásadní důsledky, které našly svůj výraz ve změně Zřizovací listiny. NÚLK byl zařazen mezi výzkumné organizace (2008), které provádějí jako svoji hlavní činnost základní a aplikovaný výzkum a mají šířit jejich výsledky prostřednictvím publikací a výuky. A získal také funkci ústředního odborného pracoviště, které zabezpečuje vědecko-výzkumné, informační, vzdělávací a metodické služby v oblasti péče o tradiční lidovou kulturu, pořádá specializovaná školení pro dobrovolné i profesionální pracovníky v tomto oboru, zejména ve vztahu k pověřeným krajským odborným pracovištím, jež vykonávají obdobné služby v regionech. NÚLK byl pověřen, aby zastřešoval péči o tradiční lidovou kulturu v souvislosti s plněním základních dokumentů UNESCO a vlády České republiky pro tuto oblast. Musí také zabezpečovat správu dat a vedení Seznamu nemateriálních statků tradiční lidové kultury v České republice.

Všechna tato fakta o činnosti NÚLK jsou zárukou, že ústav je a bude i nadále přínosem pro rozvoj etnologie v naší zemi. Můžeme konstatovat, že Národní ústav lidové kultury ve Strážnici je dnes mezinárodně uznávanou institucí, výzkumnou organizací, odborným a vzdělávacím střediskem pro všechny oblasti vycházející z tradiční lidové kultury v České republice.

Dějiny poválečného folklorismu v českém prostředí jsou pevně spjaty také se strážnickými slavnostmi, dnes Mezinárodním folklorním festivalem.⁵ Jestliže se dá říci, že existence slavností pomohla k vybudování odborné instituce – Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici, pak samotný ústav svým oficiálním působením a profesionálním zázemím výrazně ovlivnil či nasměroval vývoj jednoho z projevů folklorismu – folklorního hnutí.

Folklorismus je dnes širokým pojmem, který vyrůstá z původního badatelského chápání jako tzv. druhé existence folkloru (tedy z existence mimo své přirozené prostředí), ale který je již zároveň vztahován i na tzv. druhou či třetí existenci lidové kultury vůbec (Pavlicová – Uhlíková 2008). Folklorní hnutí, chápáné v obecném smyslu jako činnost folklorních souborů a skupin a s tím souvisejících vazeb hudebních, tanečních, slovesných či výtvarných, pak lze považovat za jeho projev nejvýraznější, ale i nejmasověji zastoupený.⁶

Uvádí-li se v odborné literatuře jako výrazný mezník pro formování oboru národopisu/etnologie *Národopisná výstava československá* (dále jen NVČ) v Praze v roce 1895 a aktivity, které jejímu konání předcházely, pak stejně tak ji můžeme chápat jako výrazný mezník i pro vývoj folklorismu. Zasloužily se o to zejména doprovodné slavnosti, které během půlročního konání výstavy od května do října roku 1895 představily divákům spektrum živých vystoupení z různých oblastí, nadto doplněny „oživenými“ expozicemi přímo ve výstavních prostorách. Horňáčtí hudeci nebo valašská kapela Jana Pellára vzbuzovaly zájem široké veřejnosti a znamenaly novou zkušenost i pro samotné účinkující, kteří do té doby před zcela neznámým publikem většinou nevystupovali (Pavlicová – Uhlíková 1995).

Národopisná výstava československá, její přípravy i vlastní realizace podnítily silný proud ve společnosti, který vyzdvihoval tradiční lidovou kulturu jako důležitý projev národní svěbytnosti. Filozoficky to nebyla situace zcela nová, tradiční lidová kultura byla v různých pohledech „národním“ symbolem v Evropě již od počátku 19. století a sehrávala často klíčovou úlohu v národních hnutích.⁷ Stejně tak více připravovaná či často naopak nahodilá vystoupení venkovanů před šlechtou, panovníkem či při oficiálních politických akcích jsou známa rovněž již před NVČ (Pavlicová 2007: 16–17). Ale teprve tato aktivita a prezentace, které zde probíhaly, spojily

v sobě nejenom z vnějšku „naordinované“ funkce (ukázat základ kultury národa, původnost, čistotu apod.), ale i vlastní chtění a snahu jejich účastníků. V mnoha případech již také nositelé lidové kultury nezůstávali anonymní a v očích intelektuálů se mnozí stávali rovnocennějšími partnery. Při přípravě jejich vystoupení byla i více zohledňována specifika a rytmus jejich každodenního života, i když samozřejmě organizátoři nebyli ušetřeni různých těžkostí.⁸

Doba počátku 20. století v zájmu o lidové tradice stále vycházela z vybudovaných základů příprav a realizace Národopisné výstavy československé. Sesbírání materiálů, naplňování vizí, které s výstavou byly nastíněny, i způsob práce s odkazem lidové kultury získal poměrně jasné kontury. Prezentace hudby a tance byly nejzřetelnějšími a, spolu s obyčejovou tradicí a lidovým oděvem, nejviditelnějšími znaky lidové kultury venkova. Ačkoli pro řadu oblastí zejména Moravy a Slezska byl každodenní život člověka v této době ještě pevně včleněn do systému tradiční lidové kultury, některé její projevy získávaly reprezentační funkci a byly předváděny i mimo původní prostředí. S postupnou proměnou hudebního a tanečního repertoáru pod

vlivem masové kultury navíc stále více vystupovaly i na venkově snahy usilující o uchování tradičního folkloru. Tak jak jsme byli po celé 19. století, v souvislosti s nářky nad zánikem lidové kultury, svědky především sběratelských snah, tak jsme od počátku 20. století stále více konfrontováni v této souvislosti s aktivním působením nositelů tradice či jejími obdivovateli. Archivními materiály i literaturou se často prolínají v určitých obdobích stejná jména intelektuálů, kteří se zasazovali svým zájmem o lidovou kulturu, a to nejenom o její zachování, ale také o propagaci a určení její hodnoty ve stávající společnosti. Výjimkou nebyla ani oblast jihovýchodní Moravy.

Strážnice vždy patřila k výrazným lokalitám tohoto regionu. Ačkoli v druhé polovině 19. století byla největším městem na Slovácku, její prostředí bylo konzervativní a převážně zemědělské (Pajer 1986). Byla však sídlem správním, vrchnostenským, farním a postupně i centrem kulturním: „*Kladné rysy strážnického konzervatismu lze vidět i ve snahách uchovávat jevy lidové kultury v jejich původních podobách. Zdá se, že když strážničtí rolníci neodkládali hromadně svůj tradiční oděv, jak tomu bylo na vesnicích, zachovávali nebo obnovovali některé zvyky a obyčeje, uvědomovali si zároveň už tehdy hodnoty tradiční lidové kultury. [...] Tento vývoj značně podpořilo zakládání vlastních stavovských, kulturních, hospodářských a tělocvičných spolků. Byla to především Omladina,*

Veřejné cvičení Sokola na Černém orlu, Strážnice 1911.
Foto Jaroslav Chlud. Fotoarchiv NÚLK.

Veličané na slavnosti Slovácko ve zpěvu a tanci, Petrov 1939.
Foto Zdeněk Sušil. Fotoarchiv NÚLK.

osvětový spolek rolnické mládeže, politicky orientovaná Cyrilometodějská jednota, hospodářský Zásobní spolek a tělocvičná jednota Orel. Společenský život rolnických vrstev byl na začátku století (pozn. 20. století) podpořen také otevřením spolkového Lidového domu, kde se konaly taneční zábavy a divadla.“ (Pajer 1986: 13)

Strážnice přitahovala velmi brzy zájemce o lidovou kulturu, zároveň ale z hlediska pěstování zájmu o ni ovlivňovala i své okolí. Např. nedaleké Horňácko bylo na konci 19. století zasaženo vlnou příprav na výše zmíněnou NVČ v Praze (Kovářů 1961) a zájem intelektuálů o tento zajímavý etnografický region je v literatuře bohatě popsán, ale vliv Strážnice jako výše zmíněného centra také nebyl zanedbatelný: „První přímou pokračovatelkou domácí tradice byla studentská muzika z Velké. Začínala se formovat od roku 1902 a její základ tvořili veličtí studenti strážnického gymnázia. Po vzoru Trnovy muziky si zřídili smyčcovou kapelu a napodobovali jeho styl i repertoár. Hráli bez not, jen podle sluchu, ačkoli všichni měli hudební vzdělání.“ (Pajer 2013: 215).

Strážnické školy soustřeďovaly ve svých pedagogích osobnosti, které si mj. velmi cenily i místních lidových tradic. Např. první zápisy lidové slovesnosti ve Strážnici pořizovali místní učitelé, jako byli Jan Gajda, Martin Prášek nebo Jan Skácel (Pajer 1970), který se Strážnici věnoval i jako historik a byl mj. po druhé světové vál-

ce také mezi organizátory strážnických slavností (Pajer 1979: 131–132).

Ale i v této lokalitě, kde se daly ještě vysledovat každodenní funkce tradiční lidové kultury v první polovině 20. století,⁹ se již v této době lidové tradice (a nejen místní) stávaly výrazným reprezentačním symbolem. Příkladem může být příležitost otevření hospodářské školy ve Strážnici v roce 1926. Jak uvádí Cecílie Havlíková (1970), „Slovácký den“ se konal 15. srpna a Sdružení přátel lidového umění a rázu Slováků uspořádalo slavnost, které se zúčastnili zástupci různých slováckých oblastí včetně hostů ze Slovenska (i se známou kapelou Samka Dudíka), jež vedl dr. Pavel Blaho. Slavnost byla spojená také s výstavou výtvarníků Antoše Frolky a Franty Úprky. Charakter slavnosti byl podle vzpomínek jednoho z účastníků dramaturgicky obdobný, jako jiné slavnosti tohoto typu, které se v první polovině 20. století konaly na nejrůznějších místech: bohatý průvod hudebníků a tanečníků, kteří po příchodu na místo vystoupení předvedli secvičený (či alespoň domluvený) program. V případě této strážnické slavnosti to byly „slovácké tance, dožatá, svatba a jiné zvyky“.

Od roku 1910 ve Strážnici také existoval Slovácký krúžek, v roce 1912 se zde konal Sjezd pokrokové mládeže slovenské s přednáškami Karla Klusáka, Hynka Bíma, Vladimíra Úlehly ad.¹⁰

Karel Plicka, Vladimír Úlehla, Maryna Úlehlová (zleva) – Československo v tanci a zpěvu 1946. Foto Zdeněk Sušil. Fotoarchiv NÚLK.

Vystoupení krojovaných skupin na slavnosti Československo v tanci a zpěvu 1946. Foto Zdeněk Sušil. Fotoarchiv NÚLK.

V roce 1939 se v nedalekých Plížích u Petrova konala slavnost „Slovácko v tanci a zpěvu“. Jak píše Václav Frolec a Josef Tomeš (1975: 90), právě na ni chtěli navázat organizátoři poválečných strážnických slavností, zároveň se ale nechtěli omezovat jen na Slovácko. Ačkoli jiná blízká města jako Kyjov či Uherské Hradiště měla podle nich bohatější historii podobných příležitostí, pravděpodobně poloha Strážnice uprostřed tehdejší republiky i prostor zámeckého parku mohly sehrát roli ve výběru místa poválečných strážnických slavností. Josef Jančář, který se rovněž podrobně a vícekrát zabýval historií festivalu, dodává, že vlivu bylo, podobně jako u jiných velkých projektů, víc. Z dopisu zasláního 26. ledna 1946 badateli Vladimíru Úlehlovi, který sám byl se Strážnicí velmi těsně spjat svými písňovými výzkumy, např. plyne, že jeden z prvních podnětů vzešel z Družstva pro postavení kulturního domu ve Strážnici. *„Má to být podnik velkého rozsahu za účasti Slovenska a případně Srbů, Bulharů, Ukrajinců a. t. d. Chceme se vyhnouti tomu, aby slavnosti měly obvyklý ráz zabíhající do divadelnosti*

a jarmarečnosti a ukázati skutečně to nejkrásnější a nejpuvodnější co Slovácko a přilehlé Slovensko ještě ve zpěvu, tanci a zvycích má a to způsobem, který by snesl i mezinárodní kritiku.“ (Jančář 1995: 41)

Poválečná atmosféra i nadšení mnohých zájemců o lidovou kulturu nakonec vedly k realizaci slavností s názvem *Československo v tanci a zpěvu*, které se konaly 5. až 7. července 1946. Jak uvádí Josef Jančář (1995: 43–45), kromě města Strážnice se na nich podílely záštitou i přispěním např. Moravskoslezská beseda v Praze, Československá společnost v Praze či Masarykova československá společnost v Hodoníně. První ročník slavností vzbudil zájem i u oficiálních institucí, zejména u národopisné sekce Zemské rady osvětové, takže na návrh Vladimíra Úlehly (1888–1947), sběratele lidových písní a národopisce, byli navrženi sekci jako členové jury druhého ročníku slavností např. etnolog Antonín Václavík (1891–1959) či národopisní pracovníci Karel Klusák (1886–1976) a Ladislav Rutte (1893–1967). Z dochovaných dokumentů je zřetelné, že názory odborníků začínají postupně formovat charakter slavností a zároveň i představu, jak by měl vypadat sdělovaný obraz o lidové kultuře. V oficiálním dopise (zaslaném předsedovi pracovního výboru druhého ročníku slavností i ministerstvu

Zpěvačka Marie Procházková (1886–1986) a CM Slávka Volavého při vystoupení na strážnickém folklorním festivalu. Fotoarchiv NÚLK 1975.

Etnograf Karel Pavlišťák při vzpomínkovém pořadu na Slávka Volavého. Fotoarchiv NÚLK 2009.

vnitřního obchodu) podepsaném A. Václavíkem jako předsedou národopisné sekce Zemského osvětového výboru a V. Úlehlou jako místopředsedou národopisné sekce, mj. stojí, že je nutné vyslat odborníky do vybraných účinkujících skupin „*k přehlédnutí a posouzení jednotlivých výstupů nejen po stránce obyčejové, nýbrž i po hudební, vědecké a krojové stránce*“; stejně tak se uvádí, že „*k slavnostem nelze připustit jako hudbu plechové hudební nástroje*“ (Jančář 1995: 49).

Druhý ročník slavností v roce 1947 byl už oficiálně celostátní a Zemská osvětová rada „*také doporučila, aby v době konání strážnických slavností nebyly pořádány žádné jiné národopisné akce*.“ (Jančář 1995: 51)

Bylo tak stvrzeno nejen místně organizační, ale i odborné a celospolečenské propojení přípravy strážnických slavností, které nevznikly jako nová kulturní aktivita, ale byly pokračujícím vývojovým momentem proudu, který má kořeny na konci 19. století.

Dějiny strážnického festivalu, které se odvíjejí již sedm desetiletí, nesou rysy obecného vývoje folklorního hnutí, ale i folklorismu v česko/slovenském prostředí, a to se všemi negativy i pozitivy. Josef Tomeš (1966: 49–50) vydělil v roce 1966 tři etapy strážnických slavností:

- období 1946–1948; první tři ročníky navazující obsahově na podobné slavnosti 20. a 30. let 20. století;
- období 1949–1955; snaha o vytvoření přehledky nejlepších souborů lidové umělecké tvorivosti;
- období od roku 1956; diskuse o koncepci festivalu, jeho kritické hodnocení, kompromis ve vystupování folklorních souborů i „autentických“ nositelů.

Asi nejvíce diskutovanými otázkami byly zejména ideologické vlivy, které skrze činnost folklorních souborů počátkem 50. let 20. století byly velmi viditelnou charakteristikou festivalu. S postupným odbouráváním „tíhy folkloru“, jak byl metaforicky nazván problém s politizací folklorního hnutí a jeho zneužíváním komunistickou mocí, resp. využíváním lidové kultury ve jménu „nové“ kultury socialistické společnosti (Pavlicová – Uhlíková 1997: 7), se ke slovu dostávaly odborné diskuse související s problematikou inscenování folklorního materiálu a mírou jeho stylizace. S tím se samozřejmě otevřel problém

„autentických“ skupin a folklorních souborů městského typu v programech festivalu. Právě proto, že festival byl již zaštitěn vědeckou institucí, mohly se debaty odvíjet na odborné půdě a mohly být v tomto kontextu i publikovány. Umožnily to mj. ústavem vydávané Národopisné aktuality, kde lze dnes dohledat cenné debaty k tomuto tématu (Holý 1964), a samozřejmě badatelé, kteří se mohli na poli ústavu touto problematikou odborně zabývat. S odstupem lze konstatovat, že právě na těchto základech mohly začít vyrůstat úvahy o folklorismu, rodící se zejména na půdě německé etnologie, ale u nás ještě etnology v té době nepříliš přijímané.

Samotná činnost odborníků – etnologů ve folklorním hnutí může být hodnocena různým způsobem, ale jeden aspekt nemůžeme pominout. Odborné zázemí a spolupráce teoretiků byla (a dodnes je) v tomto hnutí pomyslnou hrází proti komerci či zneužití lidové kultury. K jejich působení bychom mohli vztáhnout také slova etnomuzikologa Dušana Holého, kterými odpověděl již před více než pětatřiceti lety na novinářskou otázku, na čem závisí, jak mladá generace bude přijímat folklor: „*Určitě hlavně na tom, jak jí budeme toto kulturní dědictví předávat a předkládat, zda se nám podaří jasně ukázat hloubku folklóru, jeho pravdivost, prostotu, ryzost, zda budeme schopni oprostit se od demagogie, topornosti, povrchnosti a strnulosti*.“ (Holý 1979: 126–127)

Podíváme-li se na vyřčenou myšlenku dnešními očima, lze konstatovat, že to nebyl romantický povzdech, ani volání po starých časech, ale jasná formulace, která by nebyla možná bez znalosti lidové kultury a její podstaty. Nevylučují se tím žádné formy stylizace a prezentace lidové kultury, které mohou být i velmi proměnlivé v různých dobových etapách. Důraz je kladen na sdělení a v tom lze spatřovat smysl i pro budoucnost folklorních festivalů: podtrhnout důležité sepětí prezentace folkloru (či návaznost na tradice v současných podobách) a vědomostí o lidových tradicích a jejich fungování. Symbióza odborného ústavu s profesionálním zajištěním a budování celostátního folklorního festivalu je v naplňování této vize víc než patrná a její smysl dokazují dosažená jubilea obou institucí.

POZNÁMKY:

1. Srov. Jančář 2014; Krist 1996, 2002, 2006, 2008 ad.
2. Např. Jančář 1995, 2005, 2006, dále *25 let Ústavu lidového umění* (Strážnice: Ústav lidového umění, 1981); *Národopisná revue* 2/1996 (monotematické číslo k výročí vzniku ústavu); Jančář – Krist 2007 ad.
3. Subregionální seminář zemí střední a východní Evropy „O aplikaci Doporučení na ochranu tradiční lidové kultury a folkloru (UNESCO 1989) v zemích střední a východní Evropy“ (Strážnice, 19.–23. června 1995); *Zásady ochrany tradiční lidové kultury před nevhodnou komercializací* (Strážnice 28.–29. 5. 1997), *Etika a tradiční lidová kultura* (Strážnice 6.–7. října 1998 a 5.–6. května 1999), *Mezinárodní porada zemí střední a východní Evropy o národních politikách zaměřených na zachování a podporu tradiční lidové kultury jako důležité složky nemateriálního kulturního dědictví* (Strážnice 9.–12. června 2005), mezinárodní pracovní porada *Principy plánů na zachování nemateriálních kulturních statků* (Strážnice 18.–19. 9. 2009).
4. Blahůšek, Jan – Krist, Jan Miroslav – Matuszková, Jitka – Pavlišťík, Karel 2006: *Slovácký verbuňk. Mistrovské dílo ústního a nemateriálního dědictví lidstva / The Slovacko verbuňk. Dance of Recruits. The Masterpiece of Oral and Intangible Heritage of Humanity*. Strážnice: NÚLK (+ DVD); Blahůšek, Jan – Vojancová, Ilona 2011: *Vesnické masopustní obchůzky a masky na Hlinecku / Shrovetide Door-to-Door Processions and Masks in the Villages of the Hlinecko Area*. Strážnice: NÚLK (+ DVD); Blahůšek, Jan – Teturová, Jaromila 2012: *Jízda králů na jihovýchodě České republiky / The Ride of Kings in the South-East of the Czech Republic*. Strážnice: NÚLK (+ DVD).
5. Název se postupně proměňoval, od roku 1965 byla Strážnice folkloristickým festivalem, od roku 1990 je festivalem folklorním. Srov. „Strážnické“ pořady v letech 1946–1955 (Jančář 1995: 153–171).
6. Souhrnně viz Pavlicová – Uhlíková 1997.
7. Srov. např. Pavlicová 2006.
8. Např. nemožnost venkovánů zúčastnit se vystoupení v době polních prací aj. Srov. Pavlicová – Uhlíková 1995 (zejm. citovaná korespondence Lucie Bakešové a Leoše Janáčka).
9. Významným pramenem pro toto poznání jsou dvě jedinečné monografie vztahující se ke Strážnici a okolí: *Živá píseň* (1949) od Vladimíra Ůlehly a *Marie Procházková (1886–1986), zpěvačka ze Strážnice* (1986) z pera Jiřího Pajera. Ten mj. u zkoumané zpěvačky zachytil tuto vzpomínku: „Ve Strážnici se zpívalo moc. Dyž sa vázávalo na vinohradech, to enom sa vinohrady rozléhaly zpěvem. A chlapci, dyž šli séct sena na lúky, tož také zpívali. A potom večerama, dycky už od Skalické brány, jak sa zebrale, dole Suchým řádkem a Bednářskou ulicí. To se zpívalo, až jedna radost byla posluchat! Za děvčatama dyž šli. A na svajbě bývalo veselo! To byly samé danaje, zpívali. Aj ty mladí ženáci. Bývalo to velice veselé.“ (Pajer 1986: 81)
10. Srov. Ůlehla 1949, zejména podkapitoly „Nastupující nositelé“ (s. 86–101), „Důvěřivá renaissance“ (s. 175–186) a „Svědék z roku 1912“ (s. 186–196).

LITERATURA:

- Frolec, Václav – Tomeš, Josef 1975: 30 let strážnických folkloristických slavností. *Národopisné aktuality* 12, s. 85–113.
- Havlíková, Cecilie 1970: Slovácký den ve Strážnici 15. srpna 1926. *Národopisné aktuality* 7, s. 227–228.
- Holý, Dušan 1964: Kritika, strážnické slavnosti a národopisci. *Národopisné aktuality* [1], s. 27–42.
- Holý, Dušan 1976: O životnosti folklóru. *Národopisné aktuality* 16, s. 125–130.
- Jančář, Josef 1995: *Strážnická ohlédnutí. 50 let Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici*. Strážnice: Ústav lidové kultury.
- Jančář, Josef 2005: *Šedesát let Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury.
- Jančář, Josef 2006: *Strážnické inspirace. 50 let Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury.
- Jančář, Josef 2014: *Etnografie na Moravě a ve Slezsku v limitech 20. století*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury.
- Jančář, Josef – Krist, Jan 2007: *Národopisné slavnosti a folklorní festivaly v České republice*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury.
- Kovář, Věra: Účast Horňácka na národopisných slavnostech. In: *Lidová kultura východní Moravy II*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 96–110.
- Krist, Jan 1996: Čtyřicet let Ústavu lidové kultury ve Strážnici. (Rozhovor s F. Synkem). *Folklor* 7, č. 3, s. 127–130.
- Krist, Jan 2002: Péče o lidovou kulturu v České republice a činnost Ústavu lidové kultury ve Strážnici. In: *Péče o tradiční lidovou kulturu v České republice. Sborník příspěvků*. Strážnice: Ústav lidové kultury s. 6–18.
- Krist, Jan 2006: The National Institute of Folk Culture in Strážnice and UNESCO. In: *International meeting of representatives of Central and East European countries on national policies for the preservation and fostering of traditional and folk culture as an important part of intangible cultural heritage*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, s. 6–8 (franc.), s. 53–56 (angl.), s. 106–108 (česky).
- Krist, Jan 2008: Národní ústav lidové kultury – mezi vědou a společenskou praxí. In: Blahůšek, Jan – Jančář, Josef (eds.): *Etnologie – současnost a terminologické otázky*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, s. 7–18.
- Pajer, Jiří 1970: Současný stav lidového vyprávění ve Strážnici. *Národopisné aktuality* 7, s. 205–216.
- Pajer, Jiří 1979: K osmdesátinám Jana Skácela. *Národopisné aktuality* 16, s. 131–132.
- Pajer, Jiří 1986: *Marie Procházková (1886–1986), zpěvačka ze Strážnice*. Hodonín: Okresní kulturní středisko.
- Pajer, Jiří 2013: *Čtení o Horňácku. Dějiny – Národopis – Umění*. Strážnice: Nakladatelství Etnos.
- Pavlicová, Martina 2006: Duše lidu a její objevitelé. In: Pavlicová, Martina – Příbylová, Irena (eds.): *Kouzla ve wrold Music. Od rituálů k webovým stránkám. Náměšť nad Oslavou: Městské kulturní středisko*, s. 6–16.
- Pavlicová, Martina 2007: *Lidová kultura a její historicko-společenské reflexe (mikrosociální sondy)*. Brno: Masarykova univerzita.

- Pavlicová, Martina – Uhlíková, Lucie 1995: „Dílo trvalé – a ne prchavé“. Nad jubileem Národopisné výstavy československé. *Opus musicum* 27, č. 1, s. 31–37.
- Pavlicová, Martina – Uhlíková, Lucie: Od folkloru k folklorismu. In: Pavlicová, Martina – Uhlíková, Lucie (eds.) 1997: *Od folkloru k folklorismu. Slovník folklorního hnutí na Moravě a ve Slezsku*. Strážnice: Ústav lidové kultury, s. 6–9.
- Pavlicová, Martina – Uhlíková, Lucie 2008: Folklor, folklorismus a etnokulturní tradice. Příspěvek k terminologické diskusi. In: Blahůšek, Jan – Jančář, Josef (eds.): *Etnologie – současnost a terminologické otázky*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, s. 50–56.
- Tomeš, Josef 1966: Strážnické slavnosti a jejich místo v renesanci folklóru. In: *Strážnice 1946–1965*. Brno: Nakladatelství Blok, s. 15–84.
- Úlehla, Vladimír 1949: *Živá píseň*. Praha: Nakladatelství F. Borový.

Summary

National Institute of Folk Culture and International Folklore Festival in Strážnice (60th anniversary of the Institute and 70th anniversary of the Festival)

Since 1946, the biggest folklore festival in the Czech Republic has been organized in the Southern-Moravian town of Strážnice. Since 1956, a professional institution has worked there that deals with research into folk culture and its protection. The institution is called the National Institute of Folk Culture and belongs to the Ministry of Culture at the present. The Institute was established based on the activity of an office which organized the folklore festival, and enlarged to the contemporary estimable size with overlaps to domestic and international cultural and political stage. In general, the Institute's focus is on intangible cultural heritage at its practical and theoretical levels. The International Folklore Festival Strážnice has evolved from the original Czechoslovak show of folk songs and dances into the dimensions that allow it to rank among big European festivals with different ways of presentation of traditional folk culture. The cooperation between the National Institute of Folk Culture and the International Folklore Festival Strážnice as well as their anniversaries were the reason for this study. The authors also explain social contexts that led to the interest in folk culture and its demonstration in Czechoslovakia and the Czech Republic.

Key words: Folk culture; folklore; folklorism; National Institute of Folk Culture; International Folklore Festival Strážnice.

LIDOVÝ HUDEBNĚ-TANEČNÍ PROJEV JAKO SCÉNICKÝ TVAR – FOLKLORNÍ SOUBORY V ČESKÝCH ZEMÍCH V PÉČI JEDNÉ INSTITUCE

Daniela Stavělová (*Etnologický ústav AV ČR, v. v. i.*)

Problematika scénické recepce lidového hudebně-tanečního projevu nebývá v poslední době v české etnologii, na rozdíl od období druhé poloviny 20. století, často nastolovanou badatelskou otázkou. Dalo by se dokonce říci, že po všech vlnách „tíhy folkloru“, kdy se tyto problémy dokola projednávaly na různých úrovních odborného i laického vnímání, už není co řešit. Avšak stejně jako ostatní kulturně společenské fenomény i tento stojí v další etapě svých dějin, v novém, dosud nepoznaném socio-kulturním kontextu. To je celkem pádný důvod, proč se těmito otázkami znovu začít zabývat.¹ Důležitá je přitom skutečnost, že podobný jev, jakým je scénická prezentace folklorních souborů, neexistuje sám o sobě, svou roli tu hraje prostředí, které s ním manipuluje a zprostředkovává vnější i vnitřní tlaky. Polem, kde se tento proces odehrává, je bezesporu prostředí, v němž se folklorní soubory mají možnost setkávat, vzájemně se inspirovat, ale také jeden před druhým trumfovat či předvést něco dosud neviděného. Svou roli tu nesporně hraje také institucionální zaštitění podobných aktivit, které jim poskytuje nejen potřebnou platformu, ale stává se zároveň i jakýmsi kormidelníkem různorodých tendencí, které selektuje, usměrňuje i iniciuje. Studie proto má být sondou do světa současné tvorby folklorních souborů v českých zemích – do prostředí moderního jevištního žánru, jakým je scénické rozvíjení lidové písně, instrumentální hudby a tance, a jejich převádění do jazyka divadelního prostředí. Prostředkem k tomu bude zhodnocení šesti ročníků institucionálně zaštitěné bienální přehlídky folklorních souborů pomocí analýzy obsahu videozáznamů, programových brožur z pozice účastníka i hodnotitele jednotlivých ročníků. Bude nás zajímat, kterými směry se dnešní souborová tvorba inspirovaná folklorem ubírá, jaké lze vysledovat proměny v rámci tohoto dvanáctiletého období a které otázky zůstávají stále aktuální od doby prvních pokusů předvést lidovou hudebně-taneční kulturu na jevišti.

Leoš Janáček si začal...

S lidovým hudebně tanečním projevem se ve scénickém či spíše pódiovém prostředí v českých zemích setkáváme už od konce 19. století – ať už to byla venkovní

scéna *Národopisné výstavy československé* v roce 1895, nebo další vytipovaná prostředí v rámci různých předváděcích akcí či tzv. národopisných slavností. V této souvislosti se objevují také první úvahy o jevištním předvádění tohoto projevu. Jejich iniciátorem nebyl nikdo jiný než hudební skladatel Leoš Janáček, který se vyrovnával s neblahou zkušeností, získanou v rámci příprav zmiňované výstavy při uvedení skupiny horňáckých zpěváků a muzikantů na tzv. *Lidovém koncertě* v brněnském Besedním domě v roce 1892 (Janáček 1955; Stavělová 1995). Byly zde publiku předvedeny pečlivě secvičené tance Spolku brněnských pánů a dam, po jejichž vystoupení se nijak nearanžovaná produkce lidových hudebníků a tanečníků stala doslova propadákem. Janáček dobře pochopil, v čem spočíval tento neúspěch: hudebně i tanečně upravený projev, i když neosobní, ale uzpůsobený momentálnímu vkusu publika, může uspět lépe i bez onoho (Janáčkem oslavovaného) náboje lidové tvorby než projev vyjmutý z původního prostředí taneční zábavy, který na pódiu přichází o svou spontaneitu i bezprostřednost a stává se rozpačitým a monotónním. Skladatel si uvědomil jakousi dichotomii scénického předvádění lidového projevu, tedy že přílišným aranžováním lidového projevu se jeho živelnost vytrácí, ale zároveň i to, že jej nelze ponechat jeho vlastnímu osudu, protože jeviště už není prostředím, kde by se lidový zpěvák či tanečník cítil přirozeně tak, aby se při tanci choval svým obvyklým způsobem. Jinými slovy: pochopil, že původní prostředí bylo místem, kde probíhala řada nepřipravených interakcí, jichž byl tanečník, zpěvák či muzikant součástí, a reagoval tak spontánně v souladu s průběhem místní události. Janáček proto usiloval o to, aby na dalších vystoupeních v rámci *Národopisné výstavy československé* bylo lidovým interpretům vytvořeno prostředí podobné tomu, v jakém jsou zvyklí se zpěvem, hudbou a tancem projevovali. Vedle toho ale nepřestával zdůrazňovat, že je nutné projev také přizpůsobit vkusu publika: hudba by měla ladit, tance by měly být vhodně situované v prostoru, pozornost by se měla věnovat výběru toho, co se bude předvádět, přičemž by interpret neměl být ochuzen o možnost improvizovat a předvést svůj individuální výkon. Klíčový se tu stal požadavek prožitku,

který by neměl být vytěsněn přílišným secvičováním, aranžováním do čistě dekorativních obrazců.

Uplynulo už více než jedno století od těchto stále aktuálních úvah. Mezitím se po druhé světové válce rozlila obrovská vlna folklorismu a předvádění lidové hudebně-taneční kultury dostalo podobu tzv. folklorního hnutí, kterému jsou otázky scénické recepce lidového projevu imanentně dány. Folklorní hnutí si vytvořilo u nás i v ostatních zemích bývalého východního bloku svou specifickou podobu, která odlišila tuto tzv. druhou existenci folkloru od revivalových tendencí v zemích západní Evropy (Laudová 1967). A to nejenom tím, že v počáteční fázi dostalo toto hnutí výrazně ideologickou linii, ale zejména jeho dalšími proměnami v rámci následného společenského uplatnění, kdy bylo rozlišováno, zda jde o pěstování lidové tradice či o její scénickou transformaci. Úvahy o možnostech jevištního ztvárnění projevu tradiční lidové kultury se nejprve utvářely v souladu s požadavkem nové, politicky angažované kultury, která by byla vystižená prostředky lidového hudebně-tanečního projevu. Později, po odeznění bezprostředního dopadu tzv. tíhy folkloru koncem 50. let 20. století, začaly být zvažovány další koncepce a možnosti, jak tuto specifickou scénickou produkci sladit s potřebami společenské kulturní poptávky a umělecké tvorby. Díky institucionálnímu zastřešení a jeho impulzům se mohl proces jevištní adaptace tradiční lidové kultury rozvinout v českém prostředí do podoby, která se výrazně odlišuje od toho, jak je tento projev předváděn na scéně nejen v západních, ale i bývalých socialistických zemích. Významnou roli tu sehrála možnost sdílení různých úvah a diskusí zaměřených na otázky jeho jevištní recepce – a to jak na stránkách periodicky vydávaných sborníků, tak v rámci rozprav v kontextu pravidelně organizovaných přehlídek scénických forem lidového tance.

Institucionální zastřešení

Zásadní etapa scénického rozvíjení lidové tradice se otevírá kolem poloviny 60. let a její obzory zůstaly zatím neuzavřeny. Důležitou roli tu začíná hrát institucionální zaštitění této etapy folklorního hnutí, které poskytuje prostor pro výměnu zkušeností, myšlenkové tříbení, diskusi i spory. Tuto platformu začala poskytovat v Čechách instituce, jejíž počátky lze spojit se Svazem osvětovým. Ten od roku 1905 sdružoval jednoty, matice, sdružení a spolky, které vykonávaly různými způsoby

a v různých oborech osvětovou, kulturní a výchovnou činnost. Později byl přejmenován na Masarykův lidový-chovný ústav, fungující se státní podporou, v 50. letech byl přetvořen na Osvětový ústav, který byl v roce 1971 sloučen s Ústředním domem lidové umělecké tvořivosti a přejmenován na Ústav pro kulturně výchovnou činnost. V roce 1991 se název mění na Informační poradenské středisko pro místní kulturu (od roku 2004 pozměněno na Národní informační a poradenské středisko pro kulturu) – dnes NIPOS se svým útvarem pro neprofesionální aktivity ARTAMA.²

Tato instituce se stala platformou, která nastolila kontinuální debatu nad problematikou folklorního hnutí v tehdejší Československu, probíhající zpočátku zejména formou příspěvků v řadě postupně vycházejících čísel Tanečního sborníku – v roce 1966 např. naplnily jedno číslo příspěvky Evy Rejškové, Karla Pavlišťáka, Hany Podešvové, Dušana Holého, Cyrila Zálešáka a Hannah Laudové k otázkám existence folklorních souborů a jejich poslání. Od 70. let pak na jeho stránkách přibývají úvahy odborníků o repertoáru souborů a o jevištní transformaci lidového tance nejen u nás, ale i v dalších zemích tehdejšího tzv. východního bloku (Moisejev 1973; Körtvelyes 1973; Avdějevová 1973; Pospíšil 1974; Markl 1974). Tyto příspěvky zdůrazňují především roli poznatků týkajících se prostředí lidové hudebně-taneční kultury prostřednictvím pramenů různé povahy a skloubení těchto poznatků s tvůrčí invencí. Podle způsobů prezentace tradiční lidové kultury začínají být také existující folklorní seskupení volně tříděna na ta, která 1. zpracovávají tradiční taneční a hudební materiál své nebo nejbližší či nejoblíbenější oblasti; 2. zpracovávají lidové tance různých národopisných oblastí; 3. vycházejí z techniky a stylu lidového tance (Rejšková 1966).

Zásadním momentem, který odlišuje české folklorní hnutí od podobných jevů v západoevropských zemích, je pak koncept přehlídek a soutěží folklorních souborů, jehož těžiště spočívá od samého začátku v předvedení scénicky pojatých tzv. hudebně-tanečních bloků – kompozic.³ Tyto přehlídky začaly být pravidelně organizovány od první poloviny 70. let a měly od počátku soutěžní charakter spočívající v tříkolovém systému – regionální, národní, celostátní. Postup do celostátního kola (tehdy v rámci Československa) znamenal nejužší výběr těch souborů, které byly považovány za následováníhodné ve způsobu jak přistupovat ke scénickému ztvárně-

ní folklorního materiálu. Odrazilo se to následně např. v tom, že byly zmiňovanou institucí častěji nominovány pro zahraniční výjezdy. Ve stejné době se ožehavým tématem debat souvisejících s přehlídkami stala polarizace pojmů *autentický* versus *stylizovaný*. Autentičnost tu byla chápána ve smyslu co nejmenšího zásahu do původních tradičních tvarů, zatímco stylizace se stala nebezpečným pojmem, často skloňovaným zejména ve spojení s úvahami o přílišném odchýlení od původních vzorů. Byla mnohdy hodnocena jako překračování mantinelů, u kterých však nikdo nedokázal s přesností určit, kde tato mez začíná a kde končí.⁴

Tento typ soutěžní přehlídky však přinesl řadu zkušeností a poznatků a stal se bezesporu hlavní hybnou silou, která vedla k jednoznačnému chápání scénické adaptace folklorních projevů jako komponovaného scénického tvaru. Kritéria hodnocení těchto tvarů však nebyla vždy v souladu s tím, co si mysleli i samotní účastníci přehlídek a toto diskusní prostředí bylo nejednou výrazně konfrontační, některé názory byly považovány za příliš autoritářské. Po roce 1989 v souvislosti s demokratizací společnosti bylo proto od těchto přehlídek upuštěno. Časem se však ukázalo, že prostor pro vzájemné setkávání různých přístupů k tvorbě v rámci tohoto žánru schází a nemůže jej nahradit ani prostředí folklorních festivalů, které nabízí jiné způsoby prezentace tvorby pracujících s folklorním materiálem. Tato potřeba vedla nakonec k myšlence obnovit formu přehlídek s jasně vymezeným cílem, tak aby to byla v první řadě přehlídka scénické tvorby folklorních souborů, kde by byl vytvořen „prostor pro vzájemná setkávání, předávání zkušeností, srovnání, inspiraci, a v neposlední řadě pak otevření dialogu nad problémy, s nimiž se v tvůrčím procesu autoři předvedených jevištních kompozic setkávají. Podpořit novou scénickou tvorbu souborů, zaměřit se na hledání nových cest a způsobů uměleckého uchopení hodnot tradiční kultury současnými tvůrci se tak stalo hlavním motivem těchto setkání.“⁵

Inspirace, dílna a diskusní fórum

Po čase odmlky jsou tak v roce 2002 institucí NIPOS-ARTAMA vytvořeny pro oblast České republiky propozice nesoutěžní přehlídky⁶ pod názvem *Celostátní přehlídka choreografií folklorních souborů*. Jejím cílem, zformulovaným v úvodu programové brožury, se stala prezentace scénického provedení tance v divadelních podmínkách,

konfrontace směrů a různých podob choreografické tvorby a následná veřejná diskuse s odborníky. Tento první ročník, který byl spolupořádán s tehdejší Ústavem pro lidovou kulturu ve Strážnici, se tak stal začátkem nové, bienálně organizované přehlídky, jejímž smyslem je vytvoření prostoru pro vzájemnou inspiraci stejně tak jako pro získání zpětné vazby pro vlastní tvorbu. Druhý ročník v roce 2004 už tuto přehlídku označuje jako tvůrčí taneční dílnu, kde se setkávají různé přístupy ke ztvárnění lidové hudebně-taneční tradice. V rámci následného semináře s lektorským sborem jsou pak diskutovány otázky dramaturgického záměru, choreografického ztvárnění, interpretační úrovně, celkového uměleckého vyznění, námětu a libreta. Při hodnocení se jednotliví členové lektorského sboru soustřeďují na výběr tématu a souvisejícího materiálu, scénické zpracování (režie, využití jevištních prostředků, invence), taneční zpracování a jeho nápaditost, hudební doprovod (výběr, zpracování a provedení).

Od roku 2010 se podtitul Tvůrčí taneční dílna dostává do pozice hlavního názvu přehlídky a tento akcent se pak odráží také v tom, že lektorský sbor je častěji doplňován také o osobnosti z oblasti divadelní režie, kostýmního návrhářství či taneční teorie. Rozšiřují se tím obzory, jak je na folklor na scéně pohlíženo, a promítají se sem výrazněji zkušenosti divadelního prostředí. Od téhož roku jsou také v rámci přehlídky pravidelně konány taneční semináře „Taneční ladění“ určené především vedoucím souborů. Jsou věnované praktickému zamyšlení nad možnostmi funkčního propojování různých tanečních technik a dalšímu rozvíjení pohybových zkušeností. V roce 2012 se poprvé stává hostem přehlídky také soubor z oblasti současného scénického tance, který obohacuje přehlídku svým inspirativním vystoupením.

Dosud tedy proběhlo sedm ročníků přehlídek, které nabízejí již dostatečně rozsáhlý materiál k zamyšlení. Absolvovala jsem zmiňované přehlídky nejen jako účastník, který nese svou kůži na trh, ale také jako členka lektorského sboru. Měla jsem tak možnost nejen pozorně shlédnout všechna čísla, ale také o nich přemýšlet a průběžně se k nim vyjadřovat. Významným pramenem se však stal filmový záznam jednotlivých přehlídek, který mi umožnil zpětně veškerý program shlédnout.⁷ Tento materiál se stal textem, který jsem podrobila důkladné obsahové analýze v kombinovaném kvantitativním a kvalitativním přístupu s předem stanoveným souborem kódů,

kteřé jsem ještě průběžně doplňovala a obměňovala. Jde o detailní zkoumání vybraného materiálu, kde cílem není vztahovat tento výběr na veškeré působení folklorních souborů. Cílem není ani jakýmkoli způsobem hodnotit vybranou produkci, smyslem je pouze poukázat na cesty, tendence a způsoby, kterými se ubírá tento jev, zachytit proměny v myšlení tvůrců či kolektivů, postihnout roli osobnosti či kolektivního sdílení a evidovat schopnost vstřebávat nové podněty. Zaznamenat tak vnitřní a vnější tlaky, které jsou pro tento kontinuální proces tvorby, zábavy a odreagování příznačné. Veškerý materiál byl z filmového záznamu sledován podle zmiňovaného kódovacího klíče a spolu s průběžným hledáním dalších souvislostí tak bylo možné vidět, jak se proměňovaly jednotlivé složky – námět a kompozice, dramaturgie, výtvarné řešení, práce s prostorem, pohybový slovník, využívání mimotanečních prostředků a hudba.

Předmětem analýzy se staly v první řadě proměny ve vyhledávání námětů, která jsou pak rozpracována do scénického tvaru. V průběhu šesti sledovaných ročníků se vystřídalo velké množství témat, některá se objevila spíš okrajově, jiná se pravidelně opakovala. K těm opakujícím se patří téma milostné, vojenské, zvykoslovné, často bývají zobrazovány látky související s různými druhy práce či řemesel, oblíbeným tématem je také samotný tanec a jeho podstata, mnoho podob dostává rovněž hra převedená často do podoby hříčky či škádlení, poměrně neotřelým se stává ztvárnění prostředí školy, městských zábav a pohřbu. Témata jsou pojímána buď reprezentativně, nebo jako satira, parodie, balada, moralita či filozofická úvaha. Důležité bylo také sledovat, do jaké míry spolu souvisí název skladby a její skutečný obsah. Není totiž ničím ojedinělým, že název je někdy pouze zastřešujícím prvkem, jenž v sobě může skrývat více námětů, které jsou pak rozvíjeny souběžně. Názvy kompozic však zároveň nabízejí prostor pro úvahy o tom, jak je v rámci této tvorby o námětech lidové taneční kultury přemýšlelo, jak je vnímán a následně rozvíjen jejich obsah.

1. *Láska, čarování a očarování*

Ukázalo se, že *téma lásky* bylo zastoupeno ve všech sledovaných ročnících – celkem patnáctkrát. Kompozice mající v názvu toto téma k němu však přistupují rozmanitě s častým využitím symbolického jazyka. Někde se staly nositelem informace mollové nápěvy, které pomáhají vytvořit obraz něčeho dávného jako lidstvo samo, jako

okamžiky prožívané fatality, jsou také výrazem mužné lyriky (*Setkávání, Člověče, kdož jsi kolivěk*). Naproti tomu konkrétní předmět, jakým bývá např. šátek, je využit jako symbol, který je vykládán jako dárek z lásky, díky němu ale může mít láska podobu hravosti a škádlení (*Šátečkový, Jak sa točí Kača*). Milostný příběh může být zasazen do rámce vesnické taneční zábavy a upozorňovat na lidské vlastnosti jako pýcha, pošetilost apod. (*Proč bychom veselí nebyli*). Druhý ročník představil milostnou tematiku především jako čarování milému spojené ve všech třech choreografiích se svatojánským ohněm – naznačeno kruhovým půdorysem tance, hranicí, která je přeskačována, zápalnými košťaty (*Poezie svatojánské noci, Na švjuntego Jana, Svatojánské ohně*). Čarování či věštění budoucnosti bylo spojováno s kouzelnou mocí bylin – texty lidové poezie, bába kořenářka, napodobivé pohyby sbírání bylin. Magie noci byla podtržena postavami čarodějnic, skřítků, pohyby imitující čarování (kouzlení). Velmi emotivně bylo uchopeno milostné téma – příběh nedovolené lásky (*Vyjechala z okynka*) v roce 2008, kdy bylo na přehlídce zastoupeno jako jediné tohoto druhu. O to více vyniklo citlivé zacházení s prostředky výrazového tance – vnitřní napětí, dynamika pohybu a jeho maximální redukce, smysl pro detail k vytvoření koherentní kompozice se silným vnitřním tahem. Téma lásky se pak častěji objevuje i v dalším ročníku a je vystavěné na tradičních symbolech – dárek z lásky (*Na svatého Jána*),

Ostravička: Svatojánské ohně. Nový Bydžov 2006.
Foto Hana Major Sládková.

nebo způsobem, kdy se vojenská tematika stává osnou jednak pro efektní ztvárnění mužského tanečního projevu, ale i milostného příběhu (*Vojenské*). Taneční hříčkou či spíše pohráváním si s určitou s myšlenkou (*Já mám dvě ženy, aneb která není radno otáčet se za vícero sukněmi*) je pak skladba, která dává prostor pro rozpracování prostorových, např. trojicových tanečních vazeb. Milostné téma je v roce 2012 pojato několika odlišnými způsoby: v tradičním spojení s milostnou magií (*Svatojánské čarování*) s uplatněním jednoznačně vypovídajících symbolů (smolná košťata, ohniště, které je přeskakováno a tanec kolem něj), které však někdy nahrazují intenzitu vnitřního prožitku. Méně obvyklé je ztvárnění prohřešku vůči zavedené morálce (*Láska nelaskavá*) a následných krutých následků vyjádřených s naturalistickou syrovostí. Milostné téma dostává také podobu škádlení při práci (*Slunečno, místy oblačno*), kde se prolíná v pohybové rovině s prvky pracovních úkonů (praní prádla u řeky, orání, setí). Téma lásky je také ztvárněné tancem, při kterém dochází k namlouvání dvojice i ke střetům mezi soky (*Ach ta láska*), nebo s vtipnou nadsázkou pojatými texty či promluvami týkajícími se milostné magie a čarování milému (*Věštebná*). Někde mezi milostným námětem a regionálně pojatým obrazem stojí příběh dvojice, který se odehraje v rámci rušného jarmarku (*Na frýdeckém jarmarku*).

2. *Tanec sui generis*

Druhým oblíbeným námětem ke ztvárnění, který nechyběl na žádném ze sledovaných ročníků je *tanec sám o sobě*. Objevil se zde celkem třináctkrát. Tanec pro jeho vlastní obsah je samostatným tématem, kdy sled jednotlivých tanečních typů určité oblasti rozvíjí vlastní vnitřní dynamiku tance, je stěžejním textem a nehledá či nepodoustává již další podtexty (*Jihočeské tance*). Také v následujících ročnících se samotný tanec stává prostředkem k vystižení regionální specifičnosti a stylovosti vyjádřenou dynamickou gradací párového tance (*Netrucuj šohajko, Ostravské obrázky, Chodové, Pod vršečkem, Staré hanácké tance*). Využito je také Janáčkovu literární dílo jako silný inspirační zdroj pro představení oblasti Lašska a jeho tanců – skrze pohled fejetonů zachycujících skladatelovo vnímání zdejšího hudebně-tanečního prostředí (*Janáčkovské inspirace*). Patří sem i ztvárnění příběhu Žofie Havlové, která byla inspirací Leoše Janáčka – jde o volný sled lašských tanců oddělený pasážemi jeho textu (*Žofka*). Často jde také o taneční vyjádření určité nálady dané obsahem či textem doprovodné písně (*Sedláci*). Tanec zprostředkovává též okouzlení archaickými molo-vými nápěvy a pokouší se skrze ně nahlédnout do světa těchto písní spojovaných s tancem (*Zlatokorunské tance*) – je v nich spontánnost, dravost, animálnost i krutost spojované s představou dávných časů. Takto je prožíva-

Hlubina: Vyjechala z okynka. Nový Bydžov 2008.
Foto Hana Major Sládková.

Rosénka: Na bále. Nový Bydžov 2006.
Foto Hana Major Sládková.

jí současní aktéři a zobrazují svojí představu zdvojenou v posledním případě ještě filmovou projekcí námětu, která tvoří spíš už jen paralelu umocněnou krajinným plenérem znásobujícím onu živočišnost, s jakou je téma pociťováno. Tanec se svým vlastním obsahem vtahoval také do procítění autorské představy historického stylu (*Tance ze 17. a 18. století*) zdůrazňující či podtrhující pohybové nuance patřičných tanců, jejich zemitost, temperament, nebo naopak noblesu, vážnost či funkci ve společenském prostředí a v lidském životě.

Dominantním se stává téma tance v roce 2012, kde je zastoupeno toto téma hned šestkrát. Nejde však o pouhé předvedení jeho tvaru, ale snahou je prostřednictvím nějak specifikovaného tanečního projevu (regionálně či obsahem doprovodné písně) zobrazit vlastní představu – co si sdělit o charakteru oblasti, historické vrstvy, vystihnout náladu či vlastní vnímání, prožitek či poezii obsahu písně. Je tu vyjádřen obdiv k robustnosti či chlapáctví lidové poezie (*Na tři strany, Selský tanec*), nechybí vztahové prvky vyjádřené skrze náladu písně (*Má panenka rozmilá*), rozlišení dynamiky a charakteru různých českých tanců a tím zdůraznění jejich specifických rysů (*České tance*) či obrazivě vystižení regionálních rysů hudebně-tanečního projevu (*U kláštera je háječek*). Procítění místního folklorního zázemí je prezentováno v uceleném sledu písní a tanců, které region nejlépe vystihují – v severních Čechách např.

spojených se sklářským řemeslem (*Kdyby nebylo*), ve středních Čechách s pěstováním chmele a vztahu ke zlatému moku (*Pivo, ženy, zpěv*).

3. Práce hrou

Není nijak překvapivé, že práce se stala oblíbeným a kontinuálně rozvíjeným tématem, a to nejen proto, že existuje dostatek inspirativního materiálu k jeho zpracování. Dobrým důvodem může být také to, že zobrazování pracovních úkonů či řemesel se stává vhodnou osnovou pro rozvinutí hravosti či satirických prvků. Na scéně se její téma objevilo celkem desetkrát. K milostné tematice se částečně váže skladba s tematikou řemesla, kdy napodobování práce řemeslníka – ševce, je zároveň milostným škádlením (*Ševčíčka v oboře*). Naproti tomu téma krejčovských je vtipně vypointovanou satirou na mužskou ješitnost obsahující i jistou dávku sebeironie (*Krejčovské*). Pracovní tematika je někdy propojená s tradičním zvykoslovím (*Přástky*) či s obrazem všedních pracovních úkonů lidového prostředí (*Na dvoře, Kdo ty vody přebrodí*) nebo je pojatá zcela neutrálně (*V tej naší kuchyni*), avšak rozehraje nakonec tento obraz do rozmanitých podob hravého škádlení až sebeironie. Téma práce je často přetaveno do tanečně obrazového vyjádření výroby plátna, ztvárněním kolovrátku či tkalcovského stavu lidskými těly a nápaditým prostorovým rozvedením pohybových

Lipka: *Plátno, aneb jak lid český k oděvu svému přišel*. Nový Bydžov 2008. Foto Hana Major Sládková.

Slezský soubor H. Salichové: *Ševčíčka*. Nový Bydžov 2004. Foto Hana Major Sládková.

drah (*Plátno, aneb jak lid český k oděvu svému přišel*), nebo práce ve mlýně se všemi atributy tohoto řemesla (*Sú mlynáři dobří chlapi, Až do mlýna*). Zdrojem hravého uchopení je v těchto případech pohybové rozvedení pracovních úkonů do choreografické struktury. Neotřelým tématem se stává také proces výroby slivovice, kde drobná zápleтка posouvá námět zcela do současného světa (*Pálení slivovice*). Téma práce je zobrazeno také jako dilema jedince při rozhodování, které řemeslo si vybrat (*Cech budiž jemu dán!*), či jako hravě rozezněnou zvukomalebnou škádlivku odehrávající se uprostřed polních prací pouze na rytmické osnově tleskání, zpěvu, dupání a mnohačetných zvuků např. kosy a jejího naklepávání či svištění (*Dobrý den, kosy ven*).

4. Vojna a mužná lyrika

Vojenské téma se stalo vděčným námětem pro rozvinutí mužského tanečního projevu (*Romance vojenská, Okolo Moravy chodníček krvavý*). Obě kompozice této možnosti dostatečně využívají, stejně tak jako texty lidových písní s vojenskou tematikou, které se někdy stávají základním dějovým pilířem. V symbolické rovině je někdy využita postava smrti. Obě kompozice vyprávějí příběh odvodu na vojnu: zatímco ve vojenské romanci je větší důraz kladen na zobrazení děje, vnitřní napětí krvavého chodníčku je vyjádřeno spíše párovým tancem a jeho dynamikou. V druhém ročníku se s vojenským tématem

nesetkáme vůbec, v roce 2008 je pak uchopeno hned dvěma odlišnými způsoby. V prvním případě představuje příběh dvojice, která je odloučena odchodem chlapce na vojnu a lyrika loučení se stává ústředním motivem skladby s vytýčenou dějovou osou (*Balada*), ve druhé kompozici slouží vojenské písně pro vybudování tanečního pásma (*Tam v Opavě u tora*). V obou případech jsou využity vojenské písně vnášející do tance razantnost a mužskou sílu. Znovu se vojenské téma objevuje až v roce 2012, kdy je uchopeno v kontextu zdůrazňujícím prvky lidové symboliky a pohrává si v několika jevištních plánech s méně obvyklou choreografickou myšlenkou různého důvodu chlapců nechat se zverbovat (*Ej, hoja hoja, svoboda moja*).

5. Homo ludens – hry a hříčky

Jde o zřetelně vypointovanou myšlenku hry na něco (*Žáby*) nebo o slovní hříčky vytýčené z textů lidových písní – různě viděný obsah jednoho slova a jeho odlišných významů (*Káči, Kačky, Kačeny*). Téma dětství a školy se prostupuje s groteskním uchopením námětu a přináší dosud v tomto oboru nové scénické tvary a formáty (*Dívčí škola, Když jsme byli malý, tak to bylo hezký*), s humorovou nadsázkou je podaná dětská hravost a obrazivost (*Paste sa ovečky, Andělové o Vánocích*). Volně sem lze přiřadit i pohádku s postavou vypravěče, kde role tance je především ilustrativní (*Princeznička Svěhlavička*).

Radost: *Romance vojenská*. Nový Bydžov 2004.
Foto Hana Major Sládková.

Rosénka: *Andělové o Vánocích*. Nový Bydžov 2010.
Foto Hana Major Sládková.

6. Obyčej, obřad a parodie

Kromě lyricky pojatého obrazu s akcentem na významovost obřadního pohybu (*Královničky*) jsou další obřadní či obyčejová témata pojata spíše v nadsázce, vytěženo je více z jejich groteskní roviny. Téma masopustu redukuje pestrý obraz tradičního obyčeje a směsíci významů na motiv svatby, který se stává prostředkem k vygradování plodnostní magie do satirického obrazu slavnosti jako svátku jídla, sexu a násilí (*Masopustní hra o svatbě*). Nově se objevuje parodický obraz narušující představu venkovské idylly související s konzumací alkoholu (*Kterak téměř svorně žili... i víno pálili... žízeň hasili*), pohřebními rituály (*Parádní funus*) či sexuálním životem (*Nesahej mi na kolínka*). S patřičnou dávkou sebeironie je předvedena i sebereflexe členů folklorního souboru a vnímání sebe samých (*Včera, dnes a zítra*), parodickým obrázkem je také příběh jedné taneční zábavy (*Na bále*). Podobně pojatých témat přibývá i v následujících ročnících, s vtipným nadhledem je reflektována etnická specifičnost (*Co Čech, to cizinec*) nebo téma smrti (*Vesele o smrti*). Tříbí se přitom i nový jevištní formát – ztvárnění obyčeje bohatého na různé významy, přesmyčky a podtexty je namířeno dovnitř kolektivu, na lidi, kteří se těmito možnostmi sami baví a tuto energii přenášejí i na publikum (*Masopustní obchůzka*). Na zatím posledním ročníku přehlídky tyto tendence již

převládají – vtipně a hravě uchopená strašidelnost obchůzkových maškar Lucek (*Lucie... Ó, jak je strašlivá*) či legenda o bloudící hříšné duši (*Hříšná duše*), formou vypointované hry zobrazený obyčej (*Stínání kohouta*) nebo s groteskní nadsázkou pojaté pokrytecké truchlení nad *nebožtíkem* (*Milej pane, umřel souseď*).

Marginálními či v tomto dělení nezařaditelnými tématy se staly erbenovské balady s humorným i tragickým vyzněním (*Adam a Eva*, *Sestra travička*) a filozoficky laděná freska (*Cestou krajinou*).

Výtvarné řešení jako důležitý nositel sdělení

Ruku v ruce s volbou a rozpracováním námětu jde pochopitelně výtvarné řešení kompozice. Vycházejí ze sledovaného materiálu lze rozlišit některé hlavní proudy, jak je přistupováno k otázkám kostýmního a dalšího výtvarného řešení. Je možné vysledovat, co znamená v rámci scénické produkce lidový oděv jako kostýmní prvek, jak je s ním dále nakládáno při jeho užití v souladu se záměrem kompozice, jaké významy jsou mu připisovány, a kdy je naopak jeho tvar redukován na pouhý znak. Lze konstatovat, že lidové sváteční nebo polosváteční kroje mají své místo zejména tam, kde jde o zobrazení regionální specifičnosti, a tanec stejně jako lidový oděv zde mají reprezentativní funkci. Někde je takto pojatý základ doplněn o další prvky – např. vojenský kabát, atribut ře-

Gaudeamus VŠE Praha: Masopustní hra o svatbě. Nový Bydžov 2004.
Foto Hana Major Sládková.

Kohoutek: Milej pane, umřel souseď. Jihlava 2014.
Foto Hana Major Sládková.

meslníka. Všední lidový oděv bývá spojován s tématem hry a práce.

Do struktury lidového oděvu pak bývá zasahováno tam, kde jde o konkrétní záměr, např. vytvoření časového posunu – někdy do archaického dávnověku. Oděv se tu dostává do obecnější roviny, je méně zdobný, důraz je při tom kladen na přírodní materiál, zemitost barev, zdůrazněna je stejně jako u takto chápaného tanečního materiálu jeho syrovost a nespoutanost. Toto pojetí bývá spojováno s tématem tance vyjadřujícího svůj vlastní obsah, často skrze archaické mollové písně. Dalším rysem výtvarného řešení v tomto žánru je kombinace městského oděvu s některými prvky vesnického oděvu naznačující nadčasovost tématu, které se nesnaží vzbuzovat dojem, že jde o tradiční lidovou, tedy ‚minulou‘ kulturu, ale spíše o jakousi minulost v přítomnosti – jde sice o trochu staromódní prvky, ale stále existující mezi námi tady a teď. Projevem autorské imaginace je pak zobrazení obyčejových maškar (masopustních, adventních), ale i charakteristika baladických, pohádkových a jiných postav.

Nejvíce rekvizit, většinou funkčně využitých, je spojeno s tématem práce při zobrazování pracovních postupů – kosa, cepy, hrábě pomáhají vytvořit nejen tvar pohybu a jeho prostorové směřování, ale jsou také často zdrojem doprovodných zvuků, které mohou být účelově rytmičovány. Jako „rekvizity“ jsou využity např. i postavy menších dětí, které pohybem představují rostoucí obilí, snopy, pytle s moukou, jež jsou přenášeny. Postavy řemeslníků bývají charakterizovány oděvem a svými atributy – mlynář (čepice, zástěra), švec (stolička), soukeník (cechovní znak na plátně). Specifickými prostředky se hojně vyznačují kompozice s milostnou, zejména svatojánskou tematikou – ohně jsou vyznačovány hranicí dřeva, která také vymezuje kruhový půdorys tance či diagonály při přeskakování, jako znak slouží také zápalná košťata. Multifunkční rekvizitou bývá šátek, který je využíván v mnoha významových rovinách (dárek z lásky apod.). Ve skladbách s hlavním tématem hry či v satirických obrazech se stává výraznou zvukomalebnou rekvizitou např. píšťalka, zvonečky, své místo a funkční využití má pastýřská píšťala, smuteční oděv a rakev. Nepřekvapí ani kostýmní proměny do ovečky či personifikace kohouta, samozřejmostí je andělský rubáš, v plejádě různých etnických i jinak pojatých karikatur se objeví postava Němce, myslivce, novou hvězdou se stává živý pes, charakterizující určitý společenský typ jeho majitele. Jako funkční

rekvizita je využit i mobilní telefon či vánoční dárky v podobě balíčků, plyšových zvířátek apod.

Od roku 2008 začíná být uplatňována také filmová projekce na zadní horizont jeviště. Např. v případě uvedení kryptadických písní civilními promluvami tanečníků a hudebníků vtipně umravňuje následné texty a zmírňuje jejich dopad navozením jakéhosi odstupu od předváděné tematiky. Jindy projekce ještě více umocňuje pojetí tance v jeho archaické, pudové až naturalistické podobě tím, že totéž taneční provedení je umístěno v přírodní scénérii se zvuky kostelních zvonů, štěkotem psa a pohybem na udusané hlíně.

Pohybový slovník

Celková forma lidového tance je využita jako téma skladby tam, kde jde o regionální reprezentaci. Důraz je při tom kladen na párový tanec, který je buď situován čelně na jednom místě, směřován po kruhu, v průpletu nebo v řadách proti sobě, využíváno je stabilní, geometrické prostorové řešení. Tance jsou zpravidla technicky tříbeny, zdůrazněna je jejich virtuosita a častým jevem jsou v tomto kontextu různé typy náročnějších zveřejnění.

Dalším způsobem je využívání pouhých tanečních motivů a jejich spojování v nové celky vycházející z potřeb choreografického ztvárnění např. v kompozicích s milostnou či vojenskou tematikou. Zpracování námětu vojny však invenčně doplňuje taneční projev o další prvky spojené s představou mužného projevu a jeho ráznosti. Jde o podupy, výskoky, prvky pochodu, prudký postup v prostoru, vzpřímené držení těla, napětí, nechýbí ani prvky boje a soupeření. Cesta varírování a rozvíjení pohybových motivů lidového tance pak souzní také s představami, které posouvají tanec do vzdálenější časové roviny, pro kterou není dostatek záznamů v pramenech – vznikají tak projevy související s imaginací tvůrce, hledajícího tvar pro vlastní představu o chování a citění dávných předků. Odpovídají tomu také prostorové vazby upřednostňující spíše vztahové prvky odrážející vzájemné chování páru, zdůrazňující divokost, nespoutanost či spontaneitu. Častý je tu také pohyb ve společném kole, které bývá chápáno jako archaická formace.

Nejrozmanitější pohybový slovník vzniká v souvislosti se ztvárněním pracovních úkonů ve škále od čistě ilustrativních prvků po intencionálně zaměřené projevy. Uplatní se zde velké množství napodobivých pohybů (praní, zametání, kácení dřeva, kosení, hrabání, stavění

kupek, mlácení obilí, předení, míchání, pečení vdolků), ale i obrazivého vyjádření (jedoucí vůz, koňské spřežení, nesení pytlů s moukou, mlýnské kolo, plavba po řece). Prostorové řešení je v těchto případech dáno směřováním zmiňovaných úkonů – využívá se ale také často manipulace s prostorem a jeho iluzívností – např. postupem velkého počtu kosců se vytvoří iluze rozlehlého pole, plynoucí řeka zase rozdělí prostor na dva protilehlé a vzdálené břehy, pro vytvoření představy velké vzdálenosti je také někdy využíván příchod hledištěm apod.

Napodobivý pohybový slovník ale bývá rozvíjen také se záměrem vystihnout zvířecí chování (žaby, kohout) nebo charakterizovat neskutečné postavy (lucky, hříšná duše, andělé, čarodějnice, Pán Bůh). Výstižně je s ním zacházeno zejména tam, kde jde o parodii řemeslníků, jinoetnických prvků, chování či lidských vlastností (dětinskost, stařeckost, sebestřednost, pokrytectví). Vytvoření karikatury je pak cílem groteskně pojatých námětů s tematikou masopustu, pohřbu, místního bálu, školy apod. Využívání široké škály napodobivých či parodických pohybů a jejich uplatnění v patřičném kontextu vede i k odpovídající práci s prostorem. Není tu využívána geometričnost prostorových drah, důraz je kladen naopak spíš na vztahové prvky – mezi jednotlivci nebo výrazně (genderově, věkově a jinak) rozlišenými skupinami, stěžejní roli tu hraje centrální výjev, který je momentální osou sdělované skutečnosti.

Hudba a mimotaneční prostředky

Podstatným rysem folklorního scénického žánru je jeho doslovná ukotvenost v konceptuální spolupráci s živou hudbou. Přestože propozice přehlídky nevyklučují využití reprodukované hudby, je tento jev zatím velmi ojedinělý – ve sledovaných šesti ročnících to bylo skutečně pouze v jednom případě, kdy šlo o záměrné využití skladby Bohuslava Martinů, ke ztvárnění jejího námětu. Běžná je však v tomto prostředí kontinuální spolupráce tvůrců tance a hudby, kdy se oba podílejí prostředky sobě danými na vytváření společné kompozice. Větší podíl na vytvoření celého námětu sice mívá většinou choreograf skladby, stále více je však patrná i aktivní účast hudebníka. Projevuje se to zejména tam, kde dochází také k výraznému interaktivnímu zapojení hudebního seskupení do dějového pole kompozice. Pojetí hudby bývá koncipováno v rozsahu od úprav lidových písní po výrazně scénicky pojatou hudbu, která spoluvytváří jevištní

tvar, stává se spolutvůrcem dramatického napětí. Jedná se o konceptuální přístup, kdy se hudba stává spolunosi- telem významů a sdělení. Může jít v některých případech i o hudební design, kdy převládá jeho scénická účelovost vytvářením napětí pomocí zvuků či ojedinělých tónů. Využity byly také principy filmové hudby, která slouží jako podkres pro stěžejní myšlenku jevištní kompozice.

Nižším ojedinělým však není také využití omezeného hudebního doprovodu, např. pouze harmoniky, jindy probíhají celé pasáže pouze za rytmického doprovodu ozembouchu. Důležitým kompozičním prvkem na scéně se vedle nástrojů lidové hudby stává např. saxofon s cílem podpořit představu promíchání prvků vesnické a městské taneční zábavy.

Čím dál častější je však také využívání plejády různých zvuků rozpracovaných do rytmické osnovy, která se nakonec může stát jediným doprovodem k tanci. Vychází se tedy z rytmu samotného pohybu, který je v danou chvíli chápán jako hudba. Rytmickým doprovodem se stává např. zvukomalebnost žabího skřeku či cinkání kuchyňského nádobí, stejně tak jako svištění kopy a šustění hrabání či významné posmrkávání. Významným kompozičním prvkem se stávají stále více také texty, které mohou být vyprávěné, ale také rytmicky rozvedené do voicebandů nebo stylizované řeči, častá je také kombinace živých promluv s hlasy upravenými playbackem. Nosným prvkem se stalo např. i cílené kombinování běžné současné mluvy s nářečím a využití tohoto kontrastu k charakteristice času a prostoru, ve kterém situace probíhá.

Dramaturgické proměny a nové formáty

Z uskutečněného průzkumu scénické přehlídky folklorních souborů vyplývá, že převládá zájem o samotný obsah tance – od tradičního rozvíjení a předvádění základních forem lidového tance po hledání jeho dalších významů a možností sdělení. Snaha po zobrazení příběhu tance vede až k vyhledávání zdrojů, které by umožnily poznat jeho pravou esenci. Ta je vytěžena z představ spojovaných s dávnou minulostí, která bývá vnímána jako stadium původnosti, spontaneity, autentického prožitku spojovaného často s pudovostí až animálností dávných časů. Důraz je tu kladen zejména na vlastní prožitek, méně na předvádění. Ve všech případech je však kladen důraz na sebeidentifikaci či ztotožnění se s určitou formou projevu, který by vyjadřoval vlastní přesvědčení – ať už o regionální či jiné příslušnosti.

Stále častěji se však lidový hudebně-taneční projev stává prostředkem k vytvoření suverénní skladby, která vypovídá o obecněji pojatých prožitcích současného světa. Prvky lidových tanců a hudby se stávají nositeli sdělení, kterému slouží, jsou v jeho intencích selektovány, obměňovány, inovovány či propojovány s prostředky soudobého tanečního i divadelního jazyka. Určujícím rámcem podobných kompozic je tvůrčí záměr, kterému je podřizován výběr i další manipulace s výrazovými prostředky.

Oba předchozí zmiňované přístupy rozlišil už v minulosti folklorista Oldřich Sirovátka (1989), když pojednal o dvou formách folklorismu. Jde o odlišné přístupy v pojetí scénické recepce folkloru – jeden lidovému projevu slouží a předvádí jej ve více nebo méně pozměněné podobě a jde mu v první řadě o vystižení jeho vlastního obsahu. Ve druhém případě naopak folklor slouží tvůrčí osobnosti, která si z něj vybírá takové prvky, které konvenují jejímu záměru a dále je přizpůsobuje své představě. V současné době lze tyto dva přístupy, které někdy není snadné od sebe rozlišit, charakterizovat jako scénické tvary s menší nebo větší mírou *reprezentativnosti*, v případě, kdy jednoznačně převládne tvůrčí záměr, bychom mohli hovořit o *suverénním uměleckém díle*, což však samozřejmě nemusí být záruka kvality díla.

Lze konstatovat, že oblíbenými náměty zůstávají stále prvky pracovních postupů, které dostávají v jevištním prostředí podobu hravosti. Hra a hříčky, které se rozehrávají všemi dosud zmiňovanými prostředky jevištní práce, se na přehlídkové scéně objevovaly pokaždé. Je možné konstatovat, že i když se tu setkáváme jen s malým počtem skladeb označených tímto názvem, přítomnost hravého přístupu lze vysledovat v mnoha rozmanitých tématech. Stále častěji se mnohá témata pojímají s humorem a nadsázkou, přičemž tato hyperbolizace staví na principech hry se slovy, rekvizitou, významy apod. Hravost či hravé uchopení látky se tak promítá do různých tematických okruhů.

V rámci sledovaného přehlídkového období bylo možné také vystopovat rodící se nový formát ve scénickém rozvíjení folklorních prvků. Nazvala bych jej formátem *partička*, který se od dvou předchozích zmiňovaných přístupů, které jsou směřovány směrem ven, liší v první řadě tím, že scénická produkce směřuje také směrem dovnitř tvůrčího kolektivu. Autorství jedné hlavní osoby bývá často potlačeno, přestože působení vlivné tvůrčí osobnosti tu nelze popřít. Zdůrazněna je tu jakási kolektivní interaktivní

práce, která vzniká vytvořením příznivé atmosféry společné sešlosti, kde má každý šanci se napojit a přispět svou troškou do mlýna. Vznikají tak bezprostřední, zdánlivě nijak nearanžované momenty situačního humoru, od které se odvíjejí další řetězové reakce. V tuto chvíli lze však spíš hovořit o typu jevištní tvorby, o které cosi prozrazuje její výsledný scénický tvar, než o daném principu, který je možné paušalizovat. Za výrazné znaky tohoto formátu považují především rozvíjení jakéhosi kolektivního myšlení, jehož podstatou je to, že tvorba je vnímaná aktéry jako dílo pro ně samé, tedy že prvotním impulzem je, aby se v první řadě napojili na sebe navzájem a teprve tato energie je přenášena na publikum. Tento formát klade větší důraz na režijní práci spíš než na rozvíjení pohybové motiviky a nese tak nepochybně rysy tanečního divadla, jehož prioritou je tvorba vypočítaných scén.

Cílem této studie není všechny zmiňované způsoby scénické práce a námětové okruhy jednoznačně třídít do nějakých „neprodyšných škatulek“. Smyslem bylo naopak poukázat na prostupnost různorodých pohledů na věc – mnohdy dochází ke kombinování vícero přístupů, které se mohou potkávat i v rámci jednoho tvůrčího úsilí. Smyslem také není říkat, co je špatně, a co dobře, nebo co má, a co naopak nemá perspektivu. Cílem bylo zachycení tendencí, které se v rámci tohoto tvůrčího prostředí uchovávají, proměňují či nově objevují. Toto klání nemá své rozhodčí – nikdo nerozhoduje ani o tom, kdo se smí přehlídky zúčastnit. Účastníci totiž na přehlídku nepřicházejí předvést svou bezradnost, ale přihlásí se naopak v okamžiku, kdy mají dle svého nejlepšího uvážení potřebu něco předvést či sdělit. A v tom je právě důležitá role příslušné instituce, která účastníkům poskytuje vnímavé prostředí pro tuto výpověď, nabízí rozmanitou zpětnou vazbu a motivuje je k dalším počínům.

Závěrem lze nabídnout několik úvah, které mohou sloužit zároveň k dalšímu přemýšlení o tomto scénickém žánru, který se stal už neodmyslitelnou součástí dnešního kulturního i společenského života. Týkají se jednak specifických otázek jevištní práce a dále také otázek spojených se sociokulturním zařazením těchto aktivit v rámci moderní společnosti. Otázky týkající se scénických postupů vedou ke sledování vyváženosti jednotlivých složek výrazových prostředků. Ukazuje se, že někdy je patřičný obsah vyjádřen spíš symbolickým vizuálním symbolem než důsledně rozvinutým pohybovým slovníkem. Svou roli tu hraje rekvizita chápáná ja-

ko znak, který účastníci tohoto komunikačního prostoru chápou shodně a společně jej sdílejí: svatojánský oheň – milostný cit, vojenský kabát – obavy ze smrti, šátek – vzájemný vztah dvojice, apod.

Ze sledování frekvence souborů v účasti na přehlídce lze také konstatovat rovnoměrné zastoupení souborů z Čech i Moravy, přičemž ale v moravské účasti jednoznačně převažuje severní Morava – zjevně folklorní oblast Lašska. Svou vypovídací hodnotu má také fakt, že dva soubory (Kohoutek, Rosénka) zcela dominují svou téměř každoroční účastí (celkem pětkrát) na přehlídce, další dva soubory (Gaudeamus, Jarošovci) byly spatřeny čtyřikrát atd. Při takovémto množství předvedené souborové práce lze již vystopovat určité tendence, které vedou k proměně jevištní tvorby v rámci konkrétního kolektivu. Patrná je tu role osobnosti, která buď vnese do kolektivního myšlení výraznou myšlenku či představu, které se ostatní jednorázově nebo po delší dobu podřídí (Gaudeamus, Jarošovci, Hlubina, Vycpálkovci), nebo postupně zraje a přijímá podněty zevnitř a z okolí (Kohoutek, Lipka, Mladina).

V rámci těchto úvah lze také rozlišit soubory na „zkušené“ a „hledající“, opět ale nejde o posuzování z hlediska kvality. Ti tzv. zkušení více využívají ověřené fungující

postupy a principy v oblasti režie a choreografické práce, jde tu často o staronová témata, tj. témata, která nejsou v této oblasti novinkou, jsou však aktuálně uchopená, nahlížená, rozvíjená a zasazená do nových souvislostí. Na rozdíl od toho je cestou „hledajících“ výrazná tendence přijít s novým, dosud neprezentovaným tématem – projevuje se to spíše v originalitě dramaturgického východiska než v rozvíjení pohybového či tanečního jazyka.

Významným, ale zdaleka ne posledním zjištěním pak může být poznání způsobů, jak dnešní člověk vnímá hodnoty tradiční hudebně-taneční kultury, jak jim rozumí, co si z této široké nabídky (*langue*) vybírá a jak s těmito prostředky nakládá, manipuluje s nimi pro svou aktuální promluvu (*parole*)⁸. Tuto řadu poznatků lze pak interpretovat ve smyslu toho, jak je tento projev propojen se současným světem imaginativních procesů, prostřednictvím kterých člověk komunikuje se sebou i s širší společností, jíž je součástí. Nastolena je tím také otázka dalších proměn struktury tohoto scénického žánru, který se v široké škále tvůrčích proměn dostává až na samou mez své existence – logicky se proto někdy nabízí „odvěká“ otázka, co sem ještě patří a co už překračuje onu pomyslnou žánrovou hranici.

Studie vznikla s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO: 68378076.

POZNÁMKY:

1. Tato studie však v současné době není jediným příspěvkem ke zmiňované problematice. Zamyšlení nad proměnami tohoto scénického druhu a jeho významem v dnešní společnosti zprostředkovává celá řada dalších prací v českých a zejména slovenských (*Současný folklorismus...* 2006; Hamar 2008; Leščák 2007; Ambrózová 2014).
2. Základním posláním této instituce je dnes podle zřizovací listiny: „... podpora rozvoje kultury, především rozvoje kulturně společenských a tvůrčích aktivit občanů v místních regionech, se zřetelem k oblasti neprofesionálních uměleckých aktivit a k veřejnému užítí autorských děl, poskytování informačních služeb a odborných konzultací orgánům a pracovníkům územní samosprávy, státní správy, občanských sdružení, právníkům i fyzickým osobám a dalším subjektům, působícím v místní a regionální kultuře, a to na základě soustavného vytěžování teoretických a praktických poznatků...“ Více viz na <www.nipos-mk.cz>.
3. V západoevropských zemích probíhají přehlídky v tradičním lidovém tanci jako soutěže v technickém zvládnutí lidových tanců. Příkladem může být například irská soutěž v předvádění lidového tance step dance, kde neustálé technické tříbení výkonů původně párového tance vedlo k jeho přeměně ve virtuózní sólový taneční projev předváděný dnes také pod názvem Riverdance (Foley 2001).
4. Výstižně tyto diskuse shrnuje studie Oldřicha Sirovátky nazvaná „Autentický“ a „stylizovaný“ folklor, kde poukazuje na obtížnost výkladu obou pojmů (Sirovátka 1977).
5. Citováno z propozic přehlídky, které zpracovala Kateřina Černíčková, NIPOS-ARTAMA.
6. Základním předpokladem účasti na této přehlídce je představit ucelenou hudebně-taneční kompozici v rozsahu 5–20 minut. Kritéria výběru nejsou stanovená, zúčastnit se mohou všechny mládežnické a dospělé soubory a skupiny České republiky (věk nad 16 let), počet účinkujících nesmí přesáhnout 30 osob. Soubory se mohou hlásit přímo pořadateli, součástí přihlášky je DVD, návrhy jsou předloženy programové radě. V rámci přehlídky se nestanovuje pořadí, jsou však oceněny inspirativní momenty vystoupení.
7. Tato studie využívá materiál posledních šesti ročníků, které byly, na rozdíl od prvního (nultého) ročníku, zdokumentovány filmovým záznamem a poskytly tak důležitou pramennou základnu.
8. Pojmy jsou použity ve smyslu lingvistické teorie Ferdinandanda de Saussura (2007), který těmito pojmy charakterizoval způsob a míru strukturální proměny po vlivem inovací.

PRAMENY A LITERATURA:

- Ambrózová, Jana (ed.) 2014: *Hudobno-tanečný folklorizmus: Problémy a ich riešenia*. Zborník z vedeckej konferencie. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Katedra etnológie a folkloristiky FF UKF v Nitre.
- Avdějevová, L. A. 1973: Pohybové pózy a rytmus. *Taneční sborník* 6. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, s. 21–25.
- Foley, Catherine 2001: Perception of Irish Step Dance: National, Global, and Local. *Dance Research Journal* 33, č. 1, s. 34–45.
- Hamar, Juraj 2008: Folklor v tieni scénického folklorizmu. Na margo folklórneho hnutia na Slovensku po roku 1988. *Národopisná revue* 18, č. 4, s. 215–225.
- Holý, Dušan 1966: K postavení vesnických skupin lidové hudby a tance. *Taneční sborník* 3. Praha: Ústav lidové umělecké tvorivosti, s. 38–45.
- Janáček, Leoš 1955: *O lidové písni a lidové hudbě: dokumenty a studie*. Ed. Jiří Vysloužil. Praha: SNKLHU.
- Jelínková, Zdenka 1966: Vesnické skupiny lidových písní a tanců, péče o ně a jejich využití. *Taneční sborník* 3. Praha: Ústav lidové umělecké tvorivosti, s. 33–37.
- Laudová, Hana 1966: K otázce studia v souborech lidových písní a tanců. *Taneční sborník* 3. Praha: Ústav lidové umělecké tvorivosti, s. 52–61.
- Laudová, Hana 1967: Renesance folklóru a pěstování lidových tanců na Západě. *Taneční sborník* 4. Praha: Ústav lidové umělecké tvorivosti, s. 90–101.
- Laudová, Hana 1988: K současné interpretační praxi folklorních tradic ve folkloristických souborech. *Antológia východoslovenského folklóru*. Košice: Košické osvetové stredisko.
- Laudová, Hana 1989: Folklor a scéna. *Taneční listy* 27, č. 9, s. 21–23.
- Leščák, Milan 2007: *Folklor a scénický folklorizmus*. Bratislava: Národné osvetové centrum.
- Lukáčová, Alžbeta (ed.) 2009: *Banská Bystrica: Stredoslovenské muzeum – Muzeum ľudového tanca*.
- Körtvelyes, Géza 1973: Lidový tanec na jevišti. *Taneční sborník* 6. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, s. 6–20.
- Markl, Jaroslav 1974: Bulharské soubory lidových písní a tanců. *Taneční sborník* 7. Praha: Ústav lidové umělecké tvorivosti, s. 50–55.
- Mojsejev, Igor A. 1973: Lidová taneční kultura, její vzájemné vztahy a vzájemné obohacování. *Taneční sborník* 6. Praha: Ústav lidové umělecké tvorivosti, s. 1–5.
- Pavlišťík, Karel 1966: K současným problémům práce souborů lidových písní a tanců. *Taneční sborník* 3. Praha: Ústav lidové umělecké tvorivosti, s. 20–23.
- Podešvová, Hana 1966: Některé formy práce souborů lidových písní a tanců a jejich vztah k vývoji lidového tance v přirozeném prostředí. *Taneční sborník* 3. Praha: Ústav lidové umělecké tvorivosti, s. 24–32.
- Pokorný, František 1969: Lidové umění a naše současnost. *Tanečním souborům* 9, č. 1, s. 2–10.
- Pospíšil, Jiří 1974: Vývoj repertoáru amatérských souborů lidových písní a tanců v Čechách. *Taneční sborník* 7. Praha: Ústav lidové umělecké tvorivosti, s. 3–49.
- Rejšková, Eva 1966: Úvodní referát na semináři o společenské funkci lidového tance v Uherském Hradišti. *Taneční sborník* 3. Praha: Ústav lidové umělecké tvorivosti, s. 1–18.
- Rejšková, Eva 1977: Soubory lidových písní a tanců v českých zemích a problematika jejich práce s folklórem. In: Frolec, Václav (ed.): *Lidové umění a dnešek*. Sborník příspěvků ze 3. strážnického symposia. Brno: Blok, s. 34–40.
- Sirovátka, Oldřich 1977: „Autentický“ a „stylizovaný“ folklór. In: Frolec, Václav (ed.): *Lidové umění a dnešek*. Brno: Blok, s. 30–45.
- Sirovátka, Oldřich 1989: Dvě formy folklorizmu. *Národopisné aktuality* 26, č. 3, s. 159–165.
- Současný folklorizmus a prezentace folkloru*. 2006. Sborník příspěvků z 22. strážnického symposia konaného ve dnech 13. a 14. září. Strážnice: Národní ústav lidové kultury.
- Stavělová, Daniela 1995: Sto let jevištního předvádění jevištního tance. *Taneční listy* č. 4, s. 5; č. 5, s. 13; č. 6, s. 12.
- Saussure, Ferdinand de 2007: *Kurs obecné lingvistiky*. Praha: Academia.
- Zálešák, Cyril 1966: Problematika súborev piesní a tancov na Slovensku. *Taneční sborník* 3. Praha: Ústav lidové umělecké tvorivosti, s. 46–51.

PŘÍLOHA

Seznam souborů a jejich tvorby představené na Celostátní přehlídce choreografií konané v Novém Bydžově a v Jihlavě v rozmezí let 2002–2014

ČESKÝ LIDOVÝ SOUBOR Chrudim

Chodové – chor. T. Jehlička, K. Trojanová, M. Vršecký
Na tři strany – chor. T. Jehlička, K. Trojanová

ČTYŘLÍSTEK Nové Strašecí

Pivo, ženy, zpěv – chor. Z. Stránská, hud. T. Mlynaříková

DUPÁK Hradec Králové

Setkávání – chor. M. Samek, K. Ježková, hud. P. Mařátko

DYLEŇ Karlovy Vary

Na svatého Jána – chor. M. Hůlová, E. Tesařová, hud. D. Bárta

GAUDEAMUS Praha

Masopustní hra o svatbě – chor. M. Pacek, hud. J. a R. Sršňovi
Poezie svatojánské noci – chor. V. Fenclová, hud. D. Slouka
Cestou krajinou – chor. M. Pacek, hud. Z. Vejvoda
Má panenka rozmilá – chor. J. Pitter, hud. M. Janata
Hříšná duše – chor. H. Malík, hud. Z. Vejvoda
Lucie... Ó, jak je strašlivá! – chor. H. Malík, hud. Z. Vejvoda

HANÁ Velká Bystřice

Čarování – chor. J. Čada, hud. Z. Gregorovičová

HLUBINA Ostrava

Na havířském bále – chor. K. Macečková, Z. Kyselá, hud. P. Knápek

Ostravské obrázky – chor. K. Macečková, hud. P. Knápek, J. Červenková

Vyjechala z okynka – chor. H. Skálová a kol., hud. D. Skála

Ej, hoja, hoja, svoboda moja – chor. H. Skálová, hud. D. Skála

JARO Praha

Staré hanácké tance, chor – Ž. Vajsarová, hud. K. Mezera

České královničky – chor. Ž. Vajsarová, hud. K. Mezera

České tance, chor. Ž. Vajsarová

JAROŠOVCI Mělník

Shazování kozla – chor. F. Huml, hud. P. Malcová

Kdo ty vody přebrodí – chor. Š. Kuželová, E. Hanziková, F. Huml, hud. P. Malcová, J. Rohlík

Zlatokorunské tance – chor. F. Huml, hud. Iva Dostálová

Co Čech, to cizinec – chor. F. Huml, hud. V. Kouba

U kláštera je háječek – chor. J. Jonáková, hud. V. Kouba

JIZERA Liberec

Cech budíž jemu dán! – chor. H. Janoušková, hud. D. Tuž

KAMÝČAN Kamýk nad Vltavou

Sedláci – chor. J. Špačková, hud. Soběslavanka

KAŠAVA Zlín

O lásce a vojně – chor. V. Jedličková, hud. L. Uhlíková

Janáčkovské inspirace, chor. V. Kovářů, hud. A. Bařinka, F. Gargulák

KOHOUTEK Chrudim

Proč bychom veselí nebyli... – chor. tvůrčí tým souboru, hud. I. Dostálová

Člověče, kdož si kolivěk – chor. Š. Jehličková, K. Trojanová, hud. I. Dostálová

Nesahej mi na kolínka – chor. tým souboru a M. Vršecký, hud. J. Voves

Když jsme byli malý, tak to bylo hezký – chor. Š. Kratochvílová a kolektiv souboru, hud. P. Mařátko

Masopustní obchůzka, chor. Š. Kratochvílová a kol., hud. O. Veselý, I. Dostálová

Milej pane, umřel soused – chor. Š. Kratochvílová, hud. O. Veselý

KRAJINA Olomouc

Na dvoře – chor. J. Štěpánková, hud. A. Kotišová

Přástky – chor. J. Štěpánková, hud. T. Vrbová;

Netrucuj, šohajko – chor. J. Štěpánková, hud. A. Kotišová

KRUŠNOHOR Chomutov

Formani – chor. J. Macháčková, hud. M. Rychta

KUNOVJAN Uherské Hradiště

Lepší je nezlobit – chor. D. Pavlíček, R. Habartová, hud. Š. Baboráková a P. Šupka

Kterak téměř svorně žili... i víno pálili, ...žízeň hasili – chor. D. Pavlíček, hud. CM Kunovjan, G. Bregovič, Taraf de Haïdouks

LIPKA Pardubice

Plátno aneb jak lid český k oděvu svému přišel – chor. L. Šťastná, hud. M. Doubek

Dívčí škola – chor. T. Jehlička, K. Trojanová a kol. souboru, hud. M. Doubek

Láska nelaskavá – chor. L. Šťastná, hud. M. Doubek

Dobrý den, kosy ven – chor. kolektiv souboru

MLADINA Píseň

Plzeňské tance – chor. J. Bláha, J. Šeflová, hud. J. Fiala

Jihočeské tance – chor. M. Vršecký, hud. M. Rychta

Pod vršečkem – chor. J. Bláha, J. Šeflová, hud. M. Smola;

Vesele o smrti – chor. J. Malík, hud. Z. Vejvoda

Selský tanec – chor. M. Vršecký, hud. J. a J. Krčkoví

NISANKA Jablonec nad Nisou

Slunečno, místy oblačno – chor. J. Hanajová, hud. L. Fogl

Kdyby nebylo – chor. J. Hanajová, hud. L. Fogl

OLŠINA Orlová

Na švjuntego Jana – chor. D. a J. Valovi, hud. R. Kubala

ONDŘEJNICA Stará Ves nad Ondřejnicí

Něchod' tam, synečku, je tam čarovane – chor. Y. Voráčová, hud. K. Šperlín

Okolo Moravy chodiček krvavy – chor. Y. Voráčová, hud. K. Šperlín

Žofka – chor. Y. Voráčová, hud. P. Rokyta

OSTRAVICA Frýdek-Místek

Na frýdeckém jarmarku – chor. I. Blablová, hud. M. Jakobová

OSTRAVIČKA Frýdek-Místek

Žáby – chor. M. Nováková; Svatojánské ohně, chor. M. Nováková, hud. L. Graffe

Handrluk – chor. M. Nováková, hud. G. Šimoňáková

PENTLA Boršice u Buchlovic

Vojenské – chor. D. Mikula, hud. A. Špaček

PERNÍČEK Pardubice

Stínání kohouta – chor. L. Šťastná, hud. E. Kolaříková

Věšebná – chor. L. Šťastná, hud. E. Kolaříková

PRAMÍNEK Jihlava

Kovačky – chor. M. Brtník ml., hud. M. Brtník st.

Princezníčka Svěhlavička – chor. M. Brtník, hud. M. Brtník ml.

Ach ta láska – chor. M. Brtník, hud., M. Brtník st., M. Brtník ml.

RADHOŠŤ Rožnov pod Radhoštěm

Až do mlýna – chor. P. Belková, hud. P. Belková, M. Jelének

RADOST Pardubice

Romance vojenská – chor. J. Vítková, hud. I. Dostálová

ROKYTKA Rokycany

Káčí, kačky, kačeny – chor. V. Rozsypalová-Bláhová, hud. Z. Bláha

ROŠENKA Praha

Kateřinská zábava – chor. R. Baboráková, hud. T. Skálová

Krejčové – chor. R. Baboráková, D. Pavlíček, hud. Š. Baboráková

V tej našej kuchyni – chor. Z. Cílová, hud. Z. Cílová

Na bále – chor. D. Pavlíček, R. Baboráková, hud. M. Stupka, M. Kratochvíl

Včera, dnes a zítra – chor. Z. Cílová, hud. Z. Cílová;

Parádní funus – chor. D. Pavlíček, hud. P. Rubeš, M. Stupka

Paste sa, ovečky – chor. Z. Cílová, hud. F. Cíl;

Andělové o Vánocách – chor. Z. Cílová, hud. Z. Cílová

Sú mlynáři dobří chlapi – chor. Z. Cílová, hud. P. Koplík

SEDMIKVÍTEK Frenštát pod Radhoštěm

Já mám dvě ženy aneb která není radno otáčeti se za vícero sukněmi – chor. P. Šamánek, hud. D. Videcký

SLEZSKÝ SOUBOR HELENY SALICHOVÉ Ostrava

Šátečkový – chor. Š. Vojtkuláková, hud. J. Dadák

Ševčíčka v oboře – chor. Š. Vojtkuláková, hud. J. Dadák

Balada – chor. V. Bílková, A. Polzer, hud. J. Dadák

VONICA Zlín

Pálení slivovice – chor. T. Škubalová, hud. S. Škubal

VRTEK Opava

Tam v Opavě u Tora – chor. S. Wenzelová, hud. R. Kubala, R. Peterka

Svatojánské čarování – chor. S. Wenzelová a kol., hud. J. Wajda

VYCPÁLKOVCI Praha

Housličky a přeslice – chor. D. Stavělová, hud. L. Tyllner

Sestra travička – chor. D. Stavělová, hud. B. Martinů

Adam a Eva – chor. D. Stavělová, hud. B. Martinů

Tance ze 17. a 18. století – chor. D. Stavělová, hud. J. Krček

Summary

Folk Dance and Musical Expression as Stage Adaptation – Folklore Ensembles in the Czech Lands in Care of One Institution

The study is a probe into the world of contemporary folklore creation in the Czech lands – quite a young stage genre focused on stage adaptation of folk songs, instrumental compositions and dance, and their transition to the language of the theatre setting. The study is based on the assessment of a series of six biennial shows of folklore ensembles. This series was assessed by means of an analysis of video-records and programme brochures from the perspective of a participant and assessor of the particular years. We were interested in which directions the artistic creation of ensembles, inspired by folklore, is going, which transformations can be observed within this period of twelve years altogether and which issues have remained unchanged from the first attempts to demonstrate folk musical and dance culture on stage. The study is not aimed at an unequivocal classification of all these ways of stage work and topics. In contrast, the author tries to point out the overlaps of diverse views of the same matter, the combination of more approaches which can intersect within a single creative efforts. She tries to capture the tendencies that are safeguarded, transformed or newly discovered within this creative environment. The role of an appropriated institution (the National Information and Consulting Centre for Culture NIPOS-ARTAMA) is emphasized here. This institution provides the participants with an environment perceptive to their utterance, offers various feedback and motivates the participants for their further deeds.

Key words: Folk dance; folk music; stage; show; institution; folklore ensemble; folklore stylization.

SÚČASNÉ PROBLÉMY SCÉNICKEJ TVORBY AMATÉRSKÝCH FOLKLÓRNYCH SÚBOROV NA SLOVENSKU V KONTEXTE INŠTITUCIONÁLNEJ STAROSTLIVOSTI O ĽUDOVÝ TANEC

Ján Blaho (*Katedra tanečnej tvorby, Hudobná a tanečná fakulta VŠMU, Bratislava*)

V dejinách scénickej tvorby amatérskych folklórnych súborov na Slovensku môžeme pozorovať akési obdobia cyklických návratov k autentickým, presnejšie povedané archaickým pôvodným folklórnym prejavom. Ak je odklon od predlohy príliš veľký a stane sa v určitom období „trendový“, vystúpia vždy jednotlivci s požiadavkou návratu k pôvodným formám. Zvlášť v dnešnej dobe, keď vymierajú pôvodní nositelia folklóru, niektorí zo súčasných členov porôt krajských a celoslovenských súťaží v oblasti scénického folklorizmu nastolili diskutabilnú požiadavku, aby funkcie folklórnych skupín prevzali folklórne súbory. Tento príspevok sa snaží poukázať na problematiku súčasných inštitucionálnych usmerňovaní a ich negatívnych dopadov. Poukazuje na zákonitosti javiskovej tvorby inšpirovanej folklórom, na nevhodné postupy napodobňovania a plagiátorstva. Zároveň objasňuje ich negatívne i pozitívne konotácie vo vzťahu k autorskej tvorbe.

Hlavným inštitucionálnym garantom pre metodickú pomoc a celoštátne súťaže v oblasti scénického folklorizmu na Slovensku je Národné osvetové centrum v Bratislave (NOC), ktoré je štátnou príspevkovou organizáciou Ministerstva kultúry Slovenskej republiky. Zabezpečuje funkciu celoslovenského odborného-metodického pracoviska pre kultúrno-osvetovú činnosť a zastrešuje aj tri najvýznamnejšie celoštátne súťaže v oblasti tvorby a interpretácie scénického folklorizmu: Celoštátnu postupovú súťaž a prehliadku detských folklórnych súborov *Pod Likavským hradom*; Celoštátnu postupovú súťaž a prehliadku folklórnych skupín *Nositelia tradícií* a Celoštátnu súťaž sólistov – tanečníkov v ľudovom tanci *Šaffova ostroha*. NOC je tiež hlavným organizátorom folklórneho festivalu Východná.

Napriek tomu, že NOC predstavuje na Slovensku profesionálnu inštitúciu, ktorej poslaním je aj starostlivosť o scénický folklorizmus, existuje v súčasnosti práve v tejto oblasti množstvo problémov. Nespokojnosť s takýmto stavom zaznieva tak z radov odbornej, ako aj laickej verejnosti, od tvorcov cez interpretov až po vedúcich

súborov a ich zriaďovateľov. Skôr, ako sa pokúsím o náčrt niektorých hlavných problémov, chcem moje poznámky uviesť krátkym exkurzom do minulosti.

Významný prelom podôb inštitucionálnej starostlivosti o ľudový tanec, presnejšie podoby scénickej tvorby amatérskych folklórnych súborov na Slovensku, nastal celkom prirodzene po zásadných politických a spoločenských zmenách v našej spoločnosti v roku 1989. Preto je dôležité na úvod spomenúť aj tieto dobové súvislosti, ktoré predchádzali súčasným problémom. „V roku 1988 predstavuje folklórne hnutie na Slovensku dobre fungujúci organizmus, ktorý má v dobrom slova zmysle vplyv aj na tvorbu a scénickú prezentáciu folklóru. Inštitucionálne toto dianie zastrešuje Osvetový ústav, ako ústredné metodické centrum, v úzkej spolupráci ďalších inštitúcií, najmä vtedajšieho Ústavu hudobnej vedy SAV a Národopisného ústavu SAV¹ v Bratislave, ako aj v spolupráci a koordinovaní svojej činnosti s krajskými a okresnými osvetovými strediskami. Realizujú sa školenia, semináre, súťaže, prehliadky, festivaly. Nezanedbateľná je pomoc odborných pracovníkov prostredníctvom metodických návštev v dedinských folklórnych skupinách, resp. v amatérskych folklórnych súboroch a detských súboroch, alebo prostredníctvom metodických materiálov a vlastnej publikačnej činnosti. V oblasti scénickej prezentácie folklóru je v tomto období nastolená najmä požiadavka tvorby, ktorá je inšpirovaná lokálnou identitou a miestnymi tradíciami (lokálnymi, mikroregionálnymi a regionálnymi), podporuje sa sprístupňovanie menej známych a menej „atraktívnych“ hudobno-tanečných dialektov, vyzdvihuje sa vyspelosť a čistota tanečnej, spevnej a hudobnej interpretácie, výtvarná (a všeobecne estetická) stránka scénických programov, zdôrazňuje sa potreba návratu k pôvodným prameňom, dôležitosť terénnych výskumov a pod.“ (Hamar 2008: 215). V porotách, poradných zboroch i v autorských kolektívoch boli v tom čase zastúpené tie najvýznamnejšie osobnosti nielen folklórneho hnutia na Slovensku, ale aj vedeckého výskumu (napr. v oblasti etnológie, etnomuzikológie,

ethnochoreológie)² alebo umeleckej tvorby (choreografi, hudobní skladatelia, scénickí výtvarníci, taneční pedagógovia).³ Všetkých môžeme považovať za zakladateľov teórie a praxe scénického folklorizmu na Slovensku.

Celkom prirodzene musela prísť po tejto „zakladateľskej“ generácii aj postupná generačná výmena teoretikov i tvorcov, metodikov i porotcov. Naďalej pokračuje spolupráca Národného osvetového centra s pracovníkmi Ústavu etnológie SAV, Ústavu hudobnej vedy SAV a na scéne sa zjavujú aj ďalší predstavitelia „mladej generácie“, najmä z radov absolventov Katedry tanečnej tvorby Hudobnej fakulty Vysokej školy múzických umení v Bratislave alebo niektorých etnologicky zameraných katedier viacerých vysokých škôl a univerzít na Slovensku. Nechýbajú medzi nimi ani osobnosti z praxe – tvoriví umelci, najmä choreografi, hudobní skladatelia, taneční a speváci pedagógovia. Striedanie generácií začalo pri násť aj nové pohľady na problematiku scénického folklorizmu, ako aj nové spôsoby interpretácie tradičného materiálu na scéne.

Už na Celoslovenskej súťaži tvorivých choreografi v Rimavskej Sobote⁴ som upozorňoval na rodiaci sa problém v oblasti scénickej tvorby metaforou, ktorá mala súvis s archeológiou. Hovoril som o tom, že akýkoľvek artefakt vykopaný na našom území má pre nás hodnotu nesmiernej ceny. Chránime ho v múzeách, strážime a z času na čas ho s obavami požičiavame na výstavy do zahraničia ako dôkaz zručnosti, znalosti a vyspelosti kultúr, ktoré tu žili. Ale nerozmnožujeme ho v pomere 1:1 a tobôž nie vo veľkom množstve kópií. Nesnažíme sa platiť biatekmi⁵, lebo by to bol funkčný alebo aj ekonomický nezmysel. Nesnažíme sa presviedčať dizajnérov, aby vnucovali tvary nádob historických období výrobcom súčasného riadu. Vždy sa nájde autor úžasného nápadu a zaplaví trh gýčovitými napodobeninami známeho artefaktu a zarobí tak na nevkuse turistov. Našťastie sa nájdu aj talentovaní jednotlivci, ktorí vedia využiť originál invenčným spôsobom. Zhodnocujú ho symbolikou, slúži im ako inšpirácia či už k umeleckým dielam alebo iným počinom, ktorým ho harmonizujú funkčne alebo tvarovo s potrebami dneška.

Týmto prirovnaním choreografie ľudového tanca k archeológii som sa snažil len upozorniť na niektoré retardujúce snahy, ktoré sa začali objavovať v oblasti choreografickej tvorby vo folklórnych súboroch na Slo-

vensku. Poukazoval som na silnejúcu orientáciu javiskového spracovania na tzv. autentický folklór formou preceňovania filmových záznamov a miestami ich povyšovania na jediný možný zdroj tvorcov – choreografov folklórnych súborov. Snažil som sa objasniť, že filmové záznamy v oblasti tvorby nie sú ničím iným, ako jedným z množstva možných inšpiračných zdrojov. V choreografickej tvorbe nie je možné stotožňovanie tzv. autenticity s transkripciou či citáciou a hlavne preceňovanie vonkajšej formálnej stránky tanca skopírovanej, resp. citovanej z archívnych filmov na úkor obsahovej stránky, na úkor osobných emócií súčasného interpreta, individuálnych predstáv autora – na úkor vkusu a harmónie scénického diela⁶.

Autentický ľudový tanec sám o sebe bol vždy prejav dynamický, existujúci objektívne len v podaní jeho nositeľov a v minulosti sa obmieňajúci v rôznych podobách v priebehu času pri prenose z interpreta na interpreta, každého s inými dispozíciami a s iným cítením. Okrem interpreta sa v priebehu času menilo aj prostredie, vkus tanečníkov i prizeraúcich sa. Snahy o kopírovanie archaických záznamov a ich presadzovanie na scéne sú svojim spôsobom hlavne v oblasti tvorby retardujúce, ale paradoxne si myslím, že je to tak aj v oblasti interpretácie. Toto zastavujúce, umŕtvujúce smerovanie, ktoré reprezentujú súčasné pohľady v oblasti choreografickej tvorby tzv. milovníkov autentického folklóru, pokladám za neakceptovateľné.⁷ Ak je niekto presvedčený o správnosti choreografického spracovania predlohy iba na podklade filmových záznamov, tak by to mal praktizovať a snažiť sa svoju tvorbu obhájiť na širšej platforme, ale nehľásť to ako diletant v porotách choreografických súťaží ako jediný možný a ešte k tomu tvorivý prístup. Obávam sa, že v tomto prípade ide o presadzovanie osobných ambícií a osobného subjektívneho tvorivého i odborného pohľadu. Folklórne kolektívy plnili v dejinách folklórneho hnutia v Čechách aj na Slovensku viacero funkcií. Vždy pri ich činnosti rezonovala politika aj osobné záujmy spojené často s pragmatickou motiváciou od možnosti realizovania sa na scéne až po možnosť vycestovať do zahraničia (Pavlicová – Uhlíková 2008: 193). Ale doba sa zmenila. Každý má slobodu nielen voľného pohybu, ale aj scénickej tvorby.

Spomínaná generačná výmena sa stala „nášľapnou minou“ aj pre inštitúcie. Ich záujmom je (v dobrej viere)

zachovať nielen kontinuitu kvalifikačných súťaží, prehliadok, festivalov, metodologickej činnosti, ale aj zvyšovať ich kvalitu a adaptovať ich na nové kultúrne, spoločenské a umelecké výzvy a potreby. Inštitúcie (v našom prípade najmä Národné osvetové centrum) môžu túto „polievku“ navariť len zo surovín (ľudských zdrojov), ktoré majú k dispozícii. Viackrát som bol priamym svedkom nevhodného obsadzovania porôt krajských a celoslovenských súťaží etnológmi a tanečnými pedagógmi, z ktorých viacerí presadzujú „ortodoxnú“ transkripciu, citáciu (v zmysle umeleckej tvorby v podstate plagiátorstvo) vynikajúcich tanečných osobností do autorskej scénickej tvorby (napríklad Katarína Babčáková, Agáta Krausová, Slavomír Ondejka, Lenka Šútorová) alebo prepisy archívnych dokumentárnych tanečných filmov, ktoré sa stali hlavnou predlohou „autorskej“ umeleckej tvorby. Prepisy filmov v procese tvorby sú svojou podstatou plagiátorstvom, ako akékoľvek iné napodobneniny autorských diel. Prepisy patria k výskumu, analýze ľudového tanca pre potreby pedagógov, metodikov, etnochoreológov, historikov tanca a pod., ale nemožno ich vydávať za autorské diela.

Práca s pôvodným materiálom vo folklórnych súboroch patrí skôr k príprave interpretov pred realizáciou scénických diel, resp. do mimoscénických aktivít – zábavy, tanečných workshopov a pod., kde má svoje nenahradiiteľné zastúpenie. Javisková podoba diela málokedy pracuje s citáciou či transkripciou, vždy len účelovo, logicky, na podporu kvality a harmónie vznikajúceho diela. Aký zmysel má šírenie názoru, že by sa tvorca mal podriaďovať archaickým formám ľudového tanca zaznamenaným na vybraných filmoch? Opäť sa budú zmažávať špecifiká, rozmanitosť tvorivých prístupov, rázovitosť štýlových prejavov? Zdanlivo štýlovo čistá podoba ľudového tanca týmto spôsobom nemôže nadobudnúť podobu nového, kreatívneho prístupu k ľudovému tancu na scéne, ale naopak, pravdepodobne bude smerovať k unifikácii a pseudoaktualizácii ľudového tanca na scéne. „Autenticnosť“ predsa nemožno kanonicky predpísať alebo nariadiť. Verím, že snahy spomínaných milovníkov autentického folklóru prispieť k novým trendom v oblasti choreografickej tvorby sú mienené dobre, len mám obavy, či táto ich snaha je z hľadiska perspektívy folklórneho hnutia na Slovensku do dôsledkov domyslená. Navyše netreba zabúdať, že máme vyštudovaných etnológov, Vysoká škola múzických umení v Bratislave vychováva pedagógov ľu-

dového tanca a choreografov ľudového tanca, ale ešte nikto nevyštudoval „etnopedochoreografiu“.

Folklorizmus predstavuje využívanie alebo napodobňovanie prejavov ľudovej kultúry mimo ich autentického prostredia, času a často bez ohľadu na ich pôvodné funkcie. Folklorizmus už desaťročia sprostredkovaná prejavu ľudovej kultúry z druhej ruky, pretože na javisku z veľkej väčšiny už nie sú autentickí nositelia ľudovej kultúry. Na Slovensku, pokiaľ máme dočinenia so scénickým folklorizmom, hovoríme o špecifickej oblasti záujmovej umeleckej činnosti, ktorá súvisí so štylizáciou folklóru predovšetkým vo folklórnych súboroch (detských, amatérskych, dedinských a pod.). Ide o neprofesionálnu amatérsku tvorbu, ktorá nie je a ani nemusí byť pri autoroch podložená odbornými znalosťami z oblasti umeleckej tvorby alebo teórie, ale kvalitou profesionálna byť môže. Ak hovoríme o choreografickom spracovaní ľudového tanca, zvyčajne hovoríme o tvorivom procese. Pôvodné, autorské, tvorivé vzniká na základe nového usporiadania „starých“ prvkov. Scénická tvorba teda vychádza síce z ľudovej kultúry, ale ju nekopíruje. Kvality choreografickej, ale aj interpretačnej tvorby sú podmienené predovšetkým talentom, znalosťou tradičnej ľudovej kultúry a jej pozitívnym prehodením vo vlastnej, novej produkcii. Talentovaný tvorca musí nájsť také výrazové

Folklorná skupina Konopa Kozárovce s výstupom Pijanská omša. Michal Veselský 2013.

prostriedky, aby folklórne prejavy štylizáciou zvýraznil a adekvátnymi prostriedkami umocnil ich estetické hodnoty. Pritom je nevyhnutné rešpektovať štylotvorné prvky, ktoré súvisia s mentalitou človeka, interpreta tanca, historicko-spoločenskými či geografickými podmienkami regiónu, z ktorého tanečný materiál autor spracúva.

Analýza estetiky tanca vytvorenej tanečnými osobnosťami minulých dôb, jej poznanie a prenesenie na scénu môže mať a určite aj má nesporné kvality, ale stále ide o scénickú úpravu, ktorá nemusí byť tvorbou autorskou. V súčasnosti som svedkom tendencií, keď si určitá skupina ľudí pracujúcich v oblasti folklórneho hnutia zamieňa scénickú tvorbu s určitou renováciou autentických, či lepšie povedané archaických vývojových foriem na podklade filmových, i keď nie vždy dôveryhodných dokumentov. Dôveryhodnosť filmových záznamov záleží na viacerých faktoroch – na prostredí, kde sa natáčalo, na priebehu natáčania, dôveryhodnosti osobnosti snímateľa tanečníka atď. Pokiaľ nie sú známe tieto okolnosti, treba brať záznam s rezervou a hlavne ho nepreceňovať. V poslednom období sa totiž stáva použitie filmového záznamu jediným meradlom umeleckej hodnoty diela. Osobne si myslím, že filmové záznamy môžeme brať v prvom pláne ako inšpiračný materiál, a nie ako normu v scénickej tvorbe. Osobnosť choreografa – tvorcu nespočíva len v analýze a prepise filmového záznamu, ale v tom, čo dokáže vytvoriť na základe inšpirácie filmovým dokumentom.

Väčšina súčasných autorov programov amatérskej folklórnej scény kladie dôraz na dôslednú analýzu filmového záznamu a jeho prenesenia na scénu v rôznych podobách imitácií či rekonštrukcii dedinských tanečných príležitostí na základe vlastných predstáv. Scénické formy sa následkom toho začínajú celoplošne štandardizovať a unifikovať na základe akejsi vynútenej autorizovanej autenticity. Obraz o rozmanitosti tradičnej kultúry sa stráca vo vyžadovanom jednotnom prístupe k scénickým úpravám. Pričom v umení neexistujú normy, podľa ktorých by mal autor diela postupovať, tvoriť. Tvorba je neustálym hľadaním. Tvorba je javiskové umenie a kreatívny proces. Nie „archeochoreológia“.

V pedagogickom procese⁸ v súčasnosti zohráva proces napodobňovania archaických tanečných prejavov dôležitú úlohu v rámci poznania pôvodnej tanečnej predlohy, prirodzenej interpretácie ľudového tanca v im-

provizovaných formách pestovania folklorizmu. Nesúvisí však priamo s kvalitou scénickej tvorby, kde je dielo autorsky fixované v individuálnej invariantnej podobe. Kým v oblasti folklóru tvorivé činy neznámych autorov formovali a reprezentovali podoby tradičnej kultúry, tvorivé počiny dnešných autorov v oblasti folklorizmu by mali formovať podoby rešpektujúce súčasné podmienky, nové prostredie a vkus súčasného diváka. Tvorivé umelecké narábanie s folklórom je v súčasnosti nevyhnutnou podmienkou folklórneho hnutia. Je to komplikovaná sféra s množstvom rôznych názorov a autorských prístupov, ktorá môže bezkonfliktne fungovať len v otvorenom dialógu všetkých zainteresovaných. Výmena názorov celého fóra folklórneho hnutia a aktívna spolupráca etnológov, pedagógov a tvorcov môžu viesť k akej – takej názorovej integrácii.

Na tomto mieste by som sa chcel dotknúť problematiky výberu témy pri tvorbe scénických programov. V ostatnom období sa vytratila z tvorby amatérskych folklórnych súborov na Slovensku v kontexte nového trendu imitácií tanečnej tradície odvaha siahnuť po inej téme, ako je nenáročný až servilný stvárnenie samotného typu tanca. Pracovné témy, témy spojené s rodinnými či výročnými obyčajami a ich umelecké stvárnenie sa vytrácajú z programov folklórnych súborov. V súčasnosti sa scénická tvorba orientuje väčšinou na imitáciu dedinských tanečných zábav podľa predstáv autora. Ide o akési podsúvanie autenticity a hranie sa na roľníkov a plebs. Treba skôr vyhľadávať dôležité témy v živote človeka a to staré dávať do kontextu s novými podmienkami, s človekom dneška, iným prostredím a iným vnímaním. Nemusi vždy ísť len o tanečné príležitosti. Tanec je predsa pre súčasnú umeleckú tvorbu len jedným z výrazových prostriedkov, ktoré predstavujú živnú pôdu pre tzv. druhý život folklóru na scéne (Bausinger 1970).

Príčinu neschopnosti v hľadaní nových tém vhodných pre scénické spracovanie možno hľadať nielen v prílišnom upnutí sa amatérskych tvorcov na filmové záznamy, ale myslím si, že pramení aj z nedostatku autorskej odvahy. Ako predloha sa uprednostňuje filmový záznam tanca – teda jeho vonkajšieho tvaru, aj keď ten bol len akousi nadstavbou v ľudskom snažení, spestrením každodennej obvyčajnej práce, okrášlením sviatočnej chvíle. Život človeka však ponúkal nesmierne veľa tém hodných scénického spracovania, ale nie v reálnej, skôr v ale-

gorickej, umeleckej, symbolickej, hodnotu a krásu pozdvihujúcej podobe. Zdá sa, že tieto témy v súčasnosti takmer výhradne zostávajú výsadou Slovenského ľudového umeleckého kolektívu (SLUK) a Lúčnice. Amatérska scénická tvorba na Slovensku skĺzla len do polohy umelých imitácií falošnej, vykonštruovanej autenticity (teda ide rovnako o štylizáciu...). Aj to je však istý spôsob spomínanej druhej existencie folklóru a má ako ostatné prístupy nárok na svoju existenciu v rámci amatérskeho folklórneho priestoru.

Náročnejší výber tém by sa mal z času na čas objaviť aj v tvorbe choreografov amatérskych súborov, ktorí tvoria potenciálnu základňu budúcich profesionálnych tvorcov. V amatérskom hnutí nesmú chýbať pokusy o tvorivé autorské prístupy, experimentálne choreografické počiny či nové riešenia. Nové pohľady na spracovanie, odlišné poňatie rôznych súborov, ktoré by mali mať zásluhou rukopisu vlastného tvorcu – osobnosti aj svojskú tvár. Scénický folklorizmus je zaujímavý len svojou rôznorodosťou. Folklor sa nedá naučiť, folklór sa nedá ani robiť, folklór treba cítiť, mať k nemu určitý vzťah cez človeka, so snahou pochopiť jeho konanie, jeho myšlienkové pochody, jeho vnútro, jeho vzťah k okolitému svetu, prostrediu, v ktorom žil, pracoval a zabával sa. To všetko potom dáva choreografickému dielu „dušu“, rozhodujúcim spôsobom sa podieľa na vytváraní myšlienky choreografického diela. A choreografia musí mať myšlienku, bez nej žiadna nie je. Nositeľom tejto myšlienky sa potom stáva pohybová, rytmicko-dynamická, časová a priestorová forma, harmonicky zladená tvorcom. Tvorca koriguje vyváženosť jednotlivých zložiek v snahe dosiahnuť ich optimálnu harmóniu v danom diele – zladenie jednotlivých zložiek do celku so snahou dospieť k dokonalosti vyjadrenia v rámci doby.

K ďalším problémom súčasnej scénickej tvorby a zároveň inštitucionálnej starostlivosti o tento druh tvorby patrí detský folklór na scéne. Zásluhou toho, že aj v porotách detských celoslovenských podujatí sa objavujú tí istí ľudia, ktorí sú porotcami aj pri dospelých súboroch a súťažiach tanečníkov – sólistov, s tými istými názormi, tvorba pre deti začína mať jednofarebný a podľa mňa nie najšťastnejší nádych. V scénickej produkcii sa tolerujú a uprednostňujú tance dospelých a zaznávajú sa zaujímavé, hudobno-tanečné, herné a dramatické kompozície, v ktorých autor rozvíja detskú prirodzenosť, fantáziu,

kreatívne myslenie. Tvorba pre deti by mala zahŕňať pohybovú, hudobnú i dramatickú výchovu a mala by deti zaujať natoľko, aby sa to prejavilo pri interpretácii na ich tvárach. Nie aby sa štylizovali do pohybu, ale aby im bol vlastný, pre nich prirodzený, autentický.

Ak sa v propozíciách detských súťaží uvádza, že sa bude hodnotiť autenticita a štylovosť,⁹ treba vysvetliť, čo vlastne od detských programov požadujeme a akou formou sa má táto štylovosť a autenticita prejavíť. Autenticita je podľa mňa v interpretačnom zainteresovanom

Vianočná bábková hra *Džafkulina* v podaní detského folklórneho súboru *Hájanka* z Bratislavy. Michal Veselský 2012.

prejave detí, vo všetkých zložkách prejavu. Autenticitu nachádzam u detí, keď ich vyženiem na dvor a ony sa prirodzene hrajú, lebo tie hry sa chcú hrať: zaujmú ich natoľko, že sa do nich vložia celým svojim ja. To je podľa mňa autenticita. Štýlovosť – ako si ju vykladať? Podľa koho alebo čoho majú byť deti štýlové. Podľa Plickových alebo Poloczkových filmov?¹⁰ Požiadavku štýlovosti a autenticity by sme si mali vysvetliť, aby sa nezneužívala na výklad vlastných názorov. Propozície sú podľa môjho názoru zle nastavené. Treba ich prediskutovať, ale s vedúcimi detských kolektívov, s tými, ktorých sa to týka, aby neboli propozíciami v zmysle „o nás bez nás“.

Bol som ešte pred niekoľkými rokmi v porote, kde ako prvá otázka autorovi zaznelo, ktorý archívny filmový záznam si pozrel. Sú však tvorcovia, ktorí nepozerali žiadny film, lebo žiadny z ich lokality neexistuje. Sú však sčítaní, vedia sa nadchnúť povestou či príbehom z lokálneho života, sú rozhladení, poznajú život a prácu lokálneho roľníka či v mestách remeselníka. A čo je najdôležitejšie, vedia vybrať z množstva informácií niečo, čo deti zaujme. Vedia im pripraviť pútavý program, z ktorého sa deti veľa naučia a ktorý s radosťou na scéne interpretujú. Autor je proskribovaný, lebo nevie uviesť žiadny film. Na základe čoho odsudzuje porota autora? Niekedy sa zdá, že odsudzuje práve **tvorbu**, lebo sama

nevie posúdiť to, čoho sa jej nedostáva. Mali by sme sa porozprávať o tom, čo vlastne chceme vyzdvihovať v tvorbe pre deti. Nie, že sa rozhodne jednofarebná názorová skupina, že toto je pre deti najlepšie, a pritom to môže byť len jeden z názorov.

Osobne si myslím, že choreografická tvorba nemá žiadne problémy. Je buď dobrá, alebo zlá. Alebo žiadna. Problémy sú skôr v jej posudzovaní a v hodnotení. Propozície súťaží sú koncipované jednostranným názorom. Nie sú pripomienkované, sú zle pripravené a v mnohých miestach účelové, podriaďujúce sa presadzovaniu jedného neomylného názoru na tvorbu vo folklórnych kolektívov, ale i na interpretačnú tvorbu jednotlivca. Zdá sa, ako by propozície mali byť pomôckou na ovládnutie neovláduteľného – autorskej slobody a tvorby.

Propozície udávajú na prvom mieste objavnosť. Tvorca nevie, či sa tu myslí, že by mal objaviť nejaký nový materiál či filmový záznam a na základe analýzy by mal vypracovať choreografiu, mix určitých skopírovaných pohybových celkov, čím by bola zaručená kvalita choreografie, jej autenticita a štýlovosť. Alebo sa snáď myslí objavnosť v zmysle originálneho nápadu, spracovania nezvyčajnej témy a jej rozvinutia? V súčasnej dobe je druhý výklad objavnosti posudzovaný ako výmysel, je spochybňovaný, nakoľko nespĺňa zvyčajne prísne reálne etnologické a pedagogické kritériá podľa predstáv jednonázorovej poroty.

Zásadnou otázkou do diskusie o problémoch scénickej tvorby amatérskych folklórnych súborov na Slovensku je, prečo sú v porotách všetkých súťažných najmä celoslovenských prehliadok tí istí ľudia, prečo sa aj na nižších postupových stupňoch súťaží snažia získať názorovú prevahu rozposielaním zoznamov odporúčajúcich do porôt seba alebo ľudí obdobného názoru. Prečo tí istí ľudia sa snažia vytvárať propozície s výnimkami umožňujúcimi dodatočné úpravy, ktoré opäť nahrávajú zriaďovateľovi a porote. Mne osobne obhajoba takýchto propozícií nestačí vysvetlením, že kto sa nechce prispôbiť propozíciám, nemusí sa prihlásiť. Je diskriminujúce, keď sa tí, ktorých sa to týka, nemôžu vyjadriť k systému súťažných kritérií, ktoré sú im *de facto* nadiktované.

Pod zámienkou iluzórnej čistoty, autenticity a štýlovosti scénických prejavov sa progresívna autorská tvorba odsudzuje ako vymyslená a inkvizíčným spôsobom je odsúvaná do úzadia, namiesto toho, aby bola vyzdvi-

Folklórny súbor Vagonár z Popradu. Tanec z programu Spiš (choreografia Michal Dudáš). Foto Daniel Hlinka 2012.

hovaná a dávaná za vzor. Už na ostatných dvoch celoslovenských súťažiach choreografií som mal pocit, že sa tvorivosť vytráca, a to nielen z názvu. Preceňuje sa podmieňovanie kvality choreografickej práce etnológiou a pedagogikou, bez ohľadu na iné iné aspekty choreografickej práce. Ak je kvalita choreografickej práce vo všetkých parametroch výborná, nemôžem na základe domnejšej procesnej chyby alebo etnologickej nepresnosti, ktorá môže byť v tvorbe niekedy aj zámerná, odsúdiť tvorivé dielo.

Každý etnológ vie, že sa na Luciu netancovalo, ale nemôže tvrdohlavo trvať na splnení tejto požiadavky, ak sedí v porote choreografickej súťaže a sleduje dielo, kde si choreograf zvolil tanečné výrazové prostriedky na zobrazenie atmosféry, nálady, ilúzie, ktorá v konečnom dôsledku umelecky vyjadrí zvyky na Luciu v scénicky a umelecky povýšenej forme. Fakt, že sa na Luciu netancovalo, nie je pre choreografa, ktorý si zvolil určité pohybové prostriedky, dôležitý a z hľadiska tvorby nie je ani rozhodujúci. Obdobne pri výbere výrazových prostriedkov si autor nemusí nutne voľiť len pohybové tvary videné na jednom z existujúcich filmových záznamov.

Šaffova ostroha¹¹ je tiež svojim spôsobom tvorivá súťaž. Osobne som toho názoru, že existuje aj individuálna interpretačná tvorba. V rámci Šaffovej ostrohy prebieha podľa môjho názoru v poslednej dobe na základe propozícií výroba laureátov – imitátorov. Dobrý tanečník zvyčajne nemá šancu, lebo jeho účasť je podmienená imitáciou organizátorom vybraného tanca. Komu to prospeje, aby tanečník z Podpoľania – ak si chce zasúťažiť – musel nacvičiť tanec zo Zemplína, ktorý mu bytostne nevyhovuje, neprecíti ho, mechanicky sa ho musí nacvičiť, lebo mu je vnútorne proti srsti. Alebo Zemplínčan musí nacvičiť tance z Myjavy či nebudaj Záhoria a naopak. Väčšinou z toho vznikajú len úsmevné paródie, pri ktorých divák nikdy nevie, či je to myslené naozaj ako paródia, alebo sa súťažiaci vážne snažia prispôbiť nezmyselným propozíciám. Je to niečo ako „povinná jazda“ – nie zábava. Netreba nútiť, netreba limitovať tanečníka predpísaným výberom, ale nechať to na slobodu voľby. Je potrebné hodnotiť nie imitáciu, ale tvorbu, interpretačnú tvorbu, na základe ktorej si tanečník s motívom alebo štruktúrou pohráva podľa svojich predstáv, budú je svoj tanec na základe vlastného talentu, prieniku do jeho podstaty. Tanečník nemusí tancovať presne podľa

záznamu – ak tancuje intuitívne, má tanec hlboko zakódovaný, prežíva ho a je to na ňom aj cítiť. To je podľa mňa laureát, ale laureát tanečník, nie imitátor.

Nositelia tradícií, ako sme si ich zvykli nazývať, zaujmú svojim neopakovateľným originálnym predvedením, niečím, čo nevieme ani presne pomenovať, ale cítime to – zaujmú nás svojím vnútom, prirodzenosťou a úprimnosťou prejavu. Ak starý tanečník Vasil' pri svojom tanci použije gesto – „frčku“ do špičky čižmy, ide o skvelý originálny individuálny nápad. Ak to niekto urobí v súťaži tanečníkov, zhadzuje sa. Je to cudzorodý prvok v jeho prejave – naivný, falošný a gýčovitý. Vzory sú prirodzené, každý chce tancovať tak brilantne ako niekto, koho obdivuje, ale tanečník si zo svojho vzoru preberie to najlepšie a tancuje podľa svojho cítenia – autenticky. Imitátor si dá vyraziť zub, nasadí si protézu, lebo aj ujo Šaffa ju mal...

Vynikajúci ľudový tanečník Juraj Šaffa (1907 – 1990) z Dlhého Klčova. Foto Tibor Szabó 1980.

Priblížiť sa ku svojim tanečným vzorom bolo vždy túžbou ich nasledovníkov. Zvyčajne tieto pokusy oživiť tanečnú alebo akúkoľvek inú osobnosť skĺznu do akejsi paródie. Tí, čo majú na viac, rýchlo pochopia, že nemôžu byť Fidirichom, Littvom, Šaffom či Gaškom,¹² a idú po svojom autentickom prejave. Princíp autenticity spočíva v tom, že nikdy nebudete Gaškami ani Šaffami, pokiaľ nebudete samými sebou.

Štýlový prepis archívneho tanečného filmu a jeho uvedenie na scéne sa zamieňa za choreografickú tvorbu a súbory nemajú inú možnosť, iba sa pretekať v interpretácii rovnako vyzerajúceho tanca. Zrazu sa programy folklórnych súborov začínajú podobať bez ohľadu na to, či sú súbory z východoslovenských, stredoslovenských alebo západoslovenských regiónov. Folklórne súbory túžiace po interpretácii momentálne „módneho“ tanca si prizývajú pedagóga tanca, ktorý im na základe ovládania systému tanca spraví za krátky čas priestorovo nenáročný štýlový tanec zo Zámutova, ktorý obdobne na základe svojich znalostí dotýčny pedagóg naučil a realizoval aj v bratislavskom alebo banskobystrickom súbore. A ten istý tanec, s tou istou motivikou a tými istými dvomi melódiami hudobného podkladu vidíme najmenej v ďalších štyroch súborech na Slovensku a dnes už aj na Morave. Divák sa nedočká ničoho nového, aj keby

videl všetkých „x“ verzií štýlového tanca zo Zámutova. Dojem, že to už niekde videl, sa bude stále stupňovať.

Problém nevidím ani tak vo forsírovaní scénickej tvorby na úrovni imitácie a nižšej štylizácie na základe filmových záznamov. Návrat k pôvodným folklórnym formám bol aj v minulosti čas od času vždy potrebný. Našťastie ho nikto predtým nebral ako dogmu. Problém vidím skôr v inštitucionálnom presadzovaní a šírení jednostranného pohľadu na tvorbu vo folklórnych súboroch, upieraní iného pohľadu, iného prístupu.

Nešírime strach zo zániku tanečnej tradície jednostranným a masívnym presadzovaním imitácií archaických foriem ľudového tanca na scéne. Záznamy tradičných ľudových tancov sú v archívoch a sú k dispozícii pre všetkých rovnako. Učme sa ich spoznávať, ale nebráňme talentovaným autorom narábať s nimi podľa svojich predstáv. Každý z tvorcov má právo prehodnocovať tradíciu podľa vlastného cítenia, každý autorský prístup má nepochybne nárok na vlastnú existenciu. Snažme sa chápať navzájom, rešpektovať autorskú slobodu – a ak sme schopní viesť na túto tému dialóg, tak to urobíme v záujme kvality práce v spoločnom prostredí, ktoré nás bytostne zaujíma. Toto by mal byť odkaz nielen pre tvorcov, ale predovšetkým pre inštitúcie, ktoré majú vo svojej náplni starostlivosť o scénickú podobu tradičnej ľudovej kultúry.

Morena z programu SLUK-u Obrázky zo Slovenska (choreografia Ján Blaho a Stanislav Marišler). Foto Ctibor Bachratý 2005.

Jánske ohne z programu Lúčnice Karpaty (choreografia Ján Blaho). Foto Vladimír Linder 2004.

POZNÁMKY:

1. Dnes Ústav etnológie Slovenskej akadémie vied.
2. Napr. Cyril Zálešák, Milan Leščák, Svetozár Švehlák, Viera Nosáľová, Oskár Elschek, Stanislav Dúžek, Kliment Ondrejka.
3. Napr. Štefan Nosál, Svetozár Stračina, Viliam J. Gruska.
4. Celoštátna súťaž a prehliadka tvorivých choreografií, Rimavská Sobota, 19. mája 2012. Hlavný organizátor Kultobin, Košice a Národné osvetové centrum, Bratislava.
5. Biatok – keltská strieborná minca, ktorá bola pravdepodobne razená v polovici 1. storočia pred n. l. na území dnešného Slovenska.
6. K problému autenticity pozri Hamar 2013: 203.
7. Vychádzam z osobnej skúsenosti člena početných porôt v oblasti hodnotenia súčasnej choreografickej tvorby folklórnych telies na Slovensku v ostatných rokoch.
8. Odvolávam sa najmä na akademickú a pedagogickú prax v rámci Katedry tanečnej tvorby Hudobnej fakulty VŠMU v Bratislave.
9. „Celoštátna súťaž a prehliadky scénického folklorizmu 2015.“ Národné osvetové centrum [online] [cit. 15. 10. 2015]. Dostupné na: <<http://www.nocka.sk/ludova-kultura/celostatne-prehliadky>>.
10. Karel Plicka (1894–1987), fotograf, filmár a folklorista; František Poloczek (*1920), slovenský etnomuzikológ, autor prvých filmových záznamov ľudových tancov na Slovensku.
11. Šaffova ostroha – celoštátna postupová súťaž a prehliadka sólistov tanečníkov v ľudovom tanci s medzinárodnou účasťou, ktorá sa každoročne koná v obci Dlhé Klčovo na východnom Slovensku. Hlavný organizátor je Národné osvetové centrum v Bratislave.
12. Legendárni tanečníci z Myjavy (Ján Fidrich), z Liptovských Sliačov (Vojtech Littva), z Dlhého Klčova (Juraj Šaffa) a z Očovej (Ján Gaško).

LITERATÚRA:

- „Celoštátna súťaž a prehliadky scénického folklorizmu 2015.“ *Národné osvetové centrum* [online] [cit. 15. 10. 2015]. Dostupné na: <<http://www.nocka.sk/ludova-kultura/celostatne-prehliadky>>.
- Bausinger, Herman 1970: „Folklorizmus“ ako mezinárodný jav. *Národopisné aktuality* 6, s. 217–222.
- Hamar, Juraj 2008: Folklór v tieni scénického folklorizmu. Na margo folklórného hnutia na Slovensku po roku 1988. *Národopisná revue*, 18, s. 215–225.
- Hamar, Juraj 2014: Folklór na scéne – čo s ním? In: Ambrózová, Jana (ed.): *Hudobno-tanečný folklorizmus: problémy a ich riešenia*. Zborník z vedeckej konferencie. Nitra: Univerzita Konštantína Fi-
- lozofa v Nitre, Katedra etnológie a folkloristiky FF UKF v Nitre, s. 200–206.
- Leščák, Milan: „Folklorizmus.“ *Encyklopédia tradičnej ľudovej kultúry slovom a obrazom* [online] [cit. 15. 10. 2015]. Dostupné na: <<http://www.ludovakultura.sk/index.php?id=5062>>.
- „O nás.“ *Národné osvetové centrum* [online] [cit. 15. 10. 2015]. Dostupné na: <<http://www.nocka.sk/organizacia/o-nas>>.
- Pavlicová, Martina – Uhlíková, Lucie 2008: Folklorizmus v historických súvislostiach let 1945–1989 (na príklade folklórného hnutia v Českej republike). *Národopisná revue* 18, s. 187–197.

Summary

Contemporary Problems of Stage Creation of Amateur Folklore Ensembles in Slovakia in the Context of Institutional Care of Folk Dances

The contribution deals with topical problems of scenic creation of amateur folklore ensembles in Slovakia in the context of institutional care of folk dances. It critically reflects the institutional methodical care and the directing of scenic programmes in the environment of the Slovakian amateur folklore movement with the emphasis on the topical theme which includes the use of archival documentaries with folk dances and their use in author's scenic works. The text analyses the natural relation of the author's scenic works inspired by folklore, and points out the principle of imitation and plagiarism and explains their positive and negative connotations. The programmes for children's folklore ensemble are an independent theme. Other dominating problems of the contribution include the theme of authenticity and stylization when interpreting and arranging (especially in terms of choreography, dramaturgy and stage direction) the original material – the traditional folk dance in connections of its performance on stage.

Key words: Scenic folklorism in Slovakia; folklore ensemble; institutional care; National Educational Centre; authenticity; stylization; documentary; artistic creation.

SOUČASNÉ NARATIVY O „TĚCH DRUHÝCH“ ANEB VERBALIZACE OHROŽENÍ VE VEŘEJNÉM PROSTORU

Kateřina Dobrovolná (*Katedra antropologie, Filozofická fakulta, Západočeská univerzita v Plzni*)

Studie představuje výsledky výzkumu¹ provedeného v oblasti části západních Čech v roce 2014, v němž byla zkoumána verbalizace ohrožení ve veřejném prostoru skrze neformálně transmittované, kolektivně sdílené texty, konkrétně pak současné pověsti, fámy a biografická vyprávění, jež zdůrazňují fenomén etnicity vnímané jejich nositeli jako ohrožení veřejného prostoru. Studie je tedy mj. pokusem o propojení folkloristických a antropologických přístupů k výzkumu verbalizovaného projevu strachu a nedůvěry vůči příslušníkům etnických menšin či odlišných etnických skupin, vůči restauračním zařízením, kde tito jedinci pracují (strach z kontaminace jídla), a v neposlední řadě vůči veřejnému prostoru, v němž se mohou nacházet, přičemž tento prostor interpretuji dle Maurice Halbwachse jakožto propojení kolektivní paměti a prostoru. Halbwachs demonstruje tuto teorii mj. na příkladu prostoru a skupiny, a to tak, že místo si uchovává otisk skupiny a naopak (Halbwachs 2009: 188).

Současné pověsti a fámy mohou být určitým zprostředkovatelem poukázání na danou odlišnost. Jak jinak lépe zdůraznit tuto jinakost než narací? Cikáni „kradou“, Vietnamci „pojídají psy a kočky“, Ukrajinci v České republice „pracují „načerno“ a neustále se opíjejí“... Tyto stereotypy, které paušalizují představy o spíše negativních vlastnostech menšin (resp. obecně o „těch druhých“), jsou jen zlomkem nespočtu dalších „zaručených pravd“ o nich. Tyto představy o jejich jednání a vlastnostech se odrážejí ve fámách a dalších typech ústně šířených vyprávění.

Teoretická východiska, metodologie

Výzkumem vztahu mezi fámou, současnou pověstí a problematikou etnických menšin se zabývala celá řada badatelů. Příkladem může být americký sociolog Gary Alan Fine, který považuje texty současných pověstí a fám za symbolický odraz sociálních a ekonomických podmínek soudobých západních industrializovaných společností, jež verbalizují témata veřejného zájmu pomocí konstruování narací o údajně skutečných a podstatných událostech ve veřejném prostoru (Fine – Rosnow

1976). Přínosným zdrojem poznatků v této oblasti jsou také antropologicky zaměřené práce amerického folkloristy Billa Ellise, jenž analyzuje jak vlastní vypravěčský kontext současných pověstí a fám, tak jejich obecnou tendenci ke kulturnímu konstruování „řešení“ témat veřejného zájmu, která jsou obecně vnímaná jako aktuální, problematická a obtížně řešitelná (Ellis 2003). V rámci této studie bylo mj. navázáno na obecněji laděné práce týkající se témat současných pověstí a fám o nebezpečí a ohrožení veřejného prostoru od francouzské kulturní antropoložky Véronique Champion-Vincentové (Champion-Vincent 2005) a na přehledové práce o žánru současné pověsti a fámy z pera amerického folkloristy Jan Harolda Brunvanda (1986), stejně jako jím vypracovaný přehled témat a motivů (Brundvand 2001). Jako zdroj inspirace, především co se studia fámy týče, byla využita také práce profesora na pařížské HEC (Hautes Etudes Commerciales) (Jeana-Noëla Kapferera (1992), k tématu pověstí pak publikace Petra Janečka (2006, 2007, 2008), Bohuslava Beneše (1989) a Marty Šrámkové (2002).

Současné pověsti (contemporary legends), mnohdy také označované jako moderní pověsti (modern legends), městské legendy (urban legends), pověsti-fámy (rumor legends) (Hlůšková 2001: 176) bývají nejčastěji charakterizovány následujícím způsobem: akterem příběhu bývá zpravidla jedinec, který je definován velmi vágně – např. „kamarád kamaráda“, který zároveň mj. plní funkci důvěryhodného svědka, případně je vypravěčem konstatováno, že o dané události „psali v novinách“ (Fine – Rosnow 1976: 97). Vypravěč dále neopomíná zdůraznit, že je daný příběh skutečný. Historka též obvykle obsahuje varování, moralitu či poučení a má ve svém závěru výraznou pointu. V mnoha případech tyto pověsti obsahují varování právě před nějakým cizím prvkem.

Zakladatelé teorie vzniku fám a jejich šíření tvrdí, že fáma se zpravidla týká aktuálních událostí a toto sdělení se šíří mezi lidmi většinou orálně a mělo by se mu věřit. Fáma však neobsahuje údaje, podle kterých bychom ji mohli verifikovat (Allport – Postman 1947: 159–167) a mívá též pejorativní nádechy, evokuje problémy a skandál

(Fine – Rosnow 1976: 12). Hoax lze také obecně označit za fámu, jež se vyskytuje velmi často na internetu a v dalších masových médiích. Podobně jako současná pověst nemá fáma jasně dohledatelný původ, ale na rozdíl od pověsti nemívá formu příběhu. Bývá obvykle velmi stručná a především má za úkol varovat před určitým domnělým nebezpečím, měla by své okolí přesvědčit (Kapferer 1992: 9).

Dokumentace dat proběhla za využití trojice metodických přístupů, a to dotazníků, polostrukturovaných rozhovorů a freelistingu. Sběr dat nejprve proběhl formou online dotazníků za využití internetových stránek Vyplňto.cz,² které mohou být nápomocny při vytváření představ o tom, co přesně chce badatel zjistit ohledně vzorku, jenž si zvolil, o okruhu otázek, které hodlá pokládat tomuto vybranému vzorku apod. Záleží čistě na zadavateli dotazníku, jak bude daný dotazník koncipován. Odpovědi zde byly jak uzavřené (možnosti od A do Z), tak otevřené (například „Napište, prosím, které současné pověsti znáte“ apod.). Tyto dotazníky byly celkem dva a respondenti je měli možnost vyplnit v obdobích od 25. 3. až 24. 4. 2013 a od 20. 4. až 20. 5. 2013, přičemž u prvního dotazování bylo zaznamenáno 627 vyplnění dotazníku a u druhého bylo zachyceno celkem 350 vyplnění. Respondenti byli vyzýváni k vyplňování těchto dotazníků prostřednictvím e-mailu (zpočátku zejména přátelé a známí), později se dotazníky šířily metodou sněhové koule (Toušek 2012: 58–59) na sociálních sítích, ale pro vyplnění se rozhodly též naprosto cizí osoby nezávisle na mé prosbě (pravděpodobně na základě vlastního zájmu) na samotných internetových stránkách Vyplňto.cz.

Výběr vzorku za účelem provedení polostrukturovaných rozhovorů byl učiněn na základě předem stanovené věkové skupiny a lokality. Respondenty byli tím pádem jednotlivci ve věku 20–30 let z Plzně a okolí. Zmiňovaná věková skupina byla zvolena na základě výsledků dotazníků, ale také z důvodu, že v tomto věku se lidé více zajímají o problematiku menšin, nežli kupříkladu věková kohorta do 15 let, v jejímž rámci se spíše uplatňuje ještě tematika dětského folkloru (Bittnerová in Janeček 2011: 13–37). Zajímají se o ni také zřejmě více než věková skupina od cca čtrnácti do devatenácti let, mezi jejímiž členy kolují spíše současné pověsti s hororovým a sexuální obsahem a také lze v tomto věku, zejména u studentů, často vypořádat spíše školní tematiku repertoáru (Šrámková 2002: 200).

Respondentů bylo celkem dvacet, přičemž lze říci, že zde časem byla uplatněna mj. metoda sněhové koule, to však jen v několika případech. Rozhovory byly ukončeny ve chvíli, kdy došlo k nasycení vzorku, a současné pověsti se jen s malými obměnami opakovaly.

Co se týče konkrétních etnik/menšin, zmiňovali je respondenti sami od sebe, stejně tak jako u současných pověstí, hoaxů atd.; jen v případech, kdy si nebyli schopni vybavit konkrétní současnou pověst apod., bylo použito sondování neboli probing (konkrétně probing povzbuzující a rozvíjející) (Toušek 2012: 70), aby si dotazovaní mohli snáze vzpomenout. Tato metoda se při výzkumu pověstí a dalších narativů ukázala jako poměrně užitečná, neboť lidé často znají ve skutečnosti poměrně značné množství příběhů, je však těžké si všechny v určité chvíli samovolně vybavit.

Freelisting byl v tomto výzkumu zařazen jako doplňková metoda až v jeho průběhu. Důvodem byla výsledná lepší orientace v problematice a také zajímavost, neboť díky jeho výsledkům bylo jasné patrné, jaké výrazy jsou asociovány respondenty při užití konkrétních slov souvisejících se zkoumanou problematikou. Data byla zpracována pomocí počítačového programu ANTHROPAC. Velikost souboru činila 76 respondentů, přičemž se zapojili jednotlivci z různých věkových kategorií a z rozdílných oblastí České republiky. Tato technika tedy nebyla cílena pouze na Plzeňsko. Dotazovaní měli za úkol vypsát minimálně pět jednoslovných výrazů, jež se jim vybaví k následujícím sedmi zadaným slovům: 1) Cikán, 2) Vietnamec, 3) Ukrajinec, 4) Arab, 5) Žid, 6) Slovák, 7) Menšina. Těchto sedm zmíněných výrazů nebylo vybráno náhodně, ale mj. na základě provedeného sondážního výzkumu a odpovědí respondentů v polostrukturovaných rozhovorech.

Za jakých okolností může vzniknout pověst či fáma a jak se šíří

Co se vzniku a transmise fámy či pověsti týče, z psychologického hlediska se mohou objevit a šířit v dobách nejistoty a znepokojení nad nějakým tématem, jež se osobně dotýká určitých jedinců či skupin. Dle autorů, z jejichž děl teoreticky vycházím, existují tři motivace k šíření fám a pověstí: „zjišťovací“ (*fact-finding*), „vytvářející vztahy“ (*relationship-building*) a „sebe-posilující“ či „sebe-utvrzující“ (*self-enhancement*) (Bordia – DiFonzo in Campion-Vincent et al. 2005: 88). Prvně zmíněná mo-

tivace vychází z touhy po efektivním jednání – jedinec, jenž je takto motivován, chce zjistit validitu dané pověsti/fámy a často pokládá svůj cíl za kolektivní, problém řešící proces, protože v případě nedůvěryhodnosti, či dokonce nedostatku oficiálních informací se lidé mnohdy obrací jeden na druhého, díky čemuž vznikají jako produkt právě fámy a pověsti. Další motivace napomáhá vytvářet a utužovat vzájemné vztahy a také motivuje jedince ke zvážení emotivního a vztahového kontextu mezilidských zkušeností, které jsou nutné pro výběr a šíření dané pověsti. Třetí motivace pro výskyt a šíření pověsti tkví v utváření se o našem pozitivním obraze a působí během kognitivního, neboli poznávacího procesu fámy či pověsti, kdy takto motivovaný jedinec, ať již vědomě či nevědomě, prochází procesem selekce, víry a nevyhnutelně též transmise nakloněné ke svému já (Bordia – DiFonzo in Champion-Vincent et al. 2005: 88). Nejistota či obava, s níž se pojí pověst/fáma, je schopna ohrozit efektivitu jednání požadovanou u „zjišťovací“ motivace, kdy může být toto ohrožení o to silnější, pojí-li se s osobním nebo kolektivním nebezpečím, které může představovat kupříkladu přírodní katastrofa či etnické nepokoje. Fámy také často predikují nadcházející události a mohou dokonce působit jako kolektivní varování (Bordia – DiFonzo in Champion-Vincent et al. 2005).

Lidé obecně také spíše preferují šíření pozitivně laděných zpráv, které se týkají jejich vlastní skupiny (*in-group*), a zároveň negativně laděných zpráv týkajících se „těch druhých“ (*out-group*) (Rosnow 2002; Bordia – DiFonzo in Champion-Vincent et al. 2005: 93), jelikož tito jednotlivci jsou si blíže uvnitř jedné skupiny, a naopak dále s někým, kdo do ní nenáleží. Potřeba „sebe-potvrzující“ motivace tedy dokládá předsudečné postoje vůči „těm druhým“ (Fiske et al. 1999; Kunda – Sinclair 1999; Bordia – DiFonzo in Champion-Vincent et al. 2005: 94), přičemž s vyšším pocitem ohrožení se skupina více semkne a negativně hodnotí jedince vně této skupiny (Pettigrew 1998; Bordia – DiFonzo in Champion-Vincent et al. 2005: 91).

Pověsti, ať již tradiční či současné, mohou zdůrazňovat odpor a nedůvěru k určité etnické skupině (Fine in Champion-Vincent et al. 2005: 3). Tyto fámy a pověsti bývají tedy nebezpečné zejména během etnických nepokojů a mohou potvrzovat negativní přístupy vůči nečlenům skupiny (Kakar 1996; Horowitz 2001; Bordia – DiFonzo in Champion-Vincent et al. 2005: 96). Fámy

o „těch druhých“ jsou však transmitovány též v období klidu, a to především v těch společnostech, v nichž ideologie tolerance zakazuje či negativně nahlíží na jakýkoliv neskrývaný výraz odporu a nedůvěry vůči těmto „druhým“. I v dnešní době se ukazuje, že přetrvává vidění světa, v němž jsme „my“ ti jediní správní, kteří jsou zároveň středem tohoto světa a jsou jen mimoděk obklopeni stvořeními, jež jsou „něco méně než lidské bytosti“ (Holbek 1995: 5–6; Champion-Vincent et al. 2005: 12). Výše uvedené bývá často vyjádřeno právě skrze současné pověsti a fámy, které mohou sloužit jako ventil sociálního napětí.

Katalogizace

Katalogizace sebraných pověstí a narativů byla provedena podle katalogu amerického folkloristy Jana Harolda Brunvanda (2001: 73–76), který dělí současné pověsti do deseti hlavních tematických kategorií:

1. Pověsti o automobilech; 2. Pověsti o zvířatech;
3. Hororové pověsti; 4. Pověsti o nehodách; 5. Pověsti týkající se sexu a skandálů; 6. Pověsti o zločinech; 7. Pověsti týkající se obchodu a profesí; 8. Pověsti o vládě;
9. Pověsti a fámy o celebritách a 10. Pověsti týkající se akademického prostředí.

Výše vypsané kategorie dělí Brunvand na subkategorie, avšak i tyto se v závěru ukázaly jako nedostačující, proto jsem byla nucena vytvořit podkategorie vlastní,³ do nichž by mohly být zařazeny některé zdokumentované narativy. Hlavní skupina pověstí je v práci uvedena pouze pod číslem, pod nímž je uvedena výše (například *Pověsti o nehodách* by zde měly číslo 4). Co se podskupin neboli druhů týče, je zde uvedeno jejich číslo podle pořadí v Brunvandově katalogu a na začátku též jejich název (dále již jen číslo), například *1.10 Automobilová sabotáž/zločin*. Následující rozdělení podskupin jsou označena mnou utvořeným písmenem a názvem – např.: C) *Fingovaná porucha*, čili výsledně *1.10 C) Fingovaná porucha*. Za tímto rozdělením následuje ještě jedno, a to dělení⁴ podle zmínky, o jakém příslušníku etnika (či menšiny apod.) text hovoří. Finální kategorií tedy bude například *1.10 C) Fingovaná porucha. Ro.* (tedy pokud je nějaké etnikum specifikováno). Nakonec je pod českým názvem Brunvandových podskupin vždy uveden v závorce taktéž název v anglickém jazyce. Pro přehlednost jsou nadpisy uváděny tučně. Následují vybrané ukázky narativů:

1.10 Automobilová sabotáž/zločin (Automobile Sabotage or Crime)

1.10 A) Vejce na předním skle. Gy.

O: „Na internetu jsem viděl, že v noci hází Cikáni na čelní sklo řidičům vejce. Je to z toho důvodu, že řidič intuitivně zapne stěrače a ostříkovače a snaží se to vejce dostat pryč, ono údajně to vejce vytvoří takovou emulzi, že potom přes to sklo není vidět, takže ten řidič zastaví a snaží se to dostat z toho čelního skla a mezitím ti Cikáni sednou do auta a odjedou s ním.“ (11. 11. 2013)

1.10 A) Gy.

P: „...šířila se poplašná zpráva, že když vám někdo hodí na přední sklo auta vejce, tak nemáte zapínat stěrače... „No, týkalo se to okolí Plzně. A mělo by to vést k tomu, že vás to donutí zastavit, protože nevidíte na cestu, a pak vás přepadnou ze zálohy Cikáni a vokradou.“ (16. 11. 2013)

1.10 B) Člověk na silnici. Gy.

O: „...Dál jsem viděl video, že Cikáni v Plzni, nebylo tam zmíněno jaká ulice, je to asi tak dva tři roky zpátky, kdy jeden Cikán ležel na silnici a jel nějaký člověk, který zastavil, šel mu pomoci a během jedné sekundy do toho auta naskákalo čtyři, pět Cikánů a odjeli mu s tím autem. A ten co ležel, tak tomu nic nebylo, ten vstal a běžel někam pryč...“ (11. 11. 2013)

1.10 C) Fingovaná porucha. Ro.

O: „To je zase s jinou menšinou. To je s Rumuny, kteří fingují poruchu auta, že stojí a mávají na řidiče, já je viděl stát na výpadovcu z Plzně, u Černic, jak je tam Olympie, tak tam stáli v autě. Bylo to starší auto, rumunská SPZ, stálo na blikačkách a u toho auta měl otevřenou kapotu, mohlo mu být tak čtyřicet let, začmoudlej, takže jasnej takovej ten odpad z Rumunska. A slyšel jsem, já jsem pochopitelně nezastavil, protože nejsem blbej, ale slyšel jsem, že když jim někdo zastaví, tak jim hned začínají nabízet zlato a pak to stejně skončí tak, že nic nedostaneš a okradou tě.“ (11. 11. 2013)

6.1 Příběhy o krádežích (Theft Stories)

6.1 A) Zloděj v domě. Gy.

Q: „Je to tak šedesát let starý, babička mi vyprávěla, že když byla malá, tak zase její babička jí vyprávěla, že třeba Cikáni chodili různě po barákách a v noci se vlou-

pali do baráku a ti, co v tom baráku bydleli, tak vždycky dělali, že spí, i když to věděli, protože se prostě báli, že by je zabili, a tak, takže tu pověst si budují dlouhodobě. A bylo to tady na jižním Plzeňsku a je to tak začátek století možná minulýho.“ (19. 11. 2013)

6.1 B) Krádež před obchodním domem. Gy.

N: „Něco s obchoďákama, tak jediný, co jsem tak jako zaregistroval, možná i v několika obměnách, tak že když člověk nakoupí v obchoďáku a prostě když to jde dát do auta a nedává chvíli pozor, tak Cikán to člověku sebere...“ (13. 11. 2013)

6.1 C) Trik s účtenkou. Gy.

N: „Anebo pak bylo ještě oblíbený, že když člověk vyhodí účtenku, tak von (pozn. Cikán) jí vytáhne z koše, zavolá policajty a pak jako tvrdí, že mu to člověk ukradl. To jsem taky někde četl na internetu, ale jestli je to jako fakt, to nevím...“ (13. 11. 2013)

6.1 C) Gy.

T: „A taky jsem slyšel jednou, že když se jde do obchoďáku, tak se nemá vyhazovat ten lístek od nákupu u vchodu, protože Cikáni to vlastně sbírají a pak tvrdí, že to je jejich.“ (19. 11. 2013)

6.1 D) Trik se sledovacím zařízením. Gy.

A: „...to je docela aktuální, tak že se pohybují okolo hypermarketů skupiny Romů, který vlastně lidem rozdávají klíčenky, ve kterých je nainstalovaný sledovací zařízení a vlastně oni si podle toho vytipují tvoji lokalitu a pak ty skupiny organizovaný jako ty lidi vykrádají prostě. No, je to absurdní, že jo. To se teď jako objevilo, ale původem, co jsem koukala, tak je to ze Slovenska, kde se to objevilo už někdy v roce 2006, pak znova v roce 2010 a teď zase znova.“ (20. 11. 2013)

6.4 Zvěrstva a únosy (Atrocities and Kidnappings)

6.4 A) Únos v obchodním domě. Ara.

6.4 A) Ge.

M: „Potom klasika – únos dětí. To začalo vlastně v pražský lkee, ale přemístilo se to taky do Olympie v Plzni, že buď maminka s dcerou, nebo oba rodiče s nějakým dítětem, tak že šli po tom obchoďáku, najednou se otočili, dítě nikde, tak okamžitě vlastně zavolali ostrahu, ta uzavřela celý obchoďák a dítě našli s oholenou hla-

vou a převlečený v úplně jinejch šatech vlastně zamčený na záchodě. A ještě vlastně modifikace tu toho byl únos vlastně z dětských koutků a že původci jsou vlastně Arabáši nebo Němci. Že to teda prodávají, ty děti.“ (12. 11. 2013)

6.4 A) Ara.

L: „Jo, jo, jo. Já to slyšela teda o Arabech... teďka nedávno to zrovna bylo na Facebooku, jako že se to stalo v Ikee, možná tak půl roku zpátky, že právě známej to jakoby komentoval nějaký svojí kamarádce, že se to stalo její kamarádce. Vyložene to tam psala úplně... Jenže já jsem věděla, že to prostě tak není, se to už povídalo tady vo Tescu nahoře na Rokycanskej, já nevím vo čem všem... Tu holku prej zfetovali, jo a oblíkli do klučího, no a jako že uzavřeli ten obchod a že tam našli to dítě, takhle jsem to slyšela, no.“ (22. 11. 2013)

6.4 A) S.

A: „...Jo, ale to bylo i dřív, to už je strašně dlouho, kdy jsem to slyšela poprvý. Že se ztrácí děti při nákupu, v Ikee to bylo. Že je prej našli třeba převlečený do jinejch šatů, vostříhaný na záchodech, a tak. A že někdy, i když zavřeli celou tu budovu, tak že to dítě se ztratilo. Ale bylo to nekonkretizovaný, nebo jsem slyšela, že tam u toho dítěte našli nějakou ženskou – cizinku, která byla pomínutá, jako která byla šílená.“ (20. 11. 2013)

6.4 B) Únos kvůli orgánům. Uk.

G: „Jo, s téma Ukrajincema... že někoho unesou, zejména mladého člověka, vytipujou si, aby nekouřil a vemou mu orgány, no... Zabijou ho. No, říká se, že prostě ty lidi našli bez orgánů vyplavený někde v řece. Jako úplně pryč, těžko říct, těžko říct, nebyla jsem u toho.“ (18. 11. 2013)

6.4 C) Žiletky na tobogánu. Gy.

M: „Potom Cikáni a žiletky na tobogánu, že Cikáni vlastně tady na Slovanech pokládali na tobogán žiletky a potom vlastně lidi jeli a rozřízli se vo to.“ (12. 11. 2013)

6.4 D) Kyselina. Uk.

P: „A vo Ukrajinci, no, tak to už je teda asi deset let zpátky, to mě vlastně takhle babička varovala, že si mám dávat pozor v městský hromadný dopravě, že tam Ukra-

jinci pobíhají a stříkačkama stříkají ženským na kalhoty kyselinu, aby se jim to prožralo kalhotama a samozřejmě potom i dál.“ (smích) (16. 11. 2013)

6.5 Drogové zločiny (Drug Crimes)

6.5 A) Drogy a zbraně. Gy.

B: „... Jo! Já jsem slyšel tady v Plzni... že tady měl fetovat nějaký Cikán, asi patnáctiletý, jo, a ten, že si, že si vždycky chodil s bouchačkou, jo, a tak že si třeba zaplatil drogy, ne, že šel k dealerovi, ne, vyšel z auta, tak mu dal drogy, von to šel zaplatit, marihuanu, a na něj strčil bouchačku a, a měl zaplácáno, no...“ (14. 8. 2013)

7.2 Obchodní značky (Trademarks)

7.2 A) Pivo z Polska

M: „...tak to jedno je pivo z Polska, že vlastně kolovala fáma, že vlastně pod etiketou jsou ty piva označený pís-menama bud' LA, LC nebo LD, a že si na to člověk musí dávat pozor, protože když tam bude LA, tak to znamená, že je to hnusný pivo z Polska a nemáme si ho kupovat. Ale vlastně potom, ve vyjádření pivovaru se zjistilo, že to LA, LC, LD jsou jenom nějaký jako značky, že to vůbec nic neznamená.“ (12. 11. 2013)

Tato fáma sice nesouvisí přímo s menšinou v ČR, ale taktéž poukazuje na strach a odpor k „cizímu“ a „jinému“ (výrobky z Polska jsou automaticky nekvalitní atd.).

8.2 Kspirace (Conspiracy)

8.2 A) Příchod menšiny do města. Gy.

J: „...fámy, že třeba... že radnice popřela fámou o tom, že by přijali Romy za úplaty, potom že to, že tam byly hodně jako aféry, když byly volby, tak že je podplácí, aby jim dali hlasy a takhle...“ (12. 11. 2013)

Výše uvedené příklady narativů se tedy týkaly prvního okruhu, čili „ohrožujících“ etnik jako takových. Následuje několik ukázek z dalšího okruhu, a to týkající se možné kontaminace jídla zástupci těchto etnik.

2.7 Příběhy o jídle a restauracích (Food and Restaurant Stories)

2.7 A) Kočka/pes místo kuřete. Vi.

L: „...měli jsme spolužačku [pozn. z Vietnamu] na základce a její rodiče měli nějaký takovýhle bistro na Vinicích a jako tam se povídalo, že tam mají kočky.“ (smích) „Psy teda ne, jen kočky.“ (22. 11. 2013)

2.7 A) Chi.

H: „Kočky, no, slyšela. Třeba jako... se povídalo, že v tý jedný [pozn. čínské restauraci], že tam jako vopravdu se tam i našly náky kočky, nebo tak. Ale jako tak, tam jsem třeba nikdy nebyla, no, ale chodíme do tý jiný a jako tam si to jídlo dávám prostě, no. Jako na to člověk trochu zapomene, no.“ (20. 11. 2013)

2.7 A) Chi.

G: „Taková ta nejtypičtější asi, co jsem slyšela, že od tý doby, co mám ve městě čínskou restauraci, jsem nepotkala žádnýho psa na ulici, nebo kočku...“ (18. 11. 2013)

2.7 B) Krysa místo kuřete. Chi.

2.7 D) Čínský McDonald's. Chi.

C: „Jojo, to je i tady. Že si dělají krysy místo kuřete jsem slyšel. A pak to není fáma, ale přijde mi, že ve všech čínách, co jsou v ČR, je hlavní síť.... to si myslím, že distribuuje jídlo do všech těch restaurací, protože to všude chutná úplně stejně, ve všech je stejná omáčka a stejný maso, stejná rejže... I ty menička jsou všude úplně stejný i interiér je hrozně podobný. Takže podle mě to je nějaká korporace, která distribuuje tyhle všechny prostředky těm lidem. Že je to něco jako McDonald's.“ (11. 11. 2013)

2.8 Cizí přísady v cizím jídle (Foreign Matter in Foreign Food)

2.8 A) Zvířecí drápek. Chi.

2.8 B) Zvířecí chlup. Chi.

B: „Tak třeba s restauracema, no, tak to jsem slyšel... že ty, že tam byla náká čínská restaurace a že tam někdo našel v jídle drápek vod kočky, nebo chlup.“ (14. 8. 2013)

2.8 A) Chi.

P: „...A dokonce se ke mně vlastně takhle přes spolužačku doneslo, že nějaká její kamarádka nebo známá, nebo co, tak takhle našla v číně vlastně, tuším, že v Galerii Dvořák, nějaký kočičí drápek v jídle, nebo něco takovýho... Je to asi dva roky zpátky...“ (16. 11. 2013)

2.8 C) Sperma v jídle. Ara.

O: „Já jsem slyšel, že to bylo kolem 60.–70. let, když sem postupně přicházeli a vlastně byli ti majitelé, co měli ty restaurace, zaměstnávali tam ty Turky, co pro ně připravovali kebaby a další jídlo, tak vlastně jim platili málo peněz, tak aby se jim nějak pomstili, tomu svému za-

městnavateli, tak údajně se říká, že do těch bílých omáček, kterými zalevají kebaby, takže tam přidávali vlastní sperma, aby to jídlo znechutili a ti zákazníci si pak chodili stěžovat majitelům. Vyprávěl mi to známej, že to tady po Plzni koluje, nevím, jestli je to úplně pravda. Upřímně doufám, že to byla jen povídačka, nebo že to aspoň už teď nedělají.“ (smích) (11. 11. 2013)

2.8 D) Zelenina a moč. Chi.

I: „Jo. Sperma v kebabu a zelenina umývaná v moči. No, a to jsem jenom jako slyšela od kamarádky, který to řekl její známý, takže ze třetí, čtvrtý ruky, jen tak jako. Než prostě připraví třeba v číně jídlo, tak tu zeleninu, než ji nakrájí, tak ji umejou v tý dětský moči.“ (smích) (12. 11. 2013)

Následuje poslední okruh věnovaný strachu z veřejného prostoru ovlivněného možným výskytem zástupců odlišných etnik. V tomto případě nemělo význam dělit narativy respondentů na skupiny a podskupiny podle Brunvandova katalogu, uvedu opět několik příkladů.

C: „Tak určitě v Plzni by to bylo Jižní předměstí, tam jsem i vyrůstal, tam to bylo drsný, život tam nebyl lehkej, tam to je na každým rohu. A kromě toho Jižního předměstí, tak samozřejmě Vinice, tam bych se sám asi jen tak neodvážil, tam v těch panelácích ta romská menšina bydlí a pak ta Resslerka, tam je to tím hodně proslulá, kde je vlastně celá škola, základka, kde prostě ze 30 dětí je 25 příslušníků romské menšiny.“ (11. 11. 2013)

C: „No tam [pozn. Jateční ulice], jezdím kolem dvacet osmičkou [pozn. MHD]. To je ghetto, no.“ (11. 11. 2013)

C: „...z těch Vinic... tam šel kamarád a potkal bandu Cikánů, asi pět jich bylo a jeden z nich se zeptal, kolik je hodin, on (kamarád) vytáhnul telefon a oni mu ten telefon vzali z ruky a začali s ním utíkat. Jenomže naštěstí... byl to vlastně kamarád mého kamaráda... on je výbornej běžec na lyžích, takže on je honil po těch Vinicích asi deset minut a opravdu je uhnal, oni lehli a on si ten telefon vzal a v klidu mohl odejít zpátky domů.“ (smích) (11. 11. 2013)

L: „No, já nevím, mně se nelíbí moc Jateční.“ (smích) „Jako ne, že bych, jako jo, projíždím tamtudy, nebo tak, ale že bych tam někdy vystoupila, nebo že bych tam ně-

kdy procházela, to rozhodně ne, no. Že bych tam prošla jakoby pěšky domů, to vůbec.“ (22. 11. 2013)

H: „*Tady taky, no* [pozn. v Borské ulici]. *Oni jak sem jezděj, že jo, no, taky vlastně Cikáni, jezděj na ty svoje ubytovny někam, ne, takže je to tady takový plný jich. A i Ukrajinci.“* (20. 11. 2013)

Tvoření katalogu současných pověstí není vůbec snadné, jak lze pozorovat na výše uvedených příkladech. Druhy a podkategorie se neustále mění a rozšiřují. Není proto překvapivé, že Brunvandem vytvořený katalog z roku 2001 není dnes již dostačující.

Katalogizace byla rozdělena do zmiňovaných tří oblastí výzkumu, a to:

1) konstruování „ohrožujících“ etnik, kde se ukázalo, že se respondenti cítí být nejvíce ohroženi Cikány, k nimž bylo zdokumentováno také největší množství narací, ale byli zmiňováni i další příslušníci odlišných etnik. Nejčastěji se tyto pověsti a narace týkaly ohrožení majoritní společnosti jak přímo po fyzické stránce (loupež, napadení apod.), tak i po stránce ekonomické (údajné zvýhodňování menšin atd.);

2) kontaminace jídla těmito etniky, přičemž v České republice bývají neobvyklejšími pověstmi týkající se tohoto tématu pověsti a historky z vietnamských a čínských restaurací, případně z tureckých stánků s kebaby. Tento argument podporuje fakt, že všech dvacet respondentů prokázalo při rozhovorech znalost přinejmenším jedné varianty současné pověsti týkající se kontaminace jídla ve vietnamské/čínské restauraci, kde byl častým motivem v pokrmu nalezený kočičí drápek, případně obecně zvířecí chlup (Janeček 2006);

*Příspěvek vznikl s institucionální podporou.

POZNÁMKY:

1. Výzkum byl proveden v rámci řešení diplomové práce *Verbalizace ohrožení ve veřejném prostoru v neformálně transmittovaných textech*, vedené PhDr. Petrem Janečkem, Ph.D. (viz Dobrovolná 2014).
2. Vypíňto.cz nemusí být některými sociálními vědci považován za relevantní nástroj výzkumu, to však neznamená, že jej nelze využít alespoň pro dokumentační fázi výzkumu z důvodu jednoduché tvorby dotazníku a snadné dostupnosti.
3. Tyto podkategorie byly vytvořeny pouze pro zařazení mnou zdokumentovaných pověstí, čili není rozšířen celý Brunvandův přehled

3) strach z veřejného prostoru, v němž by se mohla tato etnika vyskytovat – zde jsem se též zaměřila především na narace týkající se města Plzně, přičemž jsem vytvořila mapku lokalit,⁵ které respondenti během rozhovoru označili jako nebezpečné z důvodu výskytu odlišných etnik (ať již na základě pověstí a fám o těchto místech, či z vlastní zkušenosti). Nejvíce nebezpečnou částí Plzně je však podle mých respondentů Jateční ulice (zmíněná 8x), dále Borská ulice (zmíněná 4x), Vinice (4x), ulice Kollárova (3x), Plzeň hlavní nádraží (3x), Borský park (2x), Jižní předměstí (2x), okolí Centrálního autobusového nádraží (CAN Plzeň) (2x), ulice Americká (2x), ulice Koperníkova (2x), ulice Resslerova (2x), dále Mikulášské náměstí (1x), okolí Náměstí Republiky (1x), čtvrť Petrohrad (1x), Tesco u železniční zastávky Plzeň hlavní nádraží (1x) a ulice Tylova (zmíněná 1x).

Závěr

Pověsti a další narace týkající se tří vytyčených oblastí (konstruování „ohrožujících“ etnik, strach z kontaminace jídla příslušníky odlišných etnických skupin a strach z lokalit, kde by se mohli tito příslušníci „ohrožujících“ etnických skupin vyskytovat) ukazují, že se předpokládané stereotypní smýšlení obecně spíše potvrdilo.

Co se pokusu o katalogizaci a klasifikaci těchto neformálně transmittovaných textů týká, v průběhu práce s materiálem se projeví jisté limity, neboť přehled témat a motivů vytvořený J. H. Brunvandem (2001) není pro tento druh pověstí v žádném případě dostačující.

Obecně lze říci, že ve výzkumem sledovaném regionu mezi lidmi stále koluje prostřednictvím současných pověstí a fám množství předsudků a obav z „těch druhých“ ve veřejném prostoru.

témat a motivů. Takto vytvořené podskupiny lze v plném znění nalézt v diplomové práci (Dobrovolná 2014).

4. Ara – Arabian (Arab), Ge – German (Němec), Gy – Gypsy (Cikán), Chi – Chinese (Číňan), Je – Jew (Žid), Ro – Romanian (Rumun), Sl – Slovak (Slovák), Uk – Ukrainian (Ukrajinec), Vi – Vietnamese (Vietnec), S – Strangers (cizinci obecně)
5. Viz Dobrovolná 2014: 86.

PRAMENY A LITERATURA:

- Allport, Willard Gordon – Postman, Leo 1947: *The Psychology of Rumor*. New Yor: Holt.
- Beneš, Bohuslav 1989: *Úvod do folkloristiky*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně. Filozofická fakulta.
- Borgatti, Stephen P. 1996: *ANTHROPAC 4.0 Methods Guide*. Natick, MA: Analytic Technologies.
- Brunvand, Jan Harold 1986: New Legends for Old. *ETC: A Review of General Semantics* 43, č. 4, s. 381–388.
- Brunvand, Jan Harold 2001: *Encyclopaedia of Urban Legends*. Santa Barbara, Calif.: ABC-CLIO.
- Campion–Vincent, Véronique – Fine, Gary Alan – Heath Chip (eds.) 2005: *Rumor Mills. The Social Impact of Rumor and Legend*. Somerset, N. J.; London: Aldine Transaction.
- Dobrovolná, Kateřina 2014: *Verbalizace ohrožení ve veřejném prostoru v neformálně transmittovaných textech*. Diplomová práce. Plzeň: Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni.
- Ellis, Bill 2003: *Aliens, Ghosts, and Cults: Legends We Live*. Jackson: University of Mississippi Press.
- Fine, Gary Alan – Rosnow, Ralph 1976: *Rumor and Gossip: The Social Psychology of Hearsay*. New York; Oxford: Elsevier.
- Fiske, Susan T. – Lin, Monica – Neuberg, Steven L. 1999: The Continuum Model: Ten Years Later. In: Chaiken, Shelly – Trope, Yaacov (eds.): *Dual Process Theories in Social Psychology*. New York: Guilford, s. 231–254.
- Halbwachs, Maurice 2009: *Kolektivní paměť*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Hlášková, Hana 2001: Moderné povesti – k doterajším výsledkom ich štúdia v zahraničnej folkloristike. *Slovenský národopis* 49, s. 174–181.
- Holbek, Bengt 1995: Stories about Strangers. *International Folklore Review* 10, s. 5–9.
- Horowitz, Donald L. 2001: *The Deadly Ethnic Riot*. Berkeley: University of California Press.
- Janeček, Petr 2006: *Černá sanitka a jiné děsivé příběhy. Současné pověsti a fámy v České republice*. Praha: Nakladatelství Plot.
- Janeček, Petr 2007: *Černá sanitka: Druhá žeň*. Praha: Nakladatelství Plot.
- Janeček, Petr 2008: *Černá sanitka: Třikrát a dost*. Praha: Nakladatelství Plot.
- Janeček, Petr 2011 (ed.): *Folklor atomového věku. Kolektivně sdílené prvky expresivní kultury v soudobé české společnosti*. Praha: Národní muzeum.
- Kakar, Sudhir 1996: *The Colors of Violence. Cultural Identities, Religion and Conflict*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kapferer, Jean-Noël 1992: *Fáma – nejstarší médium světa*. Praha: Práce.
- Kunda, Ziva – Sinclair, Lisa 1999: Motivated Reasoning with Stereotypes: Activation, application, and inhibition. *Psychological Inquiry* 10, č. 1, s. 12–22.
- Pettigrew, Thomas F. 1998: Reactions towards the New Minorities of Western Europe. *Annual Review of Sociology* 24, s. 77–103.
- Rosnow, Ralph L. 2002: Rumor and Gossip in Interpersonal Interaction and Beyond: A social exchange perspective. In: Kowalski, Robin M. (ed.): *Behaving Badly: Aversive Behaviors in Interpersonal Relationships*. Washington, DC: American Psychological Association, s. 203–232.
- Šrámková, Marta 2002: Vyprávění ve městě jako specifický druh naráce. *Národopisná revue* 12, s. 195–202.
- Toušek, Laco 2012: Vybrané aspekty metodologie aplikované antropologie. In: Hirt, Tomáš a kol.: *Vybrané kapitoly z aplikované sociální antropologie*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, s. 25–106.
- Vyplňto.cz [online] [cit. 24. 2. 2014]. Dostupné z: <<http://www.vyplnto.cz/>>.

Summary

Contemporary Narratives about „the Others“ or Verbalization of Threat to Public Space

The study presents results of research into the verbalization of threat to public space. The research was carried out in a part of Western Bohemia through informally transmitted and collectively shared oral texts, namely contemporary legends, rumours and biographical narratives which emphasize the phenomenon of ethnicity perceived by the narrators as a threat to public place. The study is divided into three thematic sections, closely bound to three major folk models of the threat to public space. Firstly, my paper deals with narratives based on the fabrication of the “life-threatening” ethnic minorities living in the Czech Republic. Secondly, there are narratives linked to a certain type of ethnic fast food restaurants, whose staff is believed to serve contaminated food. And finally, the focus is on narratives concerning all different fears of public space as it is – demonization of certain areas due to the numerous presence of these culturally-fabricated ethnic groups.

Key words: Contemporary legends; rumours; biographical narratives; ethnic minorities; prejudices.

ČINNOST VYBRANÝCH DĚTSKÝCH FOLKLORNÍCH SOUBORŮ – SOCIOLOGICKÝ VÝZKUM

Folklor je stále důležitou součástí kulturního dědictví České republiky (Blahůšek et al. 2006; Janeček – Bittnerová 2011). V článku prezentované výsledky byly získány v rámci výzkumného projektu „Přínos dětských folklorních souborů cestovnímu ruchu“, jehož zpracování bylo iniciováno Folklorním sdružením České republiky. Cílem projektu bylo zmapovat činnost vybraných dětských folklorních souborů v České republice, a to formou dotazníkového šetření mezi členy dětského folklorního souboru, a pokud to bylo možné, tak provést dotazníkové šetření i mezi bývalými členy dětských souborů. Zjišťovali jsme motivy pro práci v souboru, motivace podpory rodičů pro práci v souboru a jejich zájem o účast na festivalech a přehlídkách.

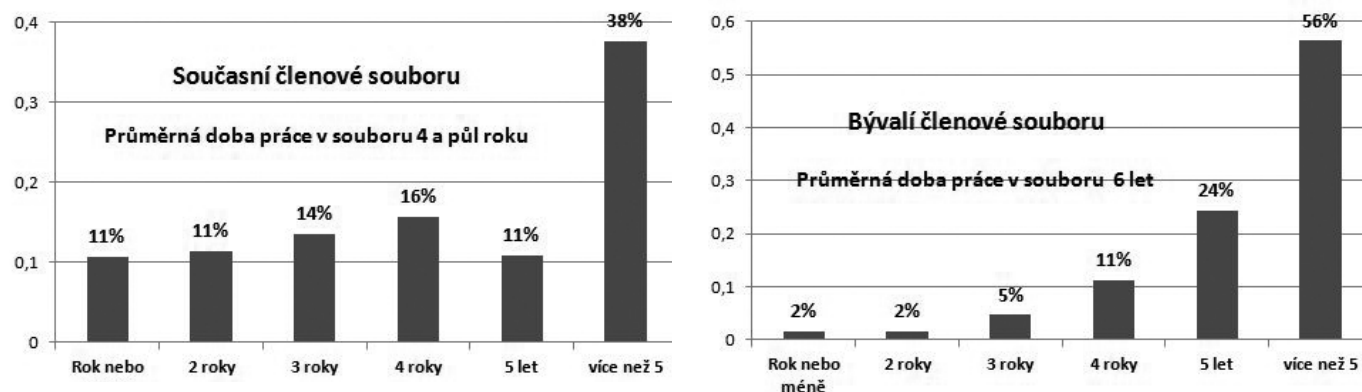
Tento text shrnuje výsledky sociologického výzkumu mezi členy vybraných dětských folklorních souborů, které se nejčastěji zúčastňují mezinárodních folklorních festivalů anebo zahraničních folklorních festivalů. Poznatky byly získány zpracováním výsledků série sedmi bakalářských prací (Horsinková 2015; Kocurová 2015; Kubátková 2015; Navrátilová 2015; Procházková 2015; Průchová 2015; Váňová 2015).

Výzkum navazuje na první etapu, která byla dokončena před dvěma roky a publikována v časopise Folklor (Vaníček 2013). Po dohodě s Folklorním sdružením České republiky jsme se v další části zaměřili na zmapování činnosti vybraných dětských folklorních souborů a festivalů s větší účastí dětských folklorních souborů. Byly to:

- Dětský folklorní soubor Malý Radhošť působící v Rožnově pod Radhoštěm (dále v textu Radhošť),
- Dětský folklorní soubor Hlubinka působící při Lidové konzervatoři a Múžické škole v Ostravě (dále Hlubinka),
- Dětský folklorní soubor Mladinka působící v Plzni (dále Mladinka),
- Dětský folklorní soubor Rosénka působící v Praze 6 (dále Rosénka),
- Dětské folklorní soubory, které se zúčastnily Adámkových folklorních slavností v hlineckém Betlémě; dotazníkového šetření se zúčastnili členové všech přítomných dětských souborů, včetně místního Vysočáňku (dále Betlém),
- Dětský folklorní soubor Jarošáček působící v Mělníku v souvislosti s konáním Folklorního festivalu Mělnický Vrkoč (dále Vrkoč),
- Dětské folklorní soubory, které se zúčastnily Mezinárodního folklorního festivalu Český Krumlov – v rámci dotazníkového šetření u členů dětských souborů bylo během festivalu dotazováno 49 členů ze čtyř kolektivů, z čehož jeden byl ze Slovenska – Maguráček (dále Krumlov).

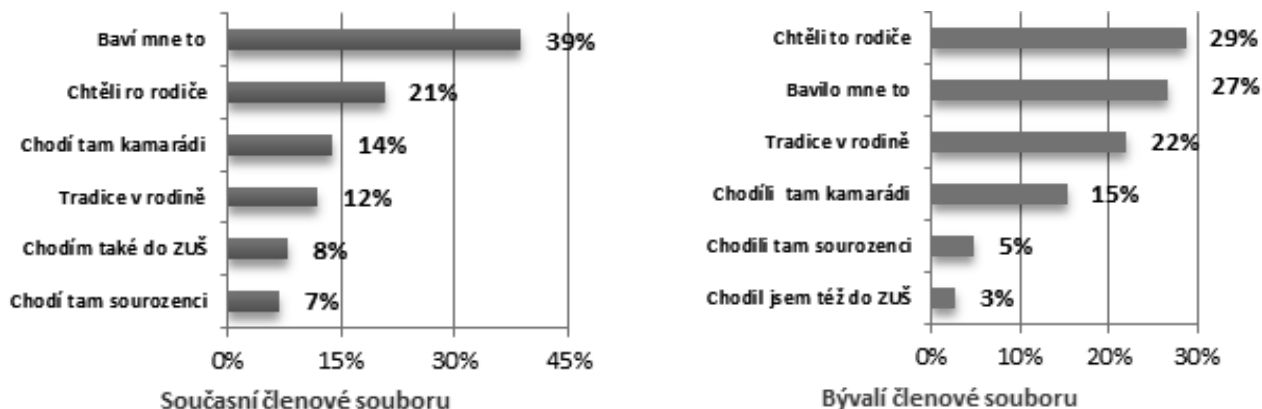
Snažili jsme se oslovit vždy co největší počet členů dané skupiny. Chtěli jsme vědět, kolik let se děti podílejí na činnosti souboru. Mezi jednotlivými kolektivy jsou poměrně velké rozdíly. Například v Hlubince pracuje 80 % členů déle než pět let, v Malém Radhošti působí 20 % jeden rok a nad pět let je zde jen 17 % členů.

Na obrázku č. 1 jsou uvedeny průměrné hodnoty pro všechny skupiny respondentů. Z obrázku je patrné, že zájem dětí o práci v souboru je dlouhodobý. Pokud začnou do souboru chodit, pak je tato činnost ve většině případů nadchne a setrvávají zde po celé období, kdy splňují kritérium dítěte. Pro tři soubory se podařilo získat odpovědi i od bývalých členů souboru. Proto uvádíme i průměrné hodnoty pro bývalé členy souborů. Vidíme, že 80 % bývalých členů pracovalo ve folklorním souboru nejméně pět let, ale většinou ještě delší dobu.

Obrázek 1: Průměrná doba práce v dětském folklorním souboru

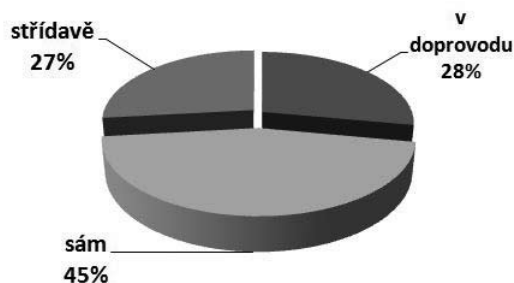
Zájem dětí o práci ve folklorním souboru vyplývá i z vyhodnocení otázky směřující k motivaci jejich členství ve folklorním souboru. Prakticky ve všech případech byla nejčastější odpověď „Baví mne to“. U mělnického Jarošáčku (festival Vrkoč) jde také často o přání rodičů, kteří mají zájem, aby děti do souboru chodily (41 %). Je zajímavé, že nejvíce baví chodit do souboru děti z Prahy. Ty také zůstanou v souboru v průměru nejdelší dobu (zde odpovědělo 57 % respondentů, že je práce baví). Průměrná struktura odpovědí na otázku zjišťující motiv práce ve folklorním souboru je uvedena na obrázku č. 2. Je zřejmé, že dotázané děti práce v souboru baví. Je zajímavé, že u bývalých členů souboru bylo důležitým motivem rozhodnutí rodičů. S odstupem času svou práci v souboru posuzují poněkud jinak.

Obrázek 2: Proč navštěvujete váš folklorní soubor?

Zjišťovali jsme také, jak často soubory zkoušejí a jak dlouho nácvik trvá. Zkoušky probíhají ve všech případech jednou až dvakrát týdně a trvají v průměru jeden a půl hodiny.

Dále jsme chtěli vědět, jak děti chodí do souboru. Měly tři možnosti odpovědi: samy, v doprovodu někoho dospělého, anebo střídavě samy a občas v doprovodu někoho z rodičů. Není překvapením, že nejvíce dětí chodí v doprovodu rodičů ve velkých městech. V Praze u Rosénky je to 45 %, v Plzni u Mladinky 43 % dětí. V Českém Krumlově je to jen 18 %. Průměrné hodnoty jsou uvedeny na dalším obrázku.

Obrázek 3: Jak chodíš do souboru?

Domácí příprava na zkoušky je u zkoumaných kolektivů velmi rozdílná. V pražské Rosénce se pravidelně připravuje na zkoušku 75 % členů souboru, zatímco v rožnovském souboru Malý Radhošť se 66 % dětí nepřipravuje vůbec. Průměrné hodnoty pro všechny respondenty jsou uvedeny na obrázku č. 4. Téměř polovina respondentů se připravuje doma alespoň občas, pouze 22 % dětí se připravuje doma vždycky.

Obrázek 4: Připravuješ se na zkoušku i doma?

Z hlediska cestovního ruchu byla důležitá otázka, zda děti jezdí se souborem na soutěže a festivaly. S ohledem na to, že výzkum se týkal vybraných dětských folklorních souborů, dalo se očekávat, že většina jejich členů jezdí na festivaly, přehlídky a soutěže. Těchto akcí se nezúčastňují jen mladší nebo začínající členové. V tomto směru jsou mezi soubory jen malé rozdíly. Podíl těch, kteří vystupují na zmíněných akcích, je lépe patrný z průměrných hodnot uvedených na obrázku č. 5. 68 % členů souboru jezdí na festivaly a soutěže vždycky. Pro většinu členů je účast na festivalech a přehlídkách hlavním stimulem pro jejich práci v souboru a důvodem, proč je tato volnočasová aktivita baví. Vychází z přirozené vlastnosti dětí soutěžit a pochlubit se tím, co se v souboru naučili.

Obrázek 5: Průměrná účast na soutěžích a festivalech.

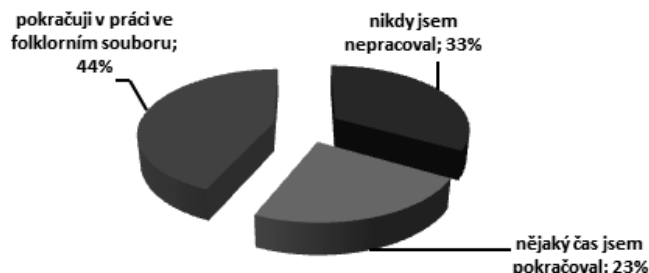
Z další otázky vyplynulo, že více než polovina členů souboru (52 %) navštěvuje vedle dětského folklorního souboru také výuku v základní umělecké škole. Jde většinou o hudební, pěvecké nebo taneční obory. Je zřejmé, že v dětských souborech je řada dětí, které k hudbě a zpěvu inklinují.

V tabulce č. 1 je uvedena věková struktura jednotlivých souborů. Prakticky u všech je nejpočetnější skupina dětí ve věku 9 až 12 let. Průměrný věk dětí v jednotlivých souborech se pohybuje od 10,3 do 12,8 let. V posledním sloupci jsou průměrné hodnoty pro všechny soubory. Průměrný věk dětí v souborech je 11,6 let.

Věk (let)	Radhošť	Hlubinka	Betlém	Vrkoč	Krumlov	Mladinka	Rosénka	Ø
6–8	15 %	0 %	8 %	15 %	16 %	18 %	13 %	12 %
9–12	58 %	40 %	44 %	75 %	40 %	36 %	50 %	49 %
13–15	27 %	55 %	44 %	10 %	44 %	36 %	25 %	34 %
16–18	0 %	5 %	4 %	0 %	0 %	11 %	13 %	5 %
Ø věk	10,9	12,8	12,0	10,3	11,5	11,8	11,8	11,6

Pokud budeme sledovat genderové hledisko, v některých souborech převládají chlapci, v jiných děvčata. Průměrná hodnota pro všechny sledované soubory je 52 % dívek a 48 % chlapců. Je to zajímavé zjištění např. při porovnání s dětskými pěveckými sbory, kdy jednoznačně dominují děvčata.

Bývalým členům dětských souborů jsme položili ještě otázku, zda pokračují v práci v nějakém folklorním souboru i po odchodu z dětského souboru. Vyhodnocené odpovědi zachycuje obrázek č. 6. Jak je zřejmé, více členů pokračuje tam, kde na dětský soubor navazuje soubor dospělých. Ze zkoumaného vzorku v práci pokračuje anebo alespoň nějaký čas pokračovalo 67 % respondentů.

Obrázek 6: Aktivita bývalých členů dětského souboru.

Závěrečná otázka našeho výzkumu se týkala vlivu souboru na jeho členy. Ptali jsme se respondentů, co jim práce ve folklorním souboru přinesla pro jejich další život v pozitivním, či negativním smyslu. Otázka byla otevřená. Žádný z dotazovaných nepodal negativní odpověď. K nejčastějším pozitivním odpovědím patřil odkaz na získání přátel a schopnosti práce v kolektivu. Další odpovědi zahrnovaly pozitivní vztah k tanci, kulturní zázemí a smysluplné využití volného času. „Disciplína, přátelé na celý život, láska na celý život, folklor je droga“, to byly odpovědi, které jsme obdrželi od bývalých členů folklorních souborů.

Jiří Vaníček

(Ústav lázeňství, gastronomie a turismu,
Filozoficko-přírodovědecká fakulta,
Slezská univerzita v Opavě)

Literatura:

- Blahůšek, Jan et al. 2006: *Identifikace dokumentace jevů tradiční lidové kultury v České republice*. Strážnice: Ústav lidové kultury.
- Horsinková, Lucie 2015: *Dětský folklorní soubor Hlubinka a jeho přínos cestovnímu ruchu*. Bakalářská práce. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta.
- Janeček, Petr – Bittnerová, Dana 2011: *Folklor atomového věku: kolektivně sdílené prvky expresivní kultury v soudobé české společnosti*. Praha: Národní muzeum.
- Kocurová, Nikola 2015: *Zachování kulturních tradic – Folklorní festival Mělnický Vrkoč*. Bakalářská práce. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta.
- Kubátková, Hana 2015: *Dětský folklorní soubor Malý Radhošť a jeho přínos v oblasti cestovního ruchu*. Bakalářská práce. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta.
- Navrátilová, Tereza 2015: *Dětský folklorní soubor Mladinka*. Bakalářská práce. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta.
- Procházková, Jitka 2015: *Dětský folklorní soubor Rosénka*. Bakalářská práce. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta.
- Průchová, Markéta 2015: *Mezinárodní folklorní festival Český Krumlov*. Bakalářská práce. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta.
- Váňová, Kristýna 2015: *Adámkovy folklorní slavnosti*. Bakalářská práce. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta.
- Vaníček, Jiří 2013: Význam folkloru pro cestovní ruch. *Folklor* 24, č. 2, s. 28–30.

KE STÉMU VÝROČÍ NAROZENÍ
JOSEFA POLIŠENSKÉHO

*Lidé jak včely létaly v duši mou,
obohacující ji čím, kdo mohl.
Maxim Gorkij*

V letošním roce uplynulo neuvěřitelných sto let od narození prof. PhDr. Josefa Polišenského, DrSc. (16. 12. 1915 – 11. 1. 2001), jednoho z největších a v tom nejlepším slova smyslu nejuniverzálnějších českých historiků 20. století. Měl jsem tu čest pracovat pod jeho vedením a později po jeho boku více než dvacet let a dodnes na něho s velkou vděčností vzpomínám jako na svého posledního a nejlepšího učitele a nevdědného vědce. Tím se pochopitelně nikterak nechci dotknout celé řady dalších výborných pedagogů, které dodnes a rád uchovávám ve své paměti.

Profesor Polišenský byl v obtížných (a to je řečeno velmi mírně) 70. letech doslova mým guru – inspiroval mne k řadě aktivit, jimž se ve své vědecko-pedagogické činnosti věnuji dodnes. Vzpomínám si na jeho výrok, když mě poprvé po příchodu do Prahy přijal ve svém vršovickém bytě a seznamoval mě s tím, co se ode mne očekává: „*Příteli, nezapomeňte na to, že jste přišel do džungle, buďte neustále ve střehu a sledujte, koho máte za zády. Nikdy nevíte, kdo drží v ruce nůž.*“ Mnohokrát jsem si na jeho užitečnou, obrazně vyjádřenou radu s vděčností vzpomněl, neboť mne nejednou ušetřila mnohých komplikací.

Z mlhy mých vzpomínek vystupuje nesmírně laskavý, skromný a noblesní člověk, který, abych použil slov velkého ruského básníka citovaného výše, obohatil moji duši jako málokdo před ním a po něm. Rád bych mu tímto skromným příspěvkem vzdal svoji úctu (tak, jak jsem to několikrát učinil i v případě jeho životních jubileí) a připomněl jej také jako osobnost snad posledního takřka renesančního polyhistora, jehož neuvěřitelně široký odborný zájem osciloval od postavení českých zemí v rámci Evro-

py i hispanoamerického světa zejména v novověku přes osudy takových aktérů domácích a evropských kulturních a politických dějin, jakými byli např. Jan Amos Komenský (1592–1670), Tadeáš Haenke (1761–1817), Napoleon Bonaparte (1769–1821) či Giovanni Giacomo Casanova (1725–1798), až po dějiny (i mnou) milované rodné Moravy.

Budiž mi odpuštěn místy poněkud osobní přístup, v tomto případě snad i omluvitelný. Při psaní těchto řádků vycházím nejen z dobových pramenů a literatury, ale také z vlastních vzpomínek (dlužno dodat, že můj svým způsobem memorát se opírá i o záznamy z deníků, v nichž jsem zachytil mj. některá vyprávění svého nezapomenutelného učitele.)

Josef Polišenský vnímal české dějiny v nejširších kontextech evropské a světové kultury a historie. V 60. letech se výrazně angažoval v – tehdy v západní historiografii – probíhající diskusi o hluboké krizi, jež postihla Evropu (ale i Nový svět) v 17. století (srov. *Tricetiletá válka*

a evropské krize 17. století, 1970). A posílil tím ještě více svůj vřelý hlas mezi zahraničními badateli.

Budoucí historik se narodil na počátku druhého roku první světové války v Prostějově. Přesně si vybavuji, jak mi vyprávěl, že jedna z jeho nejstarších vzpomínek se váže právě k létům válečným, kdy měl potkat vůz *platoňák* naložený nářikajícími raněnými vojáky. Pripustil ovšem také možnost, že o tom někdy v dětství slyšel, jak se to stává mnohým z nás, a vytvořil si ve své fantazii vzpomínku, kterou přijal za vlastní. To však není podstatné.

Po absolutoriu středoškolských studií v roce 1935 nastoupil na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze (obor historie – anglistika), kde měl štěstí na vynikající učitele. Z nich jmenujme alespoň filologa, literárního historika a anglistu Viléma Mathesia (1882–1945), člena světoznámého Pražského lingvistického kroužku, historika Josefa Šustu (1874–1945) či historika a archiváře Karla Stloukala (1887–1957). Každý z nich měl na mladého studenta svým způsobem velký vliv. Mathesius v něm zažehl celoživotní zájem o anglickou kulturu a historii, oba jmenovaní historici se zase podíleli na jeho formování v badatele, jehož teoretické úvahy se vždy pevně opíraly o neopominutelné studium v archívech a historických knihovnách.

Vysokoškolská studia, během nichž se zapojil do akcí na podporu španělských republikánů, dokončil J. Polišenský v roce 1939, vzhledem k uzavření českých vysokých škol promoval ale až po druhé světové válce, kdy také získal doktorát z filozofie. Mezitím – v roce 1940 – ukončil studia na Státní archivní škole, v roce 1951 byl jmenován docentem a o šest let později profesorem na pražské Filozofické fakultě. V třicivých 50. letech zažil první a zdaleka ne poslední perzekuce, včetně veřejné dehonestace před studenty.

V roce 1957 se situace částečně uklidnila a v 60. letech působil J. Polišenský v Chile, Uruguayi, Kolumbii, Mexiku,

Josef Polišenský při práci.
Foto Petr Mašek 1981.

v Brazílii, na Kubě a v roce 1967 přednášel jako hostující profesor na univerzitě v Berkeley (USA).

Na přelomu 60. a 70. let došlo k dalšímu úderu – studenty oblíbený učitel byl donucen opustit Katedru obecných dějin a pravěku, vzdát se pedagogického působení i většiny cest do zahraničí, kam byl díky svým kvalitám neustále zván. Nezažl, ale upřel svůj zájem k hispanoamerické problematice v Středisku iberoamerických studií (dále jen SIAS), jež v roce 1967 založil jako vědecké pracoviště s cílem interdisciplinárního studia Španělska a zejména Latinské Ameriky spolu s významným hispanistou, literárním historikem Oldřichem Bělíčem (1920–2002).

V rámci historické objektivitě nelze opomenout důležitou úlohu vedoucího tehdejší Katedry etnografie a folkloristiky a současně i ředitele Etnografického ústavu tehdejší Československé akademie věd Antonína Robka (1931–2008). Již zmíněný ústav SIAS, který původně vznikl při Katedře obecných dějin a pravěku FF UK, byl převeden i se svými pracovníky pod – dalo by se říci – ochranná křídla Robkovy katedry etnografie jako její autonomní oddělení. Pozice A. Robka byla v oné době natolik silná, že dokázal zaštitit Polišínského aktivitu – Robek znal jeho cenu jako historika a respektoval jej. Ovšem o dvou návrzích na obnovení pedagogické činnosti J. Polišínského před rokem 1989 se nikdy ani vážně nejednalo.

Je zapotřebí zdůraznit, že SIAS funguje dodnes, jen se v souvislosti se změnami na konci 80. a na počátku 90. let zaměřilo i na činnost pedagogickou.

V roce 1967 se objevilo první číslo odborné ročenky *Ibero-Americana Pragensia* (rovněž vychází dodnes), v níž byly publikovány – s převahou ve španělštině (ale také angličtině, portugalštině, francouzštině ad.) výsledky výzkumů domácích a zahraničních hispanistů a hispanoamerikanistů.

Je nutno připomenout, že bez „otců zakladatelů“, jak jsme s trochou nikoliv ironické, ale spíše respektující a laskavé

nadsázky nazývali profesory Polišínského a Bělíče stejně jako vynikajícího lexikografa Josefa Dubského, by česká hispanistika a hispanoamerikanistika nedosahovala takové úrovně, jakou se dnes může zcela oprávněně chlubit.

Na počátku tohoto procesu stojí kromě již zmíněné ročenky *Ibero-Americana Pragensia* také vskutku monumentální interdisciplinární dílo *Dějiny Latinské Ameriky* (1979), na němž se kolektivním dílem podíleli prakticky všichni hispanoamerikanisté té doby (pod vedením J. Polišínského) zahrnující nejen dějinné, ale i kulturněhistorické, kunsthistorické, literárněhistorické, filologické, politické aspekty vývoje Latinské Ameriky od předkolumbovského období až do 70. let 20. století.

Osobně jsem se poprvé setkal s profesorem Polišínským ještě jako student Univerzity Palackého v Olomouci, když mne jeho pozornosti doporučil jeden z mých tehdejších učitelů, Polišínského bývalý spolužák ze středoškolských studií Jaroslav Hajtmar, jenž měl velké pochoopení pro mě – v 70. letech nepřilíhli vlídně přijímané – amerikanistické zájmy. Právě J. Hajtmar mi sjednal schůzku s J. Polišínským a já se v roce 1973 za ním vypravil do již zmíněného SIAS, jež sídlilo tehdy v jednom ze starých domů na Smetanově nábřeží s nádherným výhledem na Vltavu a zčásti i na Pražský hrad. Pan profesor mne pozval na oběd do Klášterní vinárny a už z toho, s jakým respektem se k němu choval tamní personál, jsem velmi rychle pochopil, že jeho oblíba daleko přesahuje akademické prostředí.

O rok později už jsem po úspěšném konkurzu nastoupil jako vědecký aspirant SIAS a ještě po letech si přesně dokážu vybavit onen pocit, o němž se mi nikdy předtím ani nesnilo. Ocítl jsem se ve středu dění, a když to řeknu trochu cynicky, vydělal jsem na tom, že J. Polišínský nemohl v té době učit – soustředil tak veškeré své pedagogické úsilí na benjamínka pracoviště, jímž jsem tehdy ve svých dvaadvaceti letech byl. Byla to náročná, ale nesmírně užitečná škola

a její význam pro můj další život by se dal vyjádřit parafrází titulu jedné z populárních knih Roberta Fulghuma – všechno, co jsem potřeboval, jsem se naučil u profesora Polišínského.

Jeden příklad za mnohé, protože v 70. a 80. letech bylo velmi obtížné cestovat do kapitalistické ciziny, o cestě do Španělska nebo Mexika jsem dlouho mohl jen snít (v prvním případě do roku 1984 a ve druhém dokonce až do podzimu 1987), nasměroval mne J. Polišínský k výzkumu českých historických knihoven, v nichž jsem vyhledával a studoval hispanika či iberoamerikána a prostřednictvím studií v *Ibero-Americana Pragensia* seznamoval s výsledky svých bádání zahraniční odbornou veřejnost.

Nesmírně užitečné byly i pravidelné úterní semináře v SIAS, jichž se zúčastnili kromě jeho zaměstnanců také zájemci o hispanoamerickou problematiku nejen z oficiálních institucí, ale i lidé, kteří díky politickým poměrům nuceně působili v jiných zaměstnáních. Na každém semináři obvykle referoval jeden z účastníků o tom, na čem právě pracoval. Vzhledem k interdisciplinární povaze těchto akcí byl jejich přínos nesmírně obohacující.

Dalším důležitým momentem byly návštěvy zahraničních badatelů, jichž se u prof. Polišínského vystřídalo nespočetné množství. Díky jim jsme měli možnost seznámit se s celou řadou vynikajících amerikanistů a hispanistů a udržovat krok s evropským a světovým vývojem těchto oborů. Jen namátkou bych připomněl alespoň britského historika žijícího v Barceloně Henryho Kamena (1936), mj. autora jedné z nejvýznačnějších prací o španělské inkvizici (*La Inquisición española: una revisión histórica*, Barcelona: Crítica, 1999), Josepa M. Barnadase (1941–2014), bolivijsko-španělského badatele, jenž se zabýval zejména dějinami své země, ale i postavou severočeského rodáka z 18. století Tadeáše Haenkeho, jenž působil a nakonec i zemřel v bolivijské Cochabambě, či mexického antropologa a historika Luise Alberta Gon-

záleze Rodrígueza (1924–1998), který věnoval svoji pozornost i činnosti jezuitů z české provincie v Novém Španělsku v 17. a 18. století. Častým návštěvníkem SIAS byl i mexický spisovatel a diplomat Sergio Pitol Demeneghi (*1933), jenž působil po určitý čas jako velvyslanec Mexika v Praze. A tak by bylo možno pokračovat snad do nekonečna.

Zvídavost J. Polišínského neznala mezí: Když zjistil, že se v Praze objevila, jako manželka jednoho z paraguayských politických uprchlíků, učitelka z oblasti Gran Chaca, přivedl ji jednoho dne mezi nás a my se začali učit indiánskému jazyku guaraní. Tato akce však nakonec skončila neúspěchem, když byl manžel naší učitelky převelen do jiné – tehdy socialistické – země. Nelze zapomenout na to, jak si vysokoškolský pan profesor opatřil školní sešit a pilně si do něho jako žáček první třídy zapisoval krkolomná slovíčka (my všichni ostatně také).

Postupem doby se začalo J. Polišínskému dostávat poct (jak už to v Čechách

bývá) zejména ze zahraničí. Stal se členem Královské a nizozemské akademie věd, obdržel hodnost komtura španělského řádu Isabely Kastilské, nejvyšší mexické státní vyznamenání, jež může dostat cizinec – Řád aztéckého orla, rakouskou cenu Antonína Gindelyho a po roce 1989 i cenu Františka Palackého.

Během svého dlouhého a plodného života napsal a vydal na sto dvacet knižních publikací v nejrůznějších zemích světa a více než půldruhé tisíce studií nejen v češtině, ale v celé řadě dalších jazyků. Dá se říci, že všechny odborné práce J. Polišínského se vyznačovaly nejen důrazem na vztah jedince a společnosti, ale i pestrou paletou metodologickou. Velmi zajímavě je například pojat jeho pohled na společensko-politicko-vojenskou dění v knize *Třicetiletá válka a český národ* (1960). Je charakterizován až minuciózním rozbořem mikrosvětů obyčejného člověka na venkově či v malém městě, stejně tak jako širšího kontextu celonárodního a konečně makrosvětů

evropského. Nelze nezmínit také Polišínského předmluvy a doslovy (většinou k překladům cizích děl – ať již beletrie či literatury faktu) – vždy dokázal obsah každé knihy zasadit do co nejširších souvislostí historických vztahů týkajících se i českých zemí a nenásilným způsobem čtenáře poučit.

Jeho přednášky na zmíněných úterňích seminářích byly nezapomenutelné nejen díky obrovské erudici, s níž byly zpracovány, ale i kvůli osobitému přednesu prokládanému často vtipnými poznámkami a příklady, jež pronášel s kamenným obličejem. Byl to člověk nesmírně vtipný, ale jeho humorné poznámky, které jen tak mimochodem trousil s klidem Angličana, byly laskavé, a to i tehdy, pokud s nadsázkou charakterizoval někoho, kdo zrovna nepatřil do jeho krevní skupiny.

Díky jeho schopnosti vysoce diplomatického jednání, s nímž dokázal prosadit mnohé z toho, co se zdálo v 70. a 80. letech neprosaditelné, získal docela půvabnou přezdívku *Lišák Poly*. Ostatně mezi sebou jsme mu jinak než Poly neříkali. V tomto důvěrném oslovení se (alespoň pro mne) skrývalo všechno, včetně láskyplného respektu k člověku, jenž si ho více než zasloužil. Kromě mnoha jiných věcí jsem se od profesora Polišínského naučil také psaní posudků. Znít to možná trochu podivně, ale vysvětlím! On totiž psal posudky tak, že i v jeho odmítnutí byla jistá noblesa a respekt k autorovi té či oné práce a jeho poznámky byly spíše inspiracemi do budoucna než těžce negativistickými odsudky.

Dodnes nezapomenu na den, kdy jsem si přišel pro jednu studii, kterou jsem mu dal k přečtení, a on mi řekl, že je zbytečné, abych mu dál své práce nosil. V té chvíli jsem měl pocit, že se vznáším až u stropu. Najednou už jsem nebyl žák, ale kolega. Naše budoucí spolupráce pak přinesla několik společných studií, J. Polišínský napsal i úvod k jednomu z mých soupisů hispanik a iberoamerikán v Roudnické lobkovické knihovně.

V uvolněné atmosféře na přelomu 80. a 90. let, kdy už mohl opět cestovat,

Josef Polišínský u zámku v Duchcově. Foto Petr Mašek 1997.

mi místo sebe umožnil cestu na amerikanistický kongres do Paříže, kde vše vyjednal se svým francouzským kolegou, dnes již, bohužel, také zesnulým prof. Jeanem Aubinem. V osobních vzpomínkách by se dalo pokračovat donekonečna. A tak se vrátím k – bohužel – poslední etapě.

Rok 1989 umožnil J. Polišíenskému návrat k pedagogickému působení na Filozofické fakultě UK v Praze, své poslední semináře nazval velmi příznačně „*Historikovy ztráty a nálezy*“.

Jako všechny velké osobnosti i on se potýkal s lidskou malostí a závistí, ovšem čelil jim svým neutuchajícím optimismem a věčnou touhou po poznání. Na sklonku života si však přece jen povzdechl: „...*jsem se z Kutnarových ‚Dějin českého dějepiscectví‘, z dobře míněných výkladů svých známých a také těch méně známých dověděl, že se ještě za mého života šíří o mně legendy – a proti legendám a mýtům jsem bojoval jako historik po celý svůj život. Dověděl jsem se, že jsem dělal věci, o nichž jsem neměl a nemám potuchy... a že jsem pracoval během svého života rozhodně víc, než ode mne různé popisy práce vyžadovaly, někteří v tom hledali projev vědomé nebo skutečné viny.*“ (Polišíenský, Josef 2001: *Historik v měnícím se světě*. Praha: Karolinum, s. 9)

Když jsem jeho knihu dočetl, vzpomněl jsem si na jeden hořký aforismus, který se zrodil v mé hlavě před lety a je vlastně drobnou úpravou obecně známého přísloví – *Lež má krátké nohy, ale na nich, bohužel, velmi často kolečkové brusle*. Někdy si představuji, jak jej vyprávím profesorovi Polišíenskému a vidím na jeho tváři onen moudrý, avšak i poněkud hořký úsměv.

Ačkoliv je nás, kteří se hlásíme k profesorovi Polišíenskému jako velkému vzoru a vynikajícímu učiteli, celá řada, lze jen litovat, že mu po tak dlouhou dobu bylo znemožněno pedagogicky působit a vychovat další generace historiků. Ovšem, jak říkají Španělé: *Cada moneda tiene dos caras*, tedy každá mince má dvě strany. A tak i v tom negativním lze snad

vždy najít něco alespoň trochu pozitivního. V tomto případě čas, kterého se J. Polišíenskému dostalo k vědecké práci, z jejichž hmatatelných výsledků v podobě již zmíněných monografií, populačních prací, též celá řada studentů, badatelů i laických zájemců o historii doma i v širokém zahraničí dodnes.

Oldřich Kašpar
(Katedra sociálních věd
FF Univerzity Pardubice)

Výběrová bibliografie J. Polišíenského

Monografie a edice:

- Kniha o bolesti a smutku. Výbor z moravských kronik 17. století*. Praha: Nakladatelství ELK, 1948 (výběr textů, poznámky a vysvětlivky, úvod Kamil Bednář).
- Anglie a my. Esej o dějinách anglo-českých styků*. Praha: Václav Petr, 1947.
- Anglie a Bílá hora*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1949.
- Boj dělníků na stavbách našich prvních železnic*. Praha: SNPL, 1956 (s Věrou Vomáčkovou a Karlem Novotným).
- Benjamin Franklin a první americká revoluce*. Praha: Orbis, 1956.
- Nizozemská politika a Bílá hora*. Praha: ČSAV, 1957.
- Tricetiletá válka a český národ*. Praha: Naše vojsko, 1960.
- Opavský kongres roku 1820 a evropská politika 1820–1822*. Ostrava: Krajské nakladatelství, 1962.
- Jan Ámos Komenský*. Praha: Svobodné slovo, 1963; druhé vydání Praha: Melantrich, 1973.
- Stručné dějiny Kuby. Předpoklady kubánské revoluce*. Praha: NPL, 1964.
- L'arte del Barocco in Boemia: Milano, Palazzo Reale*. Milano: Bramante, 1966 (úvodní stat', edice).
- Britain and Czechoslovakia: a study in contacts*. Prague: Orbis, 1966.
- Conosciamo da undici secoli*. Praha: Orbis, 1966 (autor Cyril Kříž, spolupráce J. Polišíenský).
- Komenský v Amsterdamu*. Praha: SPN, 1970 (s Nicolette Moutovou).
- Tricetiletá válka a evropské krize 17. století*. Praha: Svoboda, 1970.
- Napoleon a srdce Evropy*. Praha: Svoboda, 1971.

Documenta Bohemica bellum triceale illustrantia. Tomus I. *Der Krieg und die Gesellschaft in Europa*. Praha: Academia, 1971.

Dějiny Latinské Ameriky. Praha: Svoboda, 1979 (vedoucí autorského kolektivu, autor několika zásadních kapitol).

Aristocrats and the Crowd in the Revolutionary Year 1848. A contribution to the history of revolution and counter – revolution in Austria. New York: State University of New York Press, 1980.

Dějiny Británie. Praha: Svoboda, 1982.

European Expansion 1494–1519. The Voyage of Discovery in the Bratislava Manuscript Lyc:51518 (Codex Bratislaviensis). Praha: Univerzita Karlova, 1986 (editorství s Milošlavem Krásou a Petrem Ratkošem).

Jan Jeník z Bratřic. Praha: Melantrich, 1989.

Tragic Triangle: The Netherlands, Spain and Bohemia 1617–1621. Praha: Univerzita Karlova, 1991.

Valdštejn: Ani císař, ani král. Praha: Academia 1995; druhé vydání tamtéž 2001 (s Josefem Kollmanem).

Casanova a jeho svět. Praha: Academia, 1997.

Tisíciletá Praha očima cizinců. Praha: Academia, 1999.

Velké a malé ženy v dějinách lidstva. Praha: Jan Krigl, 2000.

Historik v měnícím se světě. Praha: Karolinum, 2001.

Dějiny Iberského poloostrova (do přelomu 19. a 20. století). Olomouc: Univerzita Palackého, 2002 (s Ivo Bartečkem).

Ženy v dějinách lidstva. Praha: Jan Krigl, 2012 (se Sylvií Ostrovskou).

Spoluautorství na učebnicích pro ZŠ, SŠ a kurzy cestovního ruchu

Dějiny starověku a středověku: Učební text dějepisu pro 9. postupný ročník všeobecně vzdělávacích škol a školy pedagogické. Praha: SPN, 1956; další vydání v letech 1957 a 1958 (za redakce Karla Goláně zpracovali J. Polišíenský, Ladislav Varcl, Marie Pravdová a Bohumila Zástěrová).

Dějiny novověku. Učební text pro žáky středních škol. Praha: SPN, 1992; druhé vydání 1993 (s Miroslavem Hrochem a Františkem Svátkem).

Dějiny kultury. Učební text pro kvalifikační kurzy průvodců cestovního ruchu. Praha: Merkur, 1982 (s kolektivem).

Dějiny kultury: Učební text pre kvalifikačné kurzy sprievodcov cestovného ruchu. Bratislava: Erpo, 1983 (s kolektivem).

ROZHOVOR SE ZDEŇKEM SALZMANNEM U PŘÍLEŽITOSTI JEHO DEVADESÁTIN

Vesnice Oak Creek v Arizoně je do ústí kaňonu vestavěné pískovcové „předměstí“ městečka Sedony – turistické Mekky amerického jihozápadu. Sem se v roce 1989 přistěhoval na penzi antropolog Zdeněk Salzmann s manželkou Joy. Nebylo to náhodně vybrané místo. Salzmannovi do této oblasti podnikli svou první cestu už v 50. letech, kdy Zdeněk dostal jako doktorand nabídku učit v programu místní originální internátní školy Verde Valley School. Škola byla založena v roce 1948 na unikátních základech propojujících akademické, praktické a prožitkové vzdělání. Studenti Verde Valley School žijí během svého studia v malých internátních budovách v kampusu zasazeném do úbočí ma-

sivního kaňonu, který do dynamického podloží vyryla dnes nenápadná říčka Oak Creek před osmi milióny let. Jednu z mnoha vrstev erozí odkrytého podloží tvoří červené pískovcové skály, tzv. formace Schnebly Hill z geologického období permu, které proslavily Sedonu skrze filmové westerny po celém světě. Studenti tu vedle běžného středoškolského kurikula absorbují poznatky o místním polopouštním klimatu, topografii a kulturách, které si vytvořily v této oblasti za posledních zhruba šestnáct století svůj domov, nikoliv však vždycky ve vzájemném harmonickém soužití. Mezi ně patří indiánské kultury Yavapajců, Hopijů, Navahů, Apačů a jejich předků, nověji se tu pak usadili Španělé, Mexičané a historicky nejmladším obyvatelstvem jsou Euro-Američané.

Do tohoto jedinečného akademického a přírodního prostředí Verde Valley School přijel mladý Zdeněk vyučovat překvapivě

nikoliv antropologii, ale nejprve chemii, fyziku, matematiku a další předměty, aby se poté stal na tři roky dokonce ředitelem. Než se však do kaňonu Oak Creek vrátil s manželkou natrvalo, proběhla celá jeho úspěšná akademická kariéra lingvisty a předního odborníka na jazyk indiánského kmene Arapahů pod hlavičkou University of Massachusetts v Amherstu.

Abych se dozvěděla, jak to všechno začalo, podnikla jsem nedávno cestu k Salzmannovým do jejich příjemného domu ve tvaru moderního puebla na samém konci vesnice Oak Creek. Nebyla to cesta ojedinělá. Zdeňka a jeho manželku Joy navštěvují už třináct let, od roku 2002, kdy jsem sama jako doktorandka přijela do Arizony studovat medicínské systémy indiánských obyvatel. Jednotlivé střípky Zdeňkovy obdivuhodné kariéry tak již sbírám dlouho. Při poslední návštěvě jsem se je pokusila poskládat do ucelené mozaiky neobyčejně bohatého příběhu, jehož publikace je pomyslným přípitkem ke Zdeňkovým devadesátinám.

Přejíždím vesnici Oak Creek až k jejímu západnímu cípu, kde se otevírá pohled na „Katedrálu“, dech beroucí útvar z červeného pískovce. Hlavní okno prostorného obývacího pokoje Salzmannových, který spolu s celým domem projektovala prostřední dcera Linda, je situováno tak, aby v jeho středu byl právě výhled na Katedrálu a její měnící se odstíny červené barvy během dne. Pamatuji se, že když jsem tuto hru barev a stínů rozžhaveného pískovce s pueblanskou architekturou viděla poprvé, zůstala jsem chvíli stát v němém úžasu. Pohled na přírodní scénérii je v místnosti situován přesně tam, kde se v evropských a amerických obývacích pokojích obvykle nachází televizní přístroj nebo display.

Kdykoliv jste za Zdeňkem, kterému v Americe říkají Denny, přijeli, uvítal vás odpoledním drinkem, ať už koktejlem Manhattan nebo Bloody Mary, a nějakým pepřným vtipem. Asi před dvěma lety však na radu lékaře přestal pít alkohol. Ze dne na den. Jako ve všem i tady se projevila jeho nezlomná vůle a vtip.

Joy a Zdeněk Salzmannovi. Obě foto Daniela Mossad Pěničková 2014.

Dnes vás Denny uvítá nealkoholickým pivem a dotazem na barvu vaší moči. Nejinak to bylo při mé poslední návštěvě. Zaskočilo mě to, ale Denny mi vysvětlil, že znát barvu vlastní moči je v pokročilém věku základem zdravého dne, a proto ji se svým lékařem bedlivě sleduje. Jemným sarkasmem dotazu hostovi připomíná jednak svůj úctyhodný věk a jednak to, že stárneme všichni. Po medicínském rituálu přecházíme k domluvenému interview:

Denny, co bylo tím prvotním impulzem přicestovat do Ameriky?

Vlastně to byla válka. Za války zavřeli Němci univerzity a pronásledovali české intelektuály a některé vysokoškoláky. V létě 1947 jsem doprovázel skupinu amerických studentů po Československu jako tlumočník a vykládal jim o tíživém osudu země ve válečných letech, zejména na školách. Přes tyto studenty jsem pak získal pozvání na tři měsíce od organizace World Student Service Fund (WSSF) v New Yorku, abych dělal obdobné neformální přednášky po Spojených státech. Za službu cestujícího sekretáře (traveling secretary) mi sice WSSF neplatil, ale dával mi malé kapesné, ze kterého jsem mohl vyžít a uhradit místní cestovní náklady. Když mělo moje působení končit, WSSF mi funkci o dva měsíce prodloužil a já jsem se během této doby rozhodl, že když už jsem vycestoval z Prahy tak daleko a budu v USA minimálně do ledna, mohl bych se zkusit zapsat do řádného studia na univerzitě, alespoň na jeden semestr.

A jak jste se skromným kapesným od WSSF a jako naprostý nováček v Americe na univerzitu dostal a kam?

Pomohl mi tehdy můj raný kontakt s Vladimírem Skaličkou, jedním z es Pražského lingvistického kroužku, kam jsem z vlastního zájmu docházel už jako student Gymnázia v Truhlářské. K mému prvnímu setkání s profesorem Skaličkou se váže historka, která vlastně byla prapříčinou toho, že se Spojené státy staly

mým druhým a současným domovem. V únoru 1944 mi přišla pozvánka na přednášku profesora Skaličky na téma *Gramatické stavby čínštiny*. Zašel jsem tehdy do univerzitní knihovny v Klementinu a vypůjčil si několik anglických a německých knih o čínštině a pečlivě je studoval. Když se po Skaličkově přednášce profesor Bohuslav Havránek zeptal, kdo by chtěl začít diskuzi, zvedl jsem ruku a směle debatu zahájil. Co jsem tehdy k přednášce řekl, už si nepamatuji, ale nebyla to asi hloupost, protože se mě po skončení akce sám Skalička ptal, jaké knihy čtu, a poradil mi k nim další materiály. Když jsem pak jel večer tramvají domů, byl jsem ze svého prvního akademického vystoupení tak radostně vzrušen, že jsem si v Klimentské, hned vedle našeho domu, dal na oslavu pár piv. Když jsem pak běžel k nám do bytu ve druhém patře, natáhl jsem se na schodech tak, že jsem si udělal kolem oka pěkný monokl, a moji kamarádi si mě pak dva týdny dobírali.

A jakou roli tedy pak ve Spojených státech sehrál profesor Skalička ve vašich akademických ambicích?

V prosinci 1948 jsem Skaličkovi napsal z Ameriky, zda by mi dal doporučení, které by mi pomohlo k získání stipendia. On si mě zřejmě dobře pamatoval a ochotně napsal Romanu Jakobsonovi na Kolumbijskou univerzitu v New Yorku, zda by mi pomohl. Jakobson byl jedním ze zakládajících členů zmiňovaného Pražského lingvistického kroužku, ale pro svůj židovský původ byl v předválečné Evropě ohrožen na životě a v roce 1942 emigroval do Spojených států. V roce 1948 byl už Jakobson renomovaným lingvistou a jeho slovo mělo velkou váhu. Vyjednal mi stipendium na státní univerzitě s vynikajícím programem v lingvistice – na Indiana University v Bloomingtonu.

A co bylo dál?

Protože jsem byl hned od února 1948 přijat do postgraduálního studia a protože se politická situace v Česko-

slovensku nevyvíjela dobře, rozhodl jsem se v Americe vystudovat doktorát. V Bloomingtonu byl shodou okolností v té době vedoucím katedry antropologie Carl F. Voegelin, proslulý lingvista, který jako redaktor časopisu *International Journal of American Linguistics* nesl odkaz Franze Boase, po kterém redaktorství převzal, a podporoval publikace přispívající ke studiu indiánských jazyků. Když jsem se měl na jaře 1949 rozhodnout o tématu disertační práce a zmínil jsem, že bych chtěl psát o českém jazyce, Voegelinovi můj návrh neimponoval. Řekl, že mi opatří stipendium na terénní sběr dat mezi Arapahy ve státě Wyoming a že provedu analýzu struktury jejich jazyka, tedy něco, o čem se tehdy nic moc v lingvistice nevědělo. A tak jsem nakonec vystudoval doktorát z antropologie se zaměřením na lingvistiku a jako vedlejší obor folkloristiku.

Ale dizertaci vaše spolupráce s kmenem Arapahů neskončila, že?

Ne. Rok 1949 byl začátkem celoživotní spolupráce a přátelství se Severními Arapahy ve Wyomingu. Jedním z mých dlouhodobých informátorů byl William Shakespeare, což bylo jeho skutečné indiánské jméno. S ním jsem všechny svoje poznatky z terénu ohledně mluvnice arapažštiny konzultoval. Během práce na dizertaci jsem se také věnoval sběru arapažských pohádek (mýtů). Indiánské kmeny oplývají neobyčejným bohatstvím mýtů a v době mých studií ty arapažské byly již zmapovány z roku 1903, kdy je vydali George Dorsey a Alfred Kroeber. Sám jsem jich však během opakovaného terénního výzkumu sesbíral více než třicet, a jelikož některé byly variantami už uveřejněných mýtů, jejich sběrem jsem zachytil zároveň vývoj jazyka a jeho používání v praxi.

V roce 1979 jsem byl pozván zpět do Wyomingu, abych vedl krátký kurz arapažštiny pro indiánské kmenové učitele. Následovala nabídka, abych vedl arapažské jazykové a kulturní semináře v letech 1980, 1982 a 1984. Ale aby-

chom věc vysvětlili: Neučil jsem Arapahy arapažsky, ale probíral jsem s nimi arapažskou mluvnici a strukturu jazyka. Jeden z mých příspěvků bylo sepsání anglicko-arapažského slovníku *Dictionary of Contemporary Arapaho Usage*, který vyšel v roce 1983 (229 stran) a byl v roce 1998 rozšířen ve spolupráci s antropologem Jeffreyem Andersonem (Hobart and William Smith Colleges v New Yorku). Celkem jsem o Arapazích a arapažštině publikoval na sedmdesát článků, z nichž některé vyšly také česky. Většinou se jedná o články lingvistické, ale psal jsem také o arapažském tradičním Tanci slunce, arapažských hrách, rodinných vztazích včetně námluv a výchovy dětí, obydlí – tepee – a jeho vybavení, tradičním a moderním oděvu, válčení indiánů Velkých plání a medicíně. Články mi vyšly například v *International Journal of American Linguistics*, *Plains Anthropologist*, *Anthropological Linguistics*, *Indian Hobby Courier*, ale také v časopisech *Český lid*, *Liga lesní moudrosti* nebo *Bizoním větru*.

Líbí se mi, že váš publikační záběr vždy zahrnoval jak akademickou, tak laickou veřejnost. Zároveň chci připomenout, že jste publikoval, respektive publikujete o antropologických tématech daleko přesahujících arapažskou kulturu. Pokud vím, máte na kontě minimálně patnáct knih.

Devatenáct, abychom byli přesní. Nejvíce přetisků se dočkal můj úvod do lingvistické antropologie *Language, Culture, and Society*. V Čechách vyšla (ve zkrácené verzi) až po revoluci, a to v roce 1997 pod názvem *Jazyk, kultura a společnost*. V roce 2012 vyšlo již páté vydání anglické verze. Dělal jsem terénní výzkumy také v českých venkovských komunitách, které vyšly knižně jako *Komárov: A Czech Farming Village* (první vydání 1974, druhé vydání 1986) a *Two Contributions to the Study of Czechs and Slovaks Settled in Romania* (1983). V roce 1997, kdy jsme již na penzi přesídlili sem do Arizony, jsme s manželkou pu-

blikovali naučně-populární knihu *Native Americans of the Southwest: The Serious Traveler's Introduction of Peoples and Places*. A mohl bych pokračovat...

Já vím a prozradím čtenářům, že vaše bibliografie obsahuje přes 430 položek a potřebovali bychom devatenáct stran, abychom je mohli všechny publikovat. Nejsou mezi nimi jenom antropologické články, ale také vaše fejetony, básničky a eseje o českých literátech, jako byl Jaroslav Hašek nebo Jaroslav Seifert. Ve svých devadesáti letech vykazujete publikační činnost, jakou by vám mohl závidět leckterý o padesát let mladší kolega nebo kolegyně z akademie.

Asi ano. V letošním roce mi vyšly už dva články menšího rozsahu v časopisu *Liga lesní moudrosti*, který vydává Woodcraft. Jejich tituly jsou *Nezávaž-*

nější hopijské obřady a Česnek: léčivá i chutná bylina. Já plánuju zemřít, až mi vyjde moje pětistá publikace (směje se).

Dopíjíme skleničku s nealkoholickým pivem a za oknem se rýsují protáhlé, tmavě oranžové stíny pískovcové Katedrály. Blíží se večer a je čas nechat Salzmannovy v jejich útulném pueblu chystat večeři, sledovat večerní zprávy a jít spát. Denny chodí spát už kolem deváté hodiny večerní, ale v pět ráno už šustí ve své pracovní papíry, vyhledává v knihách, píše poznámky, a když my, obyčejní smrtelníci, snídáme, většinou už přepisuje nově vzniklý článek do počítače.

Pro dokreslení životního příběhu Zdeňka Salzmannova doplníme, že po jedinečné zkušenosti práce v internátní škole Verde Valley School odjel z arizonského Oak Creek Canyonu zpět na východ Spojených států, dokončil svou dizertaci a od roku 1968 začal působit jako docent na již zmiňované University of Massachusetts v Amherstu. Zakrátko se vypracoval na univerzitního profesora a působil zde do konce 80. let, kdy se s manželkou Joy přestěhoval natrvalo do vesnice Oak Creek. Společně mají tři dcery. Ve šlépějích rodičů všechny vystudovaly univerzitu a staly se úspěšnými ženami v oborech školství, architektury a finančního managementu. Jak (jen neúplný) výčet publikací v tomto článku naznačuje, Salzmannovi pojali penzi více než aktivně. Kromě publikační činnosti přednášel Denny do roku 2011 lingvistickou antropologii jako host na Severoarizonské univerzitě ve Flagstaffu. V Sedoně pak opakovaně vedl kurzy antropologie umění pro veřejnost a vypomáhal s výukou na regionální škole Coconino Community College (obdobu českých nástaveb). Ačkoliv celý svůj život zasvětil akademické práci, miluje lidi, rád se směje a říká, že život se nedá brát úplně vážně. Necháme na čtenářích, jak si tuto větu v kontextu jeho úctyhodného věku a práce budou interpretovat.

*Daniela Mosaad Pěničková
(Anglo-American University, Praha)*

K ŽIVOTNÍMU JUBILEU MARIE BRANDSTETTROVÉ

Významná životní výročí jsou pravidelně příležitostí ke zhodnocení přínosu jubilantů pro region, ve kterém působí, i pro obor, kterému se po dlouhá léta věnují. Nejinak je tomu v případě etnografky a muzejnice Mgr. Marie Brandstetrové, která svůj profesní život zasvětila dokumentaci a prezentaci lidové kultury ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, v němž jako odborná pracovnice – etnografka působila plných třicet pět let nejprve na pozici kurátorky, později jako vedoucí Oddělení výzkumu a sbírek.

Marie Brandstettróvá se narodila 20. října 1945 v Herolticích na Českomoravské vysočině, kam se podnes stále a ráda vrací. Snad právě venkovské prostředí ji ovlivnilo natolik, že se po absolvování Střední všeobecně-vzdělávací školy v Tišnově přihlásila na studium etnografie a folkloristiky dnešní Masarykovy univerzity v Brně. Její diplomová práce byla věnována tradičním způsobům zemědělského hospodaření na Valašsku a přímo předurčila další specializaci jubilantky ve Valašském muzeu, kam v roce 1968 na přání tehdejšího ředitele Jana R. Bečáka nastoupila. V té době se začal intenzivně budovat nový areál venkovských staveb na Stráni (Valašská dědina). S tím úzce souvisela naléhavá potřeba získávání rozličných předmětů k vybavení nových obytných i hospodářských staveb. M. Brandstettróvá se soustředila jak na akviziční činnost, tak na terénní výzkum u bývalých majitelů převeznených staveb i pamětníků z okolí. Její zprávy z terénních výzkumů rolnických usedlostí obsahují nejen zajímavá sdělení o životě ve valašských obcích, ale najdeme v nich i popis stavebních detailů a jejich proměn. Získané informace o způsobu života a uspořádání domu M. Brandstettróvá zúročila při tvorbě interiérových expozic bydlení i řešení exteriérů. Hospodářské usedlosti vnímala

vždy jako celek dokumentující rozdílný čas i sociální prostředí. Jak sama vzpomíná – „...*nikdy jsem nebyla tvůrcem velkých koncepcí, ale tím, kdo dokončené objekty zabydloval člověčinou*“. Dnes můžeme s velkým obdivem a uznáním říci, že všechny interiéry, které vybavila, věrohodně přibližují návštěvníkům život valašských rodin. Nedocenitelnou předností jubilanťky je velký smysl pro detailní ztvárnění expozic a snaha o jejich maximální věrohodnost a pravdivost. Její praktické vidění je zárukou neidealizované rekonstrukce historického životního i pracovního prostředí valašské vesnice. Návštěvník zde často získá dojem, že život v chalupě se nezastavil, ba naopak, že majitelé právě odešli od rozdělané práce. Vzpomeňme alespoň její první expozici Mališova domu z Lužné, kterou připravila na počátku 70. let. Po ní následovaly další. V letech nedávných vybavila chalupu z Nového Hrozenkova čp. 60 a Šturalovu pasekářskou usedlost z Velkých Karlovic, která po léta sloužila v muzeu k pohostinským účelům. Celkem navrhla a vytvořila deset expozic

bydlení ve Valašské dědině. S touto muzejní činností se úzce pojilo zpracování textů pro průvodce, kteří návštěvníkům prezentují výsledky často mravenčí etnografické dokumentace.

Jubilantka léta budovala a odborně zpracovávala ve Valašském muzeu sbírku zemědělského nářadí a transportu, kterou částečně představila veřejnosti na výstavě *V potu tváře chléb svůj dobývej*, instalované v sýpce Dřevěného městečka v roce 1998. V 80. letech získala do své správy i obsáhlý fond textilu, který dále rozšiřovala intenzivními sběry po celém území Valašska. Přitom nedokumentovala jen podoby kroje, ale i dožívající pracovní oděv žen. Nedílnou náplní její práce byla také katalogizace a odborné zpracování nových přírůstků i starších sběrů. S budováním textilní kolekce úzce souvisí i její badatelská činnost. V ní se zaměřila na vývoj odívání v Rožnově a spolu s kolegyní Jaroslavou Zastávkovou také na fenomén rožnovské bílé výšivky. Výsledky několikaletého výzkumu, opřené především o studium sbírek a terénní výzkumy, publikovala jublantka v monografii *Odivání Rožňovanů* (2007). O dva roky dříve vydala společně s J. Zastávkovou knížku s příznačným názvem *Uzlík vzorů bílé výšivky*, kterou doplňují vzorníky využitelné i pro současné vyšivačky. Zatím poslední obsáhlou prací M. Brandstettróvé jsou dvě stěžejní kapitoly ve výpravné monografii *Beskydy – dny všední a sváteční* (2013), kde vyčerpávajícím způsobem pojednala o oděvu, jeho zdobnosti a užitých technikách.

Ve výčtu odborných aktivit jubilanťky nelze opomenout ani prezentační činnost a přípravu národopisně koncipovaných pořadů pro návštěvníky, kterých je také celá řada – *Velké prádlo*, *Lněná sobota*, *Kouzelná nitka*, *Z truhel a skříní*, *Jaro na dědině*, *Dožínky*, *Podzim na dědině* a především *Vánoce na dědině*, které v areálu na Stráni probíhají už čtvrtstoletí. Tento vyhledávaný pořad určený především školním skupinám přibližuje oslavu Vánoc v regionu Valašsko.

Z tohoto byt' neúplného výčtu nej-
různějších aktivit je patrné, že odborný
záběh M. Brandstettrvé je opravdu širo-
ký. Její doménou však zůstává zásadní
podíl na realizaci expozic bydlení ve Va-
lašské dědině, které přibližují návštěvní-
kům všední život obyvatel na Valašsku.
Nutno podotknout, že ani po odchodu do
důchodu v roce 2003 jubilantka své kon-
takty s Valašským muzeem nepřerušila.
Je členkou několika poradních orgánů
ředitele (Vědecké rady, Rady starších)
a předsedá komisi pro sbírkotvornou
činnost. Především však stále zůstává
nablízku, připravená zkušenou radou
pomoci svým mladším kolegům.

Přejeme jubilantce stále pevné zdra-
ví, pohodu a také mnoho radosti a uspo-
kojení z dobře vykonané práce ve Valaš-
ském muzeu i v regionu, který se jí stal
trvalým domovem.

Petr Lidák
(Valašské muzeum v přírodě)

BLAHOPŘÁNÍ ILONĚ VOJANCOVÉ

V listopadu letošního roku (nar. 25.
11. 1955 v Hlinsku) oslavila životní jubi-
leum PhDr. Ilona Vojancová, etnografka,
vedoucí Souboru lidových staveb Vyso-
čina, místopředsedkyně Národní rady
pro tradiční lidovou kulturu. Kdybych
měla vyjmenovat všechny její pracovní
a do jisté míry i osobní úspěchy, nesta-
čil by mi stanovený rozsah daný redakcí.
Ilona Vojancová spojila svůj život s mís-
tem, kde se narodila a kam se vrátila po
ukončení studia národopisu a historie na
Filozofické fakultě v Brně. V roce 1980
zaujala místo etnografky v instituci, kte-
rá dnes nese název Národní památkový
ústav v Pardubicích, pracoviště Souboru
lidových staveb Vysočina, a od roku 1997
toto pracoviště vede. Od počátku svého
působení v tehdy se rodícím skanzenu
se věnovala problematice muzeí v pří-
rodě. Jako vedoucí jediné rozsáhlejší
expozice lidového stavitelství v přírodě

na území východních Čech navázala na
činnost svého předchůdce Ludka Štěpá-
na, který stál u zrodu skanzenu, význam-
ně se zasloužila o jeho rozšíření o další
objekty, má velkou zásluhu na záchraně
hlineckého Betléma, souboru zděných
a roubených staveb, který je dnes sou-
částí vysočinského skanzenu.

Řadu kolegů by tyto pracovní úspě-
chy uspokojily, Ince (jak ji přátelé oslo-
vují) Vojancové to však nestačí. Vedle
práce památkářky, „stavbyvedoucí“ a or-
ganizátorky řady pořadů a akcí, kterými
zviditelňuje nejen samotný skanzen, ale
veškeré projevy tradiční kultury, se zabý-
vá odbornou etnografickou prací. Je au-
torkou scénářů stálých expozic skanze-
nu a řady tematických výstav. Významně
se podílí na výzkumné a dokumentační
práci v regionu, pracuje v terénu, zajiš-
tuje činnost regionálního pracoviště pro
dokumentaci tradiční lidové kultury pa-
rubického kraje. Od roku 1988 také pra-
videlně přispívá do odborného tisku. Je
autorkou a spoluautorkou studií a publi-
kací, které se dotýkají slovesného folkló-
ru, především pověrečných představ dětí

a mládeže, výročních a rodinných obřa-
dů a obyčejů, tradičních řemesel, lidové
stravy našich předků i otázek muzejnic-
tví. Namátkou můžeme zmínit edice *Mly-
náři a hastrmani* (1988), *Od svatby ke
kolíbce* (1995), *Povídám, povídám po-
hádku* (2007), *Kouzelný čas her* (2008),
Vánoční knížka (2010) či *Masopust na
Hlinecku* (2014).

O jedinečnosti Vysočiny dokázala
I. Vojancová přesvědčit nejen své ko-
legy a místní příznivce. V roce 2009 se
podílela na přípravě nominačního ná-
vrhu „Masopustních obchůzek na Hli-
necku“ pro Reprezentativní seznam ne-
materiálního kulturního dědictví lidstva
(UNESCO), kterou v roce 2010 členové
příslušné komise UNESCO na zasedání
v Nairobi schválili. Několik nominací při-
pravila i pro zápis do Národního sezná-
mu nemateriálního kulturního dědictví
a pracuje na dalších. Není náhodou, že
výsledků její práce, kterou pomáhá za-
chovat v paměti lidí kulturní kořeny a tra-
dice východních Čech, si všimla i široká
veřejnost a ocenila jubilantku v anketě
Deníků Bohemia titulem Žena regionu.

Milá Inko, přeji ti za sebe i za všech-
ny kolegy, kteří máme tu čest a zároveň
radost s tebou spolupracovat, hodně elá-
nu, hodně radostí, co nejméně úředních
obstrukcí a hodně splněných plánů, kte-
ré ještě nosíš v hlavě.

Vladimíra Jakoubčová
(Muzeum Českého ráje v Turnově)

Výběrová bibliografie I. Vojancové

Prezentace jevů lidové duchovní kultury v Sou-
boru lidových staveb Vysočina. In: *Muse-
um vivum III.* Rožnov pod Radhoštěm: Va-
lašské muzeum v přírodě, 1988, s. 56–60.
*Mlynáři a hastrmani. Pověrečná vyprávění na
Hlinecku.* Pardubice: Kraj. středisko st.
památkové péče a ochrany přírody Vý-
chodočes. kraje, Soubor lid. staveb a ře-
mesel Vysočina, 1988.
Od svatby ke kolíbce. Pardubice: Památkový
ústav v Pardubicích, 1995.
Pověrečné představy dětí a mládeže na Hli-
necku v současnosti. In: *Společenská dě-
tí a kultura. Sborník příspěvků.* Strážnice:
Ústav lidové kultury, 1997, s. 125–127.

- Prezentace jevů lidové duchovní kultury v muzeích v přírodě – možnosti a realita. In: *25 let Souboru lidových staveb Vysočina*. Hlinsko: Soubor lidových staveb Vysočina – Hlinsko, 1998, s. 75–78.
- Lidové léčení a kořenářky. *Folia ethnographica* 84, 1999, s. 97–100.
- Postavení muzeí v přírodě a jejich role při uchovávání tradic lidové kultury. In: *Péče o tradiční lidovou kulturu v České republice*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 2002, s. 73–77.
- Zkušenosti SLS Vysočina s programy pro děti a mládež. In: *Děti, mládež – a muzea?* Brno: Moravské zemské muzeum, 2003, s. 100–102.
- Vánoční stromček. In: Tarcalová, Ludmila (ed.): *Zeleň v lidových obyčejích*. (=Studie Slováckého muzea 8.) Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 2003, s. 77–81.
- Masopustní obchůzky a masky na Hlinecku. *Národopisná revue* 16, 2006, s. 38–42.
- Zkušenosti s prezentací zvykosloví a folkloru. In: *Museum vivum*. Sborník Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, 2006, s. 33–39.
- Povídám, povídám pohádku. Lidová vyprávění*. Hlinsko: NPÚ ÚOP v Pardubicích, 2007.
- Wie wird der Fasching Welterbre? Die Faschingsumzüge der Region Hlinsko im Wettkampf um Welterbestatus. In: Berger, Karl C. – Schindler, Margot – Schneider, Ingo (eds.): *Erb.gut? Kulturelles Erbe in Wissenschaft und Gesellschaft*. Referate der 25. Österreichischen Volkskundetagung vom 14.–17. 11. 2007 in Innsbruck. Wien: Vereins für Volkskunde, 2009, s. 449–460 (s Janou Noskovou).
- Kouzelný čas her*. Hlinsko: NPÚ ÚOP v Pardubicích, 2008.
- Hlinsko v architektuře (část lidové stavitelství). Hlinsko kulturní (část o lidové kultuře). In: Křivanová, Magda et al.: *Hlinsko. Srdce Českomoravské vrchoviny*. Hlinsko: Město Hlinsko, 2009, s. 58–74. *Vesnické masopustní obchůzky a masky na Hlinecku*. *Nominační žádost na zápis do Reprezentativního seznamu nemateriálního kulturního dědictví lidstva UNESCO*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2009.
- Vánoční knížka*. O lidových zvycích na Hlinecku a Horácku. Hlinsko: NPÚ ÚOP v Pardubicích, 2010.
- Vesnické masopustní obchůzky a masky na Hlinecku / Shrovetide door-to-door processions and masks in the villages of the Hlinecko area*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2011 (s Janem Blahůškem).

Vzdělávací programy pro veřejnost s využitím prvků tradiční lidové kultury. In: *Umělecké vzdělávání a role kulturních institucí*. Sborník příspěvků. Praha: NIPOS, 2011, s. 190–192.

Zoomorfní masky v masopustních obchůzkách na Hlinecku. In: Číhal, Petr (ed.): *Zoomorfní tematika v lidové tradici*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 2013, s. 79–83.

Masopust na Hlinecku. Sychrov: Národní památkový ústav. Územní památková správa na Sychrově, 2014.

ANDREJ SULITKA 70 LET

Po roce 1989 nastala v české společnosti specifická situace. Po odchodu stávající vládní administrativy se vytvořil na státních úřadech velký deficit schopných a kvalifikovaných lidí, kteří by uměli zpracovávat významné a často zanedbané agendy a pomoci tak novým politickým špičkám v úspěšné správě státu. Jedním z důležitých rezervoárů schopných odborníků byla Akademie věd, kde pracovala řada dobře teoreticky i prakticky vybavených osobností, které mohly zaujmout vysoce kvalifikované pozice

ve státní správě. Z tehdejšího Etnologického stavu, resp. Ústavu pro etnografii a folkloristiku, tehdy odešlo též několik pracovníků zejména do oblastí zaměřených na menšiny, zahraniční problematiku, nebo na cizinecké a imigrační záležitosti. Ústav tak přišel o vynikající odborníky. Někdy však ne zcela, neboť se ti to úplně nevytratil, zůstali s vědeckou sférou v kontaktu a někteří se obhacení novými zkušenostmi a pohledy na společnost a její specifické segmenty do akademické obce vrátili. Mezi nimi i PhDr. Andrej Sulitka, CSc.

Narodil se 18. 11. 1945 ve Velké Frankovské v okrese Kežmarok. Po absolvování Státní konzervatoře v Košicích s hudební specializací nastoupil studium oboru etnografie a folkloristika na Filozofické fakultě Univerzity J. E. Purkyně v Brně (dnes Masarykova univerzita). Studium ukončil prací *Výročné obyčaje a zvyky na severnom Spiši. Príspevok k otázke úlohy tradície v súčasnosti*, za níž získal v roce 1971 titul PhDr. Na brněnském studiu navázal doktorským studiem v Národopisném ústavu SAV v Bratislavě, které ukončil v roce 1978 obhájením kandidátské disertační práce s názvem *Výročné zvykoslovie a ľudová pieseň. Príspevok k poznaniu interetnických vŕislostí ľudovej kultúry na slovensko-poľskom pomedzí Spiša*. V té době již pracoval (od roku 1977) nejprve na pražském a po dvou letech na brněnském pracovišti Ústavu pro etnografii a folkloristiku Československé akademie věd, kde působil do roku 1990. Roku 1991 nastoupil na úřad federální vlády, kde do roku 1992 pracoval v odboru společensko-politických vztahů a humanitárních otázek a od roku 1992 jako vedoucí sekretariátu Jozefa Mikloška, místopředsedy vlády pro lidská práva. V roce 1993 byl pak převeden na Úřad vlády ČR do sekretariátu Rady vlády pro národnostní menšiny, kde v letech 1997–2008 zastával funkci ředitele sekretariátu rady.

S institucionální afiliací A. Sulitky se měnily i jeho odborné zájmy. Na etnografických pracovištích se v počátcích své vědecké praxe věnoval především ama-

térské a poloprofesionální umělecké tvorbě. Z jeho raných prací je znám zejména jeho katalog k výstavě Andreje Gomboše z Jurgova *Krása ľudovej drevorezby* (Bratislava 1974) nebo sborník *Lidová píseň, hudba a tanec: místo, funkce, proměny* (Brno 1987), který editoval spolu s Dušanem Holým. Do této oblasti spadá i jeho sbírka *Hola, pastuškové. Koledy ze Slezska*, kterou vydal v Českém Těšíně u Matice slezské v roce 1992. Praktické problémy a úkoly ve státní službě ho však v dalších letech nasměrovaly k jiným tématům. Vázaly se především k obecnější problematice společenského života menšin v České republice po roce 1989. Široké praktické uplatnění našel jeho *Průvodce právy příslušníků národnostních menšin v České republice* (Praha 1994 a 1995), který zpracoval spolu s Hanou Frištenskou a jenž vyšel ve dvou vydáních. Významným počinem byla i publikace *Národnostně menšinová politika České republiky. Základní dokumenty*, kterou připravil k vydání s Milanem Pospíšilem (Praha 2003) nebo práce *K problematice ratifikace Evropské charty regionálních či menšinových jazyků v České republice* (Praha 2005), již editoval spolu s Martinou Jirasovou. Obě uvedené práce ukazují, že nová role autora přivedla především k otázkám menšinových práv a jejich výkonu, k harmonizaci českého a evropského menšinového práva, ale též k právnímu rámci umožňujícímu revitalizaci tradiční menšinové kultury a menšinových jazyků. Otázkám soužití mezi majoritním obyvatelstvem a menšinami, resp. romskou menšinou, jejíž psaná historie se teprve nedávno začala konstituovat, se přiblížil, když spolu s Ilonou Lázníkovou a Hanou Frištenskou spoluredigoval sborník *Neznámý holocaust* (Brno 1995) shrnující příspěvky přednesené při slavnostním odhalení pomníku romské genocidy v letech a při semináři organizovaném při této příležitosti v Písku dne 13. května 1995. Vedle toho za doby svého působení v Úřadu vlády publikoval A. Sulitka řadu textů k menšinové problematice

v etnologických a lokálně historicky orientovaných časopisech a v kolektivních monografiích.

V roce 2008 odešel A. Sulitka z Úřadu vlády do důchodu. Namísto odpočinku tím ale otevřel novou kapitolu života ve vědecké a pedagogické roli. V letech 2008–2014 přednášel na katedře politologie a filozofie FF UJEP v Ústí nad Labem o národnostních menšinách v ČR a v evropských zemích, národnostně menšinovou politiku a veřejnou správu. Od roku 2012 je opět zaměstnán v Etnologickém ústavu AV ČR, v. v. i., kde působí dodnes. Na jeho tematickém zaměření se vedle působení ve správě na konci prvního desetiletí 21. století odrazila spolupráce s odborníky na menšinovou problematiku z Právnické fakulty UK. Řada jeho prací je publikována v jejich kolektivních monografiích. Z mnoha jeho textů uvádíme práci *K otázce uznání vietnamské komunity za národnostní menšinu v České republice* (Praha 2011), nebo studii *Odborný zájem o menšiny na počátku 20. století a Menšinové muzeum v Praze* (2013).

V roce 2012, který byl rokem návratu A. Sulitky na půdu Akademie věd, se ponořil do práce oddělení etnických studií. Vedle příspěvků do knižních publikací ke krajské problematice jsme uskutečnili společný výzkum mezi menšinovými organizacemi sdruženými v Domě národnostních menšin v Praze (2014), z něhož vzniklo několik zajímavých výstupů. Navíc samotný proces výzkumu byl pro mne osobně zážitkem, neboť ukazoval Andrejovy hluboké znalosti o menšinovém životě, jeho empatii k problémům jednotlivých menšin a snahu nejen poznat, ale též pomáhat. Mezi příslušníky jednotlivých spolků byl jako doma a z jejich chování a důvěry k němu se dalo usuzovat, že na jeho působení v roli ředitele sekretariátu Rady pro národnosti rádi vzpomínají. Není divu. Přátelské chování, nadhled a schopnost uklidňovat konflikty musí být každému sympatické. Jeho několikaleté působení v roli moderátora při setkání příslušníků národnostních menšin v Praze a jeho člen-

ství v programové radě pražského Domu národnostních menšin jsou toho ostatně též dokladem. Jedním ze společných plodů spolupráce mezi Etnologickým ústavem a Domem národnostních menšin je i knižní publikace *Praha a menšiny* vydaná v roce 2015, kterou jsem spolu s Andrejem editoval.

Andrej Sulitka je osobností, která ukazuje, že je možné u obzvláště tvůrčích jedinců z odborné etnologické dráhy na čas vystoupit a opět se k ní vrátit, že je možné zůstat etnologem i při zastávání vysokého státního úřadu a akademickou zkušenost neakademickým působením nikoli negovat, ale naopak obohatit. Jsme moc rádi, že Andreje mezi námi máme, a přáli bychom si, aby mu síly a zdraví sloužily a aby ještě mnoho zajímavých výzkumných úkolů s námi dotáhl do šťastného konce.

Zdeněk Uherek
(Etnologický ústav AV ČR)

Výběrová bibliografie prací A. Sulitky:

Knihy

- Krása ľudovej drevorezby. Výstava prác občana PLR krajana majstra Andreja Gomboša z Jurgova.* Bratislava: Matica slovenská. Oddelenie pre zahraničných Slovákov v Bratislave, 1974.
- Průvodce právy příslušníků národnostních menšin v České republice.* 1. vyd. Praha: Demokratická aliance Slovákov v ČR 1994. 2. vyd. Praha: Demokratická aliance Slovákov v ČR, 1995 (s H. Frištenskou).
- Mezinárodní srovnávací studie – Vzdělávání a zaměstnávání Romů / Transnational Comparative Study – Education and Employment of Roma People / Estudio internacional comparativo – Sobre la problemática de la educación y el empleo de los Romá.* Praha: Občanské sdružení SLOVO 21, 2008 (s. H. Frištenskou a H. Dluhošovou)

Ediční práce

- Hola, pastuškové. Koledy ze Slezska.* Český Těšín: Matice slezská, 1992.
- Neznámý holocaust.* Brno: Muzeum romské kultury, 1995 (s. H. Frištenskou a I. Lázníkovou).

Národnostně menšinová politika České republiky. Základní dokumenty / National Minority Policy of the Czech Republic. Key documents. Praha: Úřad vlády ČR, 2003 (s M. Pospíšilem).

K problematice ratifikace Evropské charty regionálních či menšinových jazyků v České republice. Praha: Úřad vlády ČR, 2005 (s M. Jirasovou).

Praha a menšiny. Sborník příspěvků z mezinárodní konference v Praze dne 4. prosince 2014. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., ve spolupráci s Magistrátem hlavního města Praha a Domem národnostních menšin, 2015 (se Z. Uherkem).

Články a studie

Turičné májové hry na severnom Spiši. *Národopisné aktuality* 9, 1972, s. 99–112.

K problematike štúdia výročných obyčajov a folklóru na severnom Spiši. *Slovenský národopis* 20, 1972, s. 246–252.

Ľudové divadelné hry v období Vianoc na severnom Spiši. *Slovenský národopis* 21, 1973, s. 79–102.

Obradová pieseň a „obecná nota“. *Národopisné aktuality* 13, 1976, s. 85–94.

K úlohe tradície v súčasnosti. In: Leščák, Milan – Pranda, Adam (eds.): *Premeny ľudových tradícií v súčasnosti* 1. Bratislava: VEDA, 1977, s. 72–83.

K otázke interetnických súvislostí fašiangových zvykov na slovensko-poľskom pomedzí Spiša. In: Frolec, Václav (ed.): *Masopustní tradice*. Brno: Blok, 1979, s. 137–142.

Zvykoslovné a poverové reálie Frýdecka v pozostalosti J. Vochalu. *Český lid* 67, 1980, s. 86–92.

Koledovanie na slovensko-poľskom pomedzí Spiša. In: Gašparíková, Viera (ed.): *Interetnické vzťahy vo folklóre karpatskej oblasti*. Bratislava: VEDA, 1980, s. 301–318.

K otázke interetnických súvislostí zvykoslovných prejavov zimného cyklu na slovensko-poľskom pomedzí Spiša. *Český lid* 68, 1981, s. 17–26.

Ľudové obyčaje – východiska a ciele štúdia. *Národopisné aktuality* 18, 1981, s. 85–91.

Výsledky dotazníkovej akcie SMS z roku 1926 a súčasný stav výročných obyčajov na Frýdecku a na Těšínsku. In: Frolec, Václav (ed.): *Výroční obyčaje*. Brno: Blok, 1982, s. 280–286.

Obyčajová tradícia východoslovenských presídlencov na severnej Morave. *Slovenský národopis* 31, 1983, s. 221–228.

Piesňový repertoár a spevnosť v novosídlenom pohraničí. In: Holý, Dušan – Sulitka, Andrej (eds.): *Lidový tanec, píseň a hudba v tradici a v současné praxi*. Brno: Krajské kulturní středisko, 1983, s. 115–122.

K poznaniu procesu sociokultúrnej adaptácie povojnových presídlencov v českom pohraničí (na príklade východoslovenských Ukrajincov-Rusínov na severnej Morave). *Český lid* 70, 1983, s. 35–42.

Slezská musejní společnost a její dotazníková akcia pred otvorením krajinkej výstavy roku 1926 v Orlovej. *Národopisné aktuality* 20, 1983, s. 243–253.

K otázke stretávania sa rozmanitých skupín presídlencov a ich kultúr v pohraničí. *Český lid* 72, 1985, s. 194–202.

Volksbräuche im interethnischen Kontext. In: *Ethnographica et Folkloristica Carpathica* 4. Debrecen 1985, s. 151–164.

Na okraj pohrebných zvykov Ukrajincov-Rusínov v novoosídlenom severomoravskom pohraničí. In: Frolec, Václav (ed.): *Čas života. Rodinné a společenské svátky v životě člověka*. Brno: Blok, 1985, s. 181–187.

Regionálna amatérska literárna tvorba v súčasnosti (Na okraj motivácie literárnej činnosti tzv. ľudových lašských poetov na Frýdecku). *Muzeum a současnost* 9, 1986, s. 225–235.

Sídelný typ a spoločenskotvorná úloha skupinového uvedomenia presídlencov (na príklade severomoravského pohraničí). In: Navrátilová, Alexandra (ed.): *Etnické procesy v nově osídlených oblastech na Moravě*. Strážnice: Ústav lidového umění, 1986, s. 53–67.

K otázke postojových orientácií mládeže v mestskom prostredí novoosídleného pohraničia. In: *Venkovské město* 2. Uherké Hradiště: Slovákcké muzeum, 1987, s. 157–164.

František Bartoš a jeho vzťah k slovenskému národopisu. *Národopisné aktuality* 24, 1987, s. 225–235.

K otázke „hodových piesní“ v predmestskej oblasti Brna. In: Holý, Dušan – Sulitka, Andrej (eds.): *Lidová píseň, hudba a tanec. Místo, funkce, proměny*. Brno: Krajské kulturní středisko, 1987, s. 53–61.

Niekdajšia slovenská a česká enkláva v Bulharsku v povojnovom vývoji. In: *Studia Balkanica Bohemoslovaca III*. Brno 1987, s. 301–307.

Ľudová kultura a regionalizmus na slovensko-poľskom pomedzí. *Český lid* 75, 1988, s. 225–231.

Význam a funkcie národopisných slávností v národnostne zmiešanej oblasti Těšínska. *Národopisné aktuality* 26, 1989, s. 73–84.

Východiska a ciele výskumu poľského etnika na Těšínsku. In: Robek, Antonín et al. (eds.): *Etnické procesy v ČSSR. Poľské etnikum*. Ostrava: Krajské kulturní středisko, 1989, s. 12–30.

Ľudový spev a spevnosť slovenských reemigrantov z Rumunska na severnej Morave v súčasnosti. *Vlastivědný věstník moravský* 42, 1990, s. 165–176.

K diferenciacii folklórnych tradícií zanikajúceho lokálneho spoločenstva v národnostne zmiešanej oblasti. *Slovenský národopis* 38, 1990, s. 224–229.

Výroční zvyky a slavnosti. In: Oldřich Sirovátka a kolektiv: *Město pod Špilberkem. O lidové kultuře, tradicích a životě lidí v Brně a okolí*. Brno: Doplněk, 1993, s. 122–135.

Národnostné menšiny v Českej republike vo svetle súčasnej národnostnej politiky. Spoluautorka Hana Frištenská. *Slezský sborník* 93, 1995, s. 9–12.

Národnostní politika České republiky se zřetělením k německé národnostní menšině. In: *Češi a Němci cestou dialogu / Deutsche und Tschechen Weg des Dialogs*. Praha: Prago-Media-News, 1996, s. 68–76 (s H. Frištenskou).

Postavení národnostních menšin v ČR s ohledem na Rámcovou úmluvu o ochraně národnostních menšin RE. In: *Právní nástroje k ochraně národnostních menšin. Postavení národnostních menšin v České republice a jejich ochrana*. Praha: Informační středisko Rady Evropy, 1997, s. 48–53.

National Minorities in the Czech Republic. In: Kranz, Jerzy (ed.): *Law and Practice of Central European Countries in the Field of National Minorities Protection After 1989*. Warszawa: Center for International Relations 1998, s. 17–60.

Národnostní menšiny v České republice. In: Šišková, Tatjana (ed.): *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 1998, s. 54–68; 2. vyd. *Výchova k toleranci a proti rasismu. Multikulturní výchova v praxi*. Praha: Portál, 2008, s. 89–122 (s M. Jirasovou a M. Pospíšilem).

Vývoj a súčasný stav praktických riešení a kompetencií vrcholných orgánov štátu po roku 1989. In: *Romové v České republice (1945–1998)*. Praha: Socioklub, 1999, s. 219–243.

Práva národnostních menšin. Národnostní menšiny v České republice a jejich právní posta-

- vení. In: Benešová, L. et al.: *Řízení místních orgánů. Místní orgány a právo*. Aktualizace 18. Praha: Raabe, 2001, s. 1–30.
- K otázce motivace národnostního hnutí (se zřetelem k náboženským poměrům evangeliků na Těšínsku v meziválečném období). In: Štika, Jaroslav (ed.): *Těšínsko*. 5. díl. Český Těšín: Muzeum Těšínska; Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě; Šenov u Ostravy: Tilia, 2003, s. 45–72.
- Ke statusu jednotlivých regionálních či menšinových jazyků v České republice. In: Martina Jirasová – Sulitka, Andrej (eds.): *K problematice ratifikace Evropské charty regionálních či menšinových jazyků v České republice*. Praha: Úřad vlády ČR, Sekretariát Rady vlády pro národnostní menšiny, 2005, s. 43–45.
- Národnostní menšiny v České republice po roce 1989 a národnostně menšinová politika. In: Petráš, René et al. (eds.): *Menšiny a právo v České republice*. Praha: Auditorium, 2009, s. 148–185.
- K aktuálním otázkám menšinového zákona. In: Petráš, René (ed.): *Aktuální problémy právního postavení menšin v České republice*. Praha: Úřad vlády ČR, 2010, s. 61–74.
- K otázce uznání vietnamské komunity za národnostní menšinu v České republice. In: Scheu, Harald Ch. (ed.): *Migrace a kulturní konflikty*. Praha: Auditorium, 2011, s. 219–226.
- K otázce národnostně menšinové marginalizace a reflexe skupinové identity. In: Soukupová, Blanka et al. (eds.): *Paměť – národ – menšiny – maginalizace – identity I. (= Urbánní studie, sv. 6.)* Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, 2013–2014, s. 165–177.
- Odborný zájem o menšiny na počátku 20. století a Menšinové muzeum v Praze. In: Kuklík, Jan – Petráš, René (eds.): *Právo a menšiny. Acta Universitatis Carolinae – Iuridica* 2013, č. 1, s. 225–237.
- Politická opatření k návratu krajanů do Československa po první světové válce. In: Brouček, Stanislav – Grulich, Tomáš (eds.): *Nová emigrace z České republiky po roce 1989 a návratová politika (Náhled na problematiku v kontextu vývoje světových migrací: vznik moderních diaspor a transnacionálních společenství)*. Praha: Etnologický ústav AV ČR ve spolupráci se Senátem PČR a Mezinárodní organizací pro migraci, 2014, s. 161–172.
- Snahy Menšinového muzea v Praze uskutečnit dotazníkovou šetření o menšinových poměrech. *Historická demografie* 38, 2014, s. 179–202.

Používání menšinových jazyků v úředním styku pohledem národnostních menšin a orgánů veřejné správy. *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica* 2015, č. 4, s. 109–113.

K otázce přítomnosti národnostních menšin v České republice. In: Sulitka, Andrej – Uherek, Zdeněk (eds.): *Praha a menšiny*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2015, s. 75–86.

POZDRAV A PŘÁNÍ MARTĚ BOTIKOVÉ

Martu Botikovou jsem poznala „hodně dávno“ na jedné z dnes už legendárních konferencí ve slovenských Smolenicích, kde mě zaujala nejen svým referátem, ale také při společenském večeru svým vystupováním a tancem, ve kterém se zračila její energie, síla a spontaneita stejně jako decentnost. Tyto atributy má osobnost profesorky etnologie PhDr. Marty Botikové, CSc., rozené Sigmundové (nar. 29. 10. 1955 v Bratislavě), dodnes.

I když už v rodinném prostředí začala vnímat estetiku lidového umění, zejména textilu, její cesta ke studiu oboru

nebyla zcela jednoduchá, neboť byla nejprve přijata jako studující při zaměstnání. Jubilantka vystudovala národopis na Filozofické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě (1974–1978) v silném a dodnes semknutém ročníku spolu s Ladislavem Mlynkou (1954–2010), Gabrielou a Pavlem Habáňovými, Máriou Halmovou, Hanou Hlôškovou, Arne Manem, Magdalénou Rychlíkovou a dalšími v oboru dodnes aktivními absolventy. (Stále vzpomínám na její statečnost a mimořádnou schopnost vybrat slova při posledním rozloučení s nečekaně zemřelým spolužákem a kolegou L. Mlynkou.)

M. Botiková je představitelkou generace, která dozrála lidsky i odborně ve společném státě Slováků a Čechů. Dodnes zohledňuje česko-slovenskou spolupráci a je příznačné, že obě dceři, které vedla rukou jistou a neochvějnou, zakotvily po svých studiích v Brně, i když je připravovala se svým mužem Janem Botíkem na život v domácím prostředí v Dunajské Lužné nebo v Nízkých Tatrách, a také na stáži ve Spojených státech amerických. A není divu, že je M. Botiková federalistkou, vždyť v ní proudí také podíl moravské krve!

Svoje vysokoškolské studium dovršila M. Sigmundová (od roku 1986 Botiková) rigorózní prací *Zobrazenie ľudovej kultúry v diele národného umelca Martina Benku* (1980) na Katedře etnografie a folkloristiky FF UK v Bratislavě a inter-ní vědeckou aspiranturu ukončila v roce 1986 na stejné katedře kandidátskou disertační prací *Postavenie roľníckej ženy v rodine a spoločenstve (Pokus o vytýpovanie etnodiferencujúcich činiteľov)*. Až na krátké epizody zaměstnání, např. v Matici slovenské v Martině (1989) a na Odboru pro zahraniční Slováky v Bratislavě (1986–1988), byla věrná oborovému univerzitnímu pracovišti. V roce 2001 se zde habilitovala etnologickou prací *Tradície kultúry Indiánov severozápadného pobrežia Severnej Ameriky* a pro obor etnologie byla roce 2009 jmenována profesorkou. Bratislavské univerzitní pracoviště vedla pod proměňujícími se názvy

od roku 2003 až do letošního podzimu. V současné době zůstává ve vedení Katedry etnologie a muzeologie FiF UK jako vedoucí etnologického oddělení.

Vybavena dobrou znalostí angličtiny a maďarštiny soustředila svůj badatelský zájem od počátku na problematiku etnických menšin na Slovensku, věnovala se Slovákům v zahraničí, maďarsko-slovenskému etnickému rozhraní, výzkumu rodiny, příbuzenstva a žen. K antropologii životního cyklu se vyjádřila na základě rozboru autobiografických vyprávění žen ve stejnojmenné rozpravě (*K antropologii životního cyklu. Kultúra a spôsob života ženskými očami na Slovensku v 20. storočí*, 2008). Je nabíledni, že vedení mnoha vědeckých projektů znamenalo spolu s funkcí vedoucí pracovníkyně množství organizační a administrativní práce. Obklopena týmem schopných kolegyně a kolegů vytvářela zázemí pro jejich pedagogickou a tvůrčí činnost. Byla nositelkou projektů slovenské grantové agentury VEGA *Spoločensko-kultúrna reflexia telesnosti v životnom cykle ženy* (2014–2016), *Kultúrne procesy v post-socialistickej spoločnosti: medzi globalizáciou a lokalizáciou* (2011–2013), *Dejiny etnologie na Slovensku. Staršie obdobie* (2008–2010), *Neroľnícka rodina na Slovensku. Kultúrne tradície a spôsob života v prvej polovici 20. storočia* (2004–2006). Stala se také členkou mezinárodního řešitelského kolektivu projektu *Pamäť žien, hľadanie identity žien z bývalých socialistických krajín / Open Society Foundation within the program Women in the Society* (2000–2004).

Zkušenosti z mnoha studijních pobytů, které absolvovala v zahraničí, přinesly M. Botíkové inspirace a vědomosti pro pedagogickou i badatelskou práci. Snad nejvýraznější byly dlouhodobé stáže financované Fulbrightovou nadací v USA, v Olympii ve státě Washington, kde na The Evergreen State College vyučovala v rámci kurzu Středoevropských studií (East Central European Literature, Values and Social Change, 1995) a v rámci kurzu Blood and Borders (Krev a hra-

nice) problematiku kulturních kontaktů středoevropských etnik (2011). Jako neúnavná badatelka se zde věnovala nejen problematice a výzkumu krajanů, ale i studiu původních obyvatel severozápadního pobřeží Severní Ameriky.

Jako pedagožka vyškolila mnoho studentů, což, jak pozitivně konstatuje, je svým způsobem vždy obohacující činnost. Studentům jsou určena elektronická skripta *Príspevky k dejinám etnologie na Slovensku. 16. – 20. storočie*, které připravila s kolektivem autorů ve dvojím vydání (2010 a 2011, viz <<https://stella.uniba.sk/texty/etnologia.pdf>>). Výsledkem spolupráce s brněnským Ústavem evropské etnologie FF MU je studentům určená publikace *Výzkumné a metodické postupy současné slovenské etnologie* (2013), kde má jubilanťka stát *Problematika výskumu rodiny v etnologickom výskume na Slovensku*.

V letech 1994–1995 zažila M. Botíková agendu ve funkci proděkanky pro sociální věci Filozofické fakulty Univerzity Komenského a v letech 2006–2010 úřadování Sněmu Akademie věd ČR jako jeho externí členka. Pracuje v mnoha vědeckých organizacích, akreditačních a grantových komisích. Od roku 2005 je členkou-korespondentkou Maďarské národopisné společnosti, angažuje se v pedagogické sekci Národopisné společnosti Slovenska nebo zasedá v redakční radě Slovenského národopisu a chorvatského oborového časopisu *Etnološka tribina*. Je členkou správní rady Vzdělávací nadace Jana Husa, která působí v České republice a na Slovensku.

SVěžest a dobrou fyzickou kondici si uchovává díky oblíbeným koníčkům – pobytu v přírodě, turistice a lyžování zejména v důvěrně známém horském prostředí v okolí rodinné dřevěnice ve Vyšné Boci, kde tráví chvíle oddechu se svými blízkými.

Na otázku, co jí přinesla práce v oboru, odpověděla: „...vdaka mojej práci som sa dostala do toľkých ľudských životov! Mohla som počúvať príbehy a poznávať trvácnosť aj premenlivosť nášho

bytia. A utvrdiť si kulturno relativistické nazeranie na spolužijúce skupiny, tešiť sa z krásy a učiť sa porozumieť, „škaredosti“. Bolo to poznávanie krajov a krajín a ešte tisíc vecí...“

Zdravíme pilnou a spravedlivou slovenskou kolegyni a přejeme jí elán do další práce pedagogické a ve zdraví i v radosti strávená další tvůrčí léta.

Jana Pospíšilová
(Etnologický ústav AV ČR)

Výběrová bibliografie prací M. Botíkové:

Knihy

Rodinný život a obyčaje v obci Sikenica. Časť Veľký Pesek. Levice: Tekovské múzeum, 1985.

V krajine totemových stĺpov. Bratislava: Slovenské národné múzeum, 1998 (s J. Botíkem).

Tradície kultúry Indiánov severozápadného pobrežia Severnej Ameriky. Bratislava: STIMUL, 2000.

K antropológii životného cyklu. Kultúra a spôsob života ženskými očami na Slovensku v 20. storočí. Bratislava: Univerzita Komenského, 2008.

Ediční práce

Michal Borguľa: Rozprávania z Dolnej zeme.

Z rukopisné tvorby autora vybrala Marta Botíková. Martin: Matica slovenská, 1988.

Tradície slovenskej rodiny. Bratislava: Veda, 1997.

Neroľnícka rodina na Slovensku. Bratislava: Prebudená pieseň, 2007 (s L. Herzánovou a M. Bobákovou).

Nové perspektívy v sociálnych vedách a historická antropológia. Bratislava: Danubiaservis, 2003 (s L. Herzánovou).

Studie a články, hesla

Na margo ilustrácií Dobšinského prstonárodných povestí. *Slovenský národopis* 26, 1978, s. 587–595.

Zobrazenie ľudovej kultúry v Benkovom diele. *Príroda a spoločnosť* 39, Bratislava: SFVU, 1978, s. 86–94.

Rodinný a spoločenský život v kontexte s obradovosťou. Metodické a historicko-sociálne východiská výskumu. *Národopisné informácie* 1980, č. 3, s. 85–112.

- Zobrazenie slovenskej ľudovej kultúry v diele akademického maliara Jána Hálu. *Slovenský národopis*, 28, 1980, s. 415–421.
- Sociálne vzťahy v etnicky zmiešanom dedinskom spoločenstve. In: *Teoretické a praktické problémy národopisného výskumu maďarskej národnosti v Československu*. Bratislava: Národopisný ústav SAV, 1981 s. 115–121 (se Z. Škovierovou).
- Vybrané problémy etnografického výskumu rodiny. *Slovenský národopis* 30, 1982, s. 229–244.
- K otázke tradície systému jedného dieťaťa v rodine. *Slovenský národopis* 31, 1983, s. 561–568.
- Funkcie tradičných prvkov v súčasnej svadbe juhotekovskej obce. In: *Svatební obřad*. Brno: Blok, 1983 s. 144–149.
- Niektoré spoločenské postoje v robotníckej obci. *Slovenský národopis*, 31, 1983, s. 103–107.
- Paláci – etnografická skupina. *Národopisné informácie* 1984, č. 2, s. 44–49.
- Beánie v kontexte kultúrno-historického vývoja. In: *Čas života*. Brno: Blok, 1985, s. 220–224.
- Identical and different features in the structure of peasant families. In: *Ethnographica et folkloristica Carpathica* 4. Debrecen: Kossuth Lajos Tudományegyetem, 1985, s. 99–106.
- Svadba. In: *Horná Cirocha*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1985, s. 421–430.
- Niektoré javy kultúry a spôsobu života robotníkov. Význam tradície pre súčasnú mladú generáciu. *Národopisné informácie* 1986, č. 2, s. 163–168.
- Štatistické metódy v etnografii. *Národopisné informácie* 1986, č. 2, s. 87–97 (s A. Hrabovskou).
- Poznámky k výskumu povedomia etnickej príslušnosti u krajských detí. In: *Slováci v zahraničí* 14. Martin: Matica slovenská, 1988 s. 172–188.
- Spôsob života zamestnaných žien na vidieku. In: *Žena v spoločenskej sfére práce*. Bratislava: ÚV SZĽ, 1987 s. 142–146.
- Economic diaries as a source of study of the exchange of goods in a peasant environment. In: *Märkte und Warenaustausch im Pannonischen Raum*. Székesfehérvár: István király múzeum, 1988, s. 167–174.
- A szászéves Ethnographia viszonya a szlovákokhoz és Szlovákiához. *Ethnographia* 100, 1989, č. 1–4, s. 356–361 (s J. Botikem).
- Ľudový odev Tirpákov v Nyíregyháze. In: *Ľudový odev Slovákov v Maďarsku 1*. Budapest: Tanácskönyvkiadó, 1989, s. 203–235 (s J. Botikem).
- Svadba v Selenči. In: *Slováci v zahraničí* 15. Martin: Matica slovenská, 1989, s. 117–123.
- Svadbení obřad Slováka u Vojvodini. In: *Vojvodanski Svatovi*. Novi Sad: Kulturno-istorijsko društvo, 1990, s. 110–113.
- Magyar-szlovák interetnikus kapcsolatok. Somorján. *Kalligram* 1993, č. 7–8, s. 38–78.
- Rodina na Slovensku. In: *Studia Academica Slovaca* 22, Bratislava: Stimul, 1993, s. 37–42.
- Etnická pluralita v živote rodiny. *Etnologické rozpravy* 1, 1994, č. 1, s. 41–47.
- Ethnic plurality in traditional family life. In: *Kultúrak találkozásai - kultúrak konfliktusai*. Békéscsaba: Magyar Néprajzi Társaság, 1995, s. 76–80.
- Štruktúra a pamäť rodiny v našom historickom priestore. *Genealogicko-heraldický hlas* 5, 1995, č. 2, s. 10–14.
- Kultúrne dedičstvo pôvodných obyvateľov Ameriky dnes. *Pamiatky a múzeá* 45, 1996, č. 3, s. 50–53.
- Regulácia pôrodnosti. In: *Tradície slovenskej rodiny*. Bratislava: Veda, 1997, s. 148–160.
- „Je to len iný druh kanoe“. Ženy rozprávačky a zberateľky. *Folia ethnographica* 33, 1999, s. 39–61.
- Cultural areas and ethnic boundaries. In: *Az Etnológiai központ évkönyve 2000–2001*. Dunajská Streda: Lilium Aurum, 2001, s. 79–83.
- Familie und ethnographische Fotografie in der Slowakei. In: *Forschungsfeld Familienfotografie. Beiträge der Volkskunde / Europäischen Ethnologie zu einem populären Bildmedium...* Kittsee: Ethnographisches Museum, 2001, s. 41–47.
- Bilingvizmus v živote etnických minorít. In: *Bilingvizmus. Minulost, přítomnost a budoucnost*. Bratislava: Academic Electronic Press, 2002, s. 43–47.
- Dolnozemská sága alebo niekoľko poznámok k výučbe problematiky zahraničných Slovákov na Filozofickej fakulte UK. In: *Slovenčina a slovenská kultúra v živote zahraničných Slovákov*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2002, s. 151–157.
- Weddings and family traditions in peasant culture in Central Europe: their reflections in drama. *Visegrad drama 1. Weddings*. Bratislava: Divadelný ústav, 2002, s. 333–341.
- Odievanie a móda v súvislosti so spoločensko-politickými zmenami v rozprávaniach žien. In: *Studia Academica Slovaca* 32. Bratislava: Stimul, 2003, s. 308–321.
- Similarities between ethnological and historical-anthropological research in Slovak ethnology of the second half of the 20th century. In: *Nové perspektívy v sociálnych vedách a historickej antropológia*. Bratislava: Danubiaservis, 2003, s. 25–39.
- Etnológia a ľudová kultúra. In: *Slovacicum. Kapitoly z dejín slovenskej kultúry*. Bratislava: AEP, 2004 s. 55–72.
- Rodina v prostredí dolnozemských Slovákov. In: *V službách etnografie/ A néprajzudomány szolgálatában*. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2004, s. 255–273 (s J. Botikem).
- Rodinné fotografie a ich využitie pri výuke etnológie. In: *Fotografie jako ikonografický pramen*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2004, s. 127–134.
- Rodové rozdiely vo výchove, reflektované v biografických rozprávaniach. *Sféry ženy. Sociológia, etnológia, história*. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela – Sociologický ústav AV ČR, 2004, s. 189–199.
- Slováci v zahraničí. *Slovacicum. Kapitoly z dejín slovenskej kultúry*. Bratislava: AEP, 2004, s. 325–354.
- K výskumu rodinného života. In: *Kultúrny dialóg medzi Viedňou a Bratislavou včera a dnes*. Bratislava: Stimul, 2005 s. 153–160.
- Spôsoby prežívania kríz podľa výskumov pamäti žien. In: *Malé dejiny veľkých udalostí v Česko(a)Slovensku po roku 1948, 1968, 1989, 1*. Bratislava: ARM 333, 2005, s. 157–167.
- Šport a rekreácia v biografických rozprávaniach žien. *Etnologické rozpravy* 12, 2005, č. 2, s. 17–30.
- Women's memories under the socialist regime. *Times, Places Passages: Ethnological Approaches In The New Millennium*. Budapest: Akadémiai kiadó, 2005, s. 656–661.
- Slovensko – ľudová kultúra. In: *Slovensko. Dejiny, divadlo, hudba, jazyk, literatúra, ľudová kultúra, výtvarné umenie, Slováci v zahraničí*. Bratislava: Perfekt, 2006, s. 257–273.
- Výber partnera v životopisných rozprávaniach žien. In: *Pamät žien. O skúsenosti sebaotvárania v biografických rozhovoroch*. Bratislava: Iris, 2006, s. 279–301.
- Problematika výskumu neroľníckej rodiny. In: *Neroľnícka rodina na Slovensku*. Bratislava: Prebudená pieseň, 2007, s. 7–16.
- Remeselnícka rodina v malom meste a tendencie homogamie. In: *Neroľnícka rodina na Slovensku*. Bratislava: Prebudená pieseň, 2007, s. 101–109.
- Slovenská komunita v Níredháze. K formovaniu skupiny Tirpákov. *Slovenský národopis* 57, 2009, s. 5–43.

Homogamia a jej reflexia v spôsobe života a vo folklóre. In: *Pavlova misia a multikultúrna spoločnosť*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2010, s. 45–49.

K fenoménu Dolná zem a dolnozemskí Slováci. In: *Kontexty identity / Az identitás összehűgése*. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2010, s. 59–71 (s J. Botíkem).

Spolupráca medzi katedrami etnológie a jej perspektívy. In: *90. výročie vzniku Univerzity Komenského v Bratislave a Univerzity v Lublani*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2010, s. 390–397.

Rodina a jej tradície v našej každodennosti. *Otvorená spoločnosť* 15, 2011, č. 3, s. 19–31.

Slovensko-maďarská kontaktná zóna ako špecifický priestor kultúrnych súvislostí. *Etnologické rozpravy* 18, 2011, č. 1–2, s. 44–53 (s J. Botíkem).

Kultúra dolnozemských Slovákov v kontexte globalizácie a lokalizácie. In: *Svedectvá dolnozemského bytia. Aspekty zo slovenskej dolnozemskej kultúrnej histórie a kultúrnej antropológie*. Nadlak: Ivan Krasko, 2012, s. 8–14.

Problematika výskumu rodiny v etnologickom výskume na Slovensku. In: *Výskumné a metodické postupy súčasné slovenské etnologie. Problematika rodiny, obřadní studia, oral history, aplikovaná etnologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 9–47.

Prvá svetová vojna v spomienkach a v pamäti. In: *Studia Academica Slovaca* 43. Bratislava: Univerzita Komenského, 2014, s. 13–27 (s R. Kotschem).

Súčasný (pracovný cezhraničný) migrácie a ich etnologické štúdium na Slovensku. In: *Nová emigrace z České republiky po roce 1989 a návratová politika. Náhled na problematiku v kontextu vývoje světových migrací: vznik moderních diaspor a transnacionálních společností*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2014, s. 186–194.

The construction of pre-Christmas symbols – the case of history and nowadays Slovakia. In: *Aktualnye problemy etnoekologii na zapade i vostoce slavianskogo mira*. Kirov: Avers, 2014, s. 70–77.

Dielo Martina Benku pre najmladších návštevníkov múzea. *Folia ethnographica* 48, 2014, č. 2, s. 19–30 (s M. Costantino).

Medzi tradíciou a medikalizáciou. Tehotenstvo a pôrod v biografických rozprávaniach. In: *Bioetické výzvy a súčasnosť*. Bratislava: STIMUL, 2015, s. 201–215.

IN MEMORIAM LUDVÍKA VACULÍKA (23. 7. 1926 – 6. 6. 2015)

Strážnický folklórny festival patrí k tým, ktoré majú jedinečné a výrazné charisma. Jeho základom je zrejme a v prvé radě osobitá, večne zelená programová tvár, dále kouzlo strážnického parku s magnisovským zámkom zasazeným v krajine širších voňavých luk a viníc včetně tvůrců, organizátorů, účinkujících a diváků. Troufám si tvrdit, že každý z nich by k mému výčtu součástí duchovní aureoly strážnického festivalu přidal další. A to jak povahy obecné, tak své osobní, za nimiž se do Strážnice jako „dobrý holub“ každý poslední červnový víkend v roce vrací.

Pro mne s přibývajícím věkem obsahuje charisma strážnických slavností hlavně radost ze setkání s přáteli, posvěcená přijetím nabídnuté kořtovačky s dobrým vínem k připitku, stiskem ruky a s pozpíváním. Se spisovatelem Ludvíkem Vaculíkem to bylo vždycky setkání

parádní – byť to bylo z mé strany většinou ve věčném poklusu. Spolehlivě jsem se s ním ovšem na potřebnou chvíli zastavil ve skanzenu, kde si L. Vaculík užíval programů Hr + Hr (Miloše Hrdého a Františka Hrní). To byl jeho pořad cílový, který nikdy nevynechal. Teprve odtud vyrážel na některý pořad pódiový, anebo se rovnou přesunul pod platan k majstrovi Martinu Hrbáčovi a jeho hornácké cimbálové muzice, kde opět spokojeně seděl, naslouchal, kořtoval, debatoval a podle chuti prozpěvoval.

Ludvík Vaculík zpíval lidové písně až zarputile rád, neboť našel klíč k jejich duši. Proto byl jeho zpěvní repertoár účtyhodně rozsáhlý. V knižce *Polepšené písničky* to dle svého zvyku vysvětlil stručně a excelentně: „Někdo by mýsl, že mám mimořádnou paměť. Omyl. Co-koli v životě nám pořad nějakou písničku připomíná, protože zpěv je takový zvláštní vid každé věci. Kdo o ničem neumí zpívat, sedí u všeho jak tupoň, a ještě mýslí, že je pokrokový.“

Ludvík Vaculík (vpravo) a Břetislav Rychlík na MFF Strážnice 2006. Foto Miroslav Potyka.

Ludvík Vaculík hluboce ctil hodnoty tradiční kultury. Je to zřejmé z jeho literární tvorby. Strážnický festival vnímal jako vzácný kulturní statek, který je potřeba chránit a obohacovat. Proto se nejdnou v červnovém čase stal námětem jeho proslulého „Posledního slova“ v Lidových novinách...

Teprve před několika měsíci, když jsme Ludvíkovi zpívali u hrobu na brumovském hřbitově jeho zamilovanou píseň *Na horách studénky*, jsem si uvědomil, jak pošetilé bylo myslet si, že si „Strážnici“ bez něho neumím představit. Víím, že se budu muset pošetilosti zbavit a vzít na vědomí bezvýjimečnou platnost základního zákona existence člověka na této zemi. Všechny nás Ludvíkův odchod zaskočil, protože se tak stalo způsobem, o jakém se zpívá v jedné písni: *Tajak když odpadne z jabloně jabluško*.

Nevím, zda je to vhodný závěr nekrologu. Ale Ludvík mně téměř do poslední chvíle volával a chtěl si zazpívat. Teď už určitě sedí pod některým z platanů v rajské zahradě a prozpěvuje s těmi, kdo nás předešli. Ve Strážnici nám ale bude moc chybět.

Karel Pavlišťík
(Zlín)

KONFERENCE KONEC ANTROPOLOGIE V ČECHÁCH

Ve dnech 15. a 16. října 2015 se v Plzni konala 11. mezinárodní studentská vědecká konference Antropowebu s názvem *Konec antropologie v Čechách*. Tradičním organizátorem byl již zmíněný Antropoweb, z.s., který vznikl pod záštitou Západočeské univerzity v Plzni, v recentní době již fungující nezávisle. Prostory pro konferenční přednášky každoročně poskytuje Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje. Čtvrteční program byl rozdělen do tří panelů po pěti přednášejících, páteční program sestával ze dvou panelů po pěti

a čtyřech přednášejících. Příspěvky byly do jednotlivých panelů přiděleny podle obsahu a zaměření. Celkově se tedy v obou dnech prezentovalo čtyřicet přednášejících z České republiky, Německa, Polska, Slovenska a také z Brazílie. Tématem letošní konference bylo zamyšlení se nad současným stavem antropologie/etnologie v Čechách. Na jedné straně měli prezentující možnost obhájit validitu antropologie jako vědy, na straně druhé se diskutovalo o přínosu a významu tohoto oboru, jeho společenské potřebě a úloze antropologů/etnologů. Z prostorových důvodů periodika nelze pojednat o všech přednášejících a jejich výzkumech, budou zde tedy vypíchnuty pouze ty, které účastníci i hosty nejvíce zaujaly.

V prvním čtvrtečním panelu se konaly přednášky na téma uznání, rozvoj a budoucnost etnologie/antropologie jako samostatné vědní disciplíny. Účastníci i hosté měli možnost vyslechnout příspěvek Jitky Paitlové, která se zamýšlela nad definicí humanitních věd a jejich místem mezi sociálními a přírodními vědami. Obhajobu samostatné existence humanitních věd podložila teoriemi Maxe Webera, Hanse-Georga Gadamera a Alberta Hanse. V recentní době se touto problematikou zabývají v přednášce zmínění Tomáš Halík a Miroslav Petříček. Příspěvek Jana Škvrňáka s názvem *Digital humanities – nová naděje historických věd?* se nesl v duchu pojetí výpočetní technologie a historických souvislostí. Autor komentoval výhody i nevýhody tohoto programu, který by mohl pomoci částečně řešit současnou krizi humanitních věd. Hlavním jazykem druhého panelu čtvrtečního programu byla angličtina. Max Hansen prezentoval téma *The Value of Philosophical Anthropology*. Ve svém příspěvku hodnotil a srovnával přírodní vědy používající exaktní měření veličin a humanitní vědy využívající hermeneutiku. Zmíněna byla osobnost Helmuta Plessnera a jím vytvořené fundamentální struktury. Druhá přednášející, Magdaléna Czarnecka,

hovořila na téma implementace antropologie do edukačního systému polských škol. Inspirací pro její koncept se staly výukové zápisky a myšlenky Margaret Meadové, Michela Foucaulta a Pierra Bourdieua. Brazílský badatel Davi Costa da Silva se ve své přednášce zamýšlel nad stavem antropologie na univerzitě v São Paulo. Zatímco výuka politiky nebo práva se zde přiklání k preferované pravici, antropologie je spíše levicového charakteru, tím pádem je zesměšňována a její pozice je spíše druhořadá.

Odpolední čtvrteční blok přednášek se nesl v duchu praktických zkušeností zažitých v terénu. Martin Buchtík hovořil o efektu falešné shody v každodenních situacích, který demonstroval na příkladu konfliktu na Ukrajině, nezaměstnanosti a Evropských voleb. Mirka Strnadová vycházela z podkladů své diplomové práce a hodnotila vztah tazatele a respondenta při „face to face“ interview. Tomáš Houdek se zabýval problematikou „zlého“ výzkumníka či „zlého“ terénu. Tématem poslední přednášky čtvrtečního panelu bylo zúčastněné pozorování, o kterém hovořila Marie Fritzová.

První páteční panel pojednával podobně jako první čtvrteční o historickém i recentním stavu antropologie/etnologie v Čechách. Jan Brázdil se zamýšlel nad definicí a obhajobou klasického vzdělání tak, jak ho ustanovil W. von Humboldt a komparoval jej se současnými trendy ve vzdělání. Václav Sixta prezentoval téma „věčné krize“ humanitních věd. Snažil se definovat vznik a vývoj této krize a objasnit ji pomocí historických souvislostí. Jan Semrád a Klára Nádaská přednášeli o aktuálním stavu antropologických/etnologických spolicích v Čechách, které dále rozdělili na spolky filozofických a sociálních fakult a na mimo-fakultní organizace. Nakonec lze zmínit přednášku Hany Bekové, která hovořila o problematice současné mayské literatury nebo příspěvek Petry Beránkové, který hodnotil rozhovor mezi výzkumníkem a respondentem jako účast v šachové partii.

Mezi jednotlivými přednáškami byl dostatek prostoru na věcné diskuze, které pokračovaly také v plánovaných přestávkách. Vzhledem k množství a obsahu příspěvků, které byly prezentovány, lze předpokládat, že antropologie minimálně v Čechách bude i nadále pokračovat ve svém úspěšném vzestupu.

Klára Nádaská
(Ústav evropské etnologie FF MU)

MUSÉE TISKIWIN V MARRAKÉŠI – DŮTEK ANTROPOLOGIE V ARABSKÉM SVĚTĚ

V jedné z rušných a zaprášených uliček marockého města Marrakéš se nedaleko honosného paláce Bahia ukrývá Musée Tiskiwin (Maison Tiskiwin, 8 Rue de la Bahia). Muzeum se nachází v tradičním městském domě, který proměnil nizozemský antropolog Bert Flint v soukromou etnografickou sbírku mapující kulturu, umění a způsob života nativních obyvatel severní Afriky. Sbírkou Flint shromáždil v průběhu svých etnografických výprav do pohoří Atlas a do saharské pouště. Flint nejdříve absolvoval v Nizozemsku studium španělského jazyka a literatury. Návštěva Alhambry v Granadě v něm probudila zájem o šíření muslimské kultury ve Španělsku. Při své návštěvě Maroka v roce 1954 identifikoval v místní palácové architektuře a geometrické výzdobě interiérů prvky srovnatelné s uměleckou islámskou tradicí ve španělské Alhambře. Flint, který se v Marrakéši trvale usadil v roce 1957, podnikal své výpravy do oblasti Maghrebu až po pás Sahelu, kde se soustředil na výzkum celé řady různých etnických skupin. Během svých výzkumů vytvořil rozsáhlou sbírku zahrnující šperky, textilie, hudební nástroje, nábytek a další artefakty každodenní potřeby, které se rozhodl v roce 1989 zpřístupnit veřejnosti.

Expozice Musée Tiskiwin je koncipována jako cestovní expedice – diváci

Detail dřevorezby dveří kmene Dogonů v expozici Musée Tiskiwin. Foto Barbora Pütová 2015.

Rekonstrukce interiéru tradičního berberského stanu v první části expozice Musée Tiskiwin. Foto Barbora Pütová 2015.

postupují od pohoří Vysokého Atlasu, Hoggar, Tassili a Aïr přes oblasti Tahoua, Djené a Timbuktu až do oblastí Tichit a Tamdoul. Jednotlivé artefakty jsou v muzeu pečlivě přiřazeny ke konkrétním etnickým skupinám, jako jsou např. Tuaregové, Hausové, Fulbové nebo Soninkové. Flint současné muzeum obýval od roku 1976. Jedná se o tradiční marocký městský dům (riad), v jehož středu se nachází dvůr s fontánou. Budovu včetně etnografické sbírky odkázal badatel v roce 2006 Université Cadi Ayyad v Marra-kéši. Muzeum dnes představuje nejenom doklad kontinuálního etnografického výzkumu, který přispěl k hlubšímu poznání nativních kultur severní Afriky, nýbrž i autentické zachycení afrického kulturního dědictví v konkrétním čase a prostoru. Soudobý marocký svět je stále více ovlivňován narůstajícím turismem, jenž je zpravidla nahlížen v negativním kontextu jako proces sloužící k utváření a utvrzování stereotypizovaných představ turistů o hostitelské kultuře. Flint ovšem turismus nepovažoval za jednoznačně negativní fenomén, ale vnímal jej také jako prostředek obživy místních obyvatel a způsob zachování tradičního umění a řemesel. Po odchodu z Musée Tiskiwin je návštěvník obvykle pohlcen rozsáhlou sítí místních súkú, řemeslnických dílen a obchodů, kde může sám nakonec posoudit, nakolik se tradiční umělecká a řemeslná tvorba odlišuje od soudobé produkce nabízené turistům.

Barbora Půtová
(Ústav etnologie FF UK)

FOLKLORNÍ ČAS ODZADU ANEB 70 LET MFF VE STRÁŽNICI A 94 LET SLOVÁCKÉHO ROKU V KYJOVĚ

Letos je to dvacet roků, co píšu do Národopisné revue, která vychází ve Strážnici. Tehdy byl její festival chlapem v nejlepších letech, letos měl sedmdesátiny. Když bylo sedmdesát mému stařeč-

kovi, tak mně připadal přiměřeně starý, ale zároveň nesmrtelný. Možná proto, že mně bylo tehdy devatenáct, a v takovém věku se člověk nedívá na život odzadu. Ale čas, páchající na nás přirozené násilí, se čas od času nezapomene připomenout. Letos se stalo to, co jsem půl roku čekal, ale stejně mně bylo, jako by kdosi z mého folklorního těla odťal ucho či kus skalpu. Devětaosmdesátiletý spisovatel Ludvík Vaculík odešel 6. června, třidevadesátiletý nestor moravského folklorního hnutí i rozhlasové práce Jaromír Nečas přesně o sedm týdnů později. Ve Strážnici, kde se při festivalu zná každý s každým, i když se s ním nezná, jsme se potkávali zaujati právě tím potkáváním. A písničkami, plovoucími mezi našimi hlavami ve všech podobách. Jaromír i Ludvík vrostli do skanzenu a zámeckého parku skoro tak silně jako primáš Slávek Volavý. Jsem zvědavý, jak tento proces bude v nás pokračovat, protože já bych je tam rád potkával i v příštích letech.

Protože Jaromír Nečas se zúčastňoval festivalu nepřetržitě od roku 1946 do roku 2014 a svými nekonvenčními dramaturgickými podněty mu nabízel rok co rok nové pohledy. Po roce 1989 prosadil pořady ve skanzenu, kde se pohyboval skromně a téměř neslyšně jak rozhlasová vlna. Jeho vztyčená postava byla neměnná, jeho hlava pozitivně neklidná, jeho chůze tajemná, jeho řeč (zaznamenal Jiří Pavlica) životaschopná: „... je dobré ubrat na tempu, ale důležité je zachovat rytmus“.

Protože Ludvík Vaculík jezdil do Strážnice ověřovat, nakolik se život vzdaluje světu lidových tradic a písní, až se sám stal jejich interpretem i aktérem pořadů o nich, a pak o tom psal zprávy do Posledního slova Lidových novin nabobtnalé provokací i metaforami: „Smyslem této slavnosti je opakování, utvrzování, nové prožívání. Samozřejmě bývají tu i nové muziky, noví primášové, zpěváci a tanečníci verbuňku, ale ti právě potvrzují ten základ, jako nová jablka potvrzují každého roku starou jablkoň.“ Čtenáře Lidovek Vaculík vyzýval, aby si zpívali staré písně

třeba za jízdy autem a nepoužívali žádného stroje na hudbu a zpěv, nenechali se zahlušovat přístrojovým hlukem: „Vy se sami sobě zapomenete, jestliže váš způsob života nestojí za verš písně.“

Ty dva odchody zarámovaly letošní festival, který to ale správně nebral na vědomí. I když – já to tak úplně nevím, protože letos jsem byl ve Strážnici až v neděli. Ve čtvrtek hrálo Slovácké divadlo *Cenu facky* na přehlídce evropských divadel v Hradci Králové a v pátek jsem jel na premiéru jiné inscenace *Ceny facky* do Liberce, takže jsem za jeviště strážnického amfiteátru Bludník v neděli odpoledne dobíhal na kyslíkový dluh, abych se objal s Jurajem Hamarem, který právě převzal cenu za česko-slovenský pořad *Kde domov můj(ó)j*.

Ano, tady by si čtenář mohl položit oprávněně otázku, proč píšu o festivalu, když jsem ho neviděl. Dobře, námitka se uznává, ale já nepíšu jen o tom, co jsem viděl a slyšel, já píšu i o tom, co jsem cítil, co jsem zažíval. Já jsem totiž se svojí Strážnicí už tak daleko: Stačí mně, když vím, že je. A že ty (ne)známé tváře uvidím příští rok.

Deset dní před festivalem mně volala Magda Můčková a mile požádala o složení vyvolávky pro ukázkou jízdy králů v jejím pořadu *Uprkům kraj*. Nemám rád chystání na poslední chvíli, ale to je dané věkem; proto si už ani nevzpomínám na dobu, kdy povinnosti byly pro mě srandou a sranda povinností. Umělci to mají těžké. Zdá se mně, že se skoro všichni řídí heslem, které jsem pro ně upravil takto: Co můžeš udělat dnes, odlož na zítřek. Šťastní lidé! Já to mám zařízeno bohužel tak, že s přípravou myšlenek na akci úměrně rostou i očekávané problémy. I když vím, že v časovém stresu ze sebe vycedím to lepší, co ve mně zůstalo; jsem jako presdrtící hrozny v mlátě a šťávu, ale bojím se, že to jednou praskne tak jako mému skleповému sousedovi – kovová spojnice dřevěné ohrádky z lisu ho praštila po čele tak, že odletěl na stůl a rozbil demižonek portugalů, který, když ho pudově zachraňoval, promíchal v rukách s krví, co mu

tekla z hlavy. Klel a řval, že tímto způsobem se krev vínem neředí.

Ani já bych neměl příspěvek do odborného časopisu, který píšu na poslední chvíli, ředit vinařskými zkušenostmi, proto se vrátím k původní myšlence: umělci potřebují občas dostat po čele, aby jejich konání mělo smysl i pro běžného člověka. Pardon, zase jsem podlehl rozbihávému myšlení, takže nyní ty moje veršovánky, z nichž byla využita jenom část a já nevím která. Tak je posílám vcelku a dodávám, že jsem z žádosti cimbalistky a spoluautorky pořadu měl i radost, protože jsem si mohl říct, že jsem se podílel na jednom z programů:

*Hýlom hálom, horní dolní,
domáci aj přespolní!
A všeci co víno pijete
– proto jste tak odolní!
Už sedmdesát roků dívča
– šňoří se jak družica,
na festival každoročně
– jmenuje se Strážnica!*

*Jezdci jízdy králů
– desetkrát ju projeli,
s králem dycky ze Strážnice
– zasej dobře odjeli!
Enom jednu Strážničani
– ukrást si ho chtěli,
a pod nosem červenú
– aj ze rvačky měli!*

*Jízda králů minulosť
– časů hořký zdroj,
překvasila jak to víno
– v muziku a kroj!
Jízda králů překročila
– přes hranice stínů,
koňáci a jejich jezdcí
– to sú muži činu!*

*V Skoronicích maloval ju
– malíř Borek Bajer,
do Kyjova zachytit ju
– zas Vašíček zajel!
Nejvíc ale Uprka
– trefil barvy koníků,
zdobnosť krojů proměnil
– na svých plátnech v muziku!*

*Uprkův kraj pořád dýchá
– tradicemi, zvyky,
předkové nám předávají
– tóny, barvy, zvuky!
Pan král proto posílá
– jedno přání ze sta:
Ať vám sem do Strážnice
– nezaroste cesta!
Hýlom hálom!*

V době, kdy bych měl slavit Martinové hody v Kyjově, si před uzávěrkou letošního čtvrtého čísla Národopisné revue pouštím na počítači záznam pořadu Karla Pavlišťáka a Vlasty Ondrušové *Vzpomínka na Slávka Volavého*. A žasnu nad tím, jaká je v jednoduchosti síla. Pavlišťák pořad uváděl jasnozřivým hlasem tak, že jsem jeho čagan ani nevnímal. Připomněl mi spisovatelský styl Ernesta Hemingwaye: elementární, nabitý fakty, napínavý, směřující k cíli a hlavně oproštěný od té vlastnosti řady autorů, která vede ke zpomalování děje. Po přivítání zazněly danaje z nejstarší nahrávky Slávka Volavého z roku 1948. Přestože mu tehdy bylo šestadvacet, tak už byly slyšet zřetelné známky vlastního stylu s promyšlenými muzikálními orna-

menty. Zněly mohutně, ale i jemně, jaksi starodávňě a místy až barokně – pro mě je tato muzika z daleké minulosti velice blízkým voláním, protože jsem pocítil vděčnost vůči mému otci, kamarádovi Slávka. Od dětství mě proti mé vůli tahal po všech možných lidových slavnostech; stihli jsme jich dost, přestože Slávka přežil jen o dva roky.

Taky byly ty předvedené rozhlasové záznamy voláním rodu, protože Pavlišťák vzdal hold přítomné Slávkově manželce Ludmile a vyzpovídal jejich dcery Táňu Pálenskou a Zuzanu Vojtovou. A pořad postavil i na tom, že hrála živě cimbalová muzika Strážničan s primásem Vítězslavem Pálenským, Slávkovým vnukem, a zahrál i jeho syn, tedy Slávkův pravnuček.

Z hlubin času zazpívala stařenka Marie Procházková (1886–1986), která říkala, jak má Slávka ráda, když zašveholí na svoje husle. Volavý ji přitáhl k veřejnému zpívání už jako důchodkyni a přesto spolu strávili na pódii přes tři desítky let, čímž pro nás zachránil její hlas. Někdy začátkem osmdesátých let se po Strážnici vyprávěl vtíp o tom, co bude v roce 2000: Na pohřbu Slávka Volavého bude zpívat Maryška Procházková.

Z pořadu *Vzpomínka na Slávka Volavého*. MFF Strážnice 2015. Fotoarchiv NÚLK.

Také jsme se dověděli, že Slávek Volavý učil na strážnickém gymnáziu bratry Dušana a Luboše Holé a že byl znalcem čínské poezie. Táňa přečetla *Tři kumpány* od Li Po tak chytře civilně, až jsem z jejího hlasu cítil tu Slávkovu chuť po víně. Totiž můj otec, už taky nemocný se srdcem, ho byl navštívit v roce 1983 v nemocnici a ptal se ho, co by ještě v životě chtěl. Slávek řekl: „Napít sa dobrého vína.“

V závěru Karel Pavlišťík zopakoval odkaz Volavého: Lidem vrátit lidovou hudbu tak, aby zpívali, a ne jen tleskali. Strážničan potom zahrál *Otvírajte sa, strážnické brány*. A do té čisté muziky je z nahrávky slyšet Pavlišťíkův hlas k divákům: „Ostaňte tady!“

Tak jako Magda Múčková se ozval i Juraj Hamar, ale půl roku před jubilejním festivalem. Měl v hlavě zadání pro hlavní pořad (scénická freska s výběrem obrázků z rodinného a kalendářního zvykosloví) a také trochu myšlenku na duchovní obnovování Československa skrze folklor, zkráceně tlumočeno. Chtěl tipy na soubory i zvyky z východní Mora-

vy. Odepsal jsem mu emailem týž večer a on se ozval za tři měsíce! Věděl však, co dělá, a víme to všichni, co se o to začínáme: obdržel hlavní cenu.

Líbil se mně Hamarův záměr vynechat schéma tradičních pořadů tohoto stylu a nerušit jejich plavbu časem i Bludníkem vstupy a výstupy moderátora, který by sděloval údaje o souborech. Vždycky se v duchu ptám: A to si mám pamatovat? Jak to vypadalo ve skutečnosti nevím, přestože jsem napsal Jurovi email 6. listopadu letošního roku s řádně zdůvodněnou žádostí o popis jeho emocí spojených s přípravou, ty telefonáty, shánění, nervy i uspokojení atd. Týž den napsal: „Drahý Jožko, zareagujuem, aby si to mohol ošialiť.“ Dodneška, tedy do neděle 15. listopadu, ke mně jeho emoce nedorazily a je to tak dobře. Uvědomil jsem si, že to ani není možné. Přece si strojem (mně se líbí tento Vaculíkův lehce pohrdavý termín pro přístroje, které nahrazují duchovní činnost) nenechám přenášet atmosféru něčeho, co se musí zažít.

Víc už nenapíšu, ale rád bych hlavní pořad viděl aspoň přes ten stroj, protože Juraj Hamar má dar slova, ale nejen to: umí převyprávět posluchačům jeho význam pamětliv toho, že ve starořecké filozofii „slovo“ (logos) znamenalo i rozum, myšlenku, pořádek – jednoduše řečeno, slovo reprezentovalo podstatu a smysl světa. I v Kozárovcích, kde Juraj vyrůstal, věřili, že na počátku bylo slovo. Gratuluju.

Strážnický folklorní festival je zřejmě největší mezinárodní v Evropě, Slovácký rok v Kyjově zas nejstarší u nás, poprvé se konal jako sokolská slavnost v roce 1921. Přesto je tu ještě někdo starší, proto jsme ho s Břetou Rychlíkem uvedli v začátku našeho večerního pořadu *Dycky tak bývalo, aj tak musí byt*: Oldřich Krejčí z Kyjova, narozen roku 1914. Na úvod hlavního pořadu zazpíval odvedneckou a potom *Malučký sem já byl*, přičemž na plátno letního kina byla promítána fotka zpěvákovy z roku 1915, která spočívá na rukou mamičky. Do toho na jevišti s primášem Petrem Petru vtrhlo padesát jeho žáků z houslemi a melodií té písničky. Kontinuita je tady!

Víc o našem pořadu psát nebudu, bylo by to subjektivní. Ale přece jenom, ty Rychlíkovy režijní nápady – trval na tom, abych na jevišti při uvedení mužského sboru z Dubňan přišel s fotbalovým míčem. Připadal jsem si jak pitomec, balon ani pod kroj neschováte. Diváci se divili. Metlaři, jak se obyvatelům Dubňan odedávna říkalo, předváděli se zpěvnými Drmolicemi pletení metel. Když skončili, tak já jsem jednoho ze zpěváků zastavil v odchodu, a na plátno se promítla fotografie fotbalistů Dukly Praha, kteří v roce 1959 porazili v Mexico City FC Santos i s Pelém 4:3. A mezi nimi byl Franta Kordula z Ratíškovic, sloužící tehdy v Dukle a dnes zpívající se sborem. Přihrál jsem mu a on nakopnul míč do hlediště jak z mlada. Potlesk.

To, co bylo objektivní nebo spíš *vis maior*: Nebesa byla k hlavnímu pořadu milostivá, přestože blesky česaly oblohu od půl osmé. Ve čtvrt na devět začali tech-

Kde domov můj(ôj). MFF Strážnice 2015. Fotoarchiv NÚLK.

nici zakrývat mikrofony igelitem. Déšť sílil. Díval jsem se z jeviště proti světlům, která z malé přeháňky vyrobila tisíce mokrých úseček, zešikma bičujících naše dílo. Po zádech, pod zatím suchým krojem, mně stékala voda. Nebo to byl pot vytvořený myšlenkou na půlroční zbytečnou práci? Hráli jsme tvrdošijně dál a po chvíli pršet přestalo. Bouře nás obešla kolem Buchlova někde na sever.

Druhý den ráno jsem se znovu oblékl do kroje a šel si hrát s koníčky. Když koňáci co čtyři roky přijíždějí do Kyjova, tak já stojím uhranutý a posléze nadšený z toho, že kůň ještě žije. A vidím, jak s sebou ti koně táhnou i svoji krajinu, rovinu od Vacenovic nebo kopce oblých Chřibů. Až se ujistím, že koně jsou ochotni na sobě snést ozdoby, tak odcházím k radnici, abych se za chvíli uklidnil cvałem vyslanců, jedoucích pro povolení. Okna a v nich obličej s pootevřenými ústy. Balkony se zvědavými postavami. Chodníky napěchované tisíci diváky. Náměstím se nese podivná a mnohohlasná volání *Hýlom hálom, horní, dolní, domácí aj přespolní!*

Veliká ozdobená zvířata jsou nabitá energií. To podivné spřežení je pro naše uši klapotem i křikem a pro naše oči kometou, o jejíž minulosti i budoucnosti skoro nikdo nic neví; procesím, které se zjeví, uhrane a zmizí; hrou tajemnou až absurdní. Soubojem časů či prolamováním snu a reality. Piju kroje, opil jsem se koňmi, košťuju pokřik jezdců. Všichni, kromě krále a pobočníků, volají jak vstupní verše, tak improvizace na hospody, obchody a domy; ozvěna je dokonalá, nic takového jsem nikdy neslyšel – v době všedních dnů. Někteří děkovníci volají verše úsečné, jiní epicky vyprávějí o své cestě s králem. Nebeská dráha kolem náměstí, pak čekání na jeho výjezd k jihu, až se uvolní prostor. Čekání až nekonečné, přestože jenom chvilkové, ale koně byli naráz klidní, stáli v očekávání a já jsem hlta mladé jezdce a mezi nimi pět či šest nováčků, kteří volali statečně: *Tlupa zlých lidí krále oloupila, ohnivými šípy nás donutila zanechat v po-*

koji města dědiny, uchýlit se v přestrojení v tyto vaše končiny!

Jeden z vyvolávačů skáče dolů a vyhazuje na koně Jiříka Petru. Držím otěže, mladý primáš v kroji na koni hraje verbuňk a jezdec bez koně cifruje. Lidé se tlačí ze všech stran a naráz se nebojí koní, kteří cítí niternost chvíle a drží svoji sílu na uzdě.

Vidím, že členové štábu Slováckého roku jsou na koni, protože konec Slováckého roku se úspěšně blíží, ale ještě to není všechno. Když už držím otěže, tak neporážím svoji ješitnost a škrábu se na koně s vědomím, že se to nehodí, ale hájím se tím, že při této zastávce jízdy králů u kyjovské Oční optiky je dovoleno vše. Volám něco, s čím jsem nepočítal:

Jízda králů na Slováckém roku v Kyjově. Foto Josef Tymonek 2015.

*Hýlom hálom!
Čtyřicet šest roků
sedám v Kyjově na koni,
aj dneska chcu okusit,
jak to u Jury Petru zavoní,
a ano: chce se mně zas tupit krásu
a víno vložit do svého hlasu,
tak, jak to dělali naši otcové,
tak, jak to dělají naši synové.
Hýlom hálom!*

A potom jsem se styděl, když jsem seskočil, tak jsem svoji pozornost odvedl k myšlenkám na desítky koní a jejich jména, co ještě před pár desítkami let denně klapotala po Skoronicích a vzpomněl jsem si na jejich pány, koňáky i pevné sedláky. Selský stav byl rozmetán a už nikdy nebude obnoven. Byl jsem spokojený, že jsme kus jeho gruntu mohli znovu ukázat.

Pak cesta Svatoborskou ulicí na Nerudovku, kde se na nás i zastavující auta dívala, stezka na Brno se před koňmi rozestupovala, diváci a řidiči znovu tleskali a žasli, že silnice není jen jejich. Za posledním koníkem se to moře lidí zavíralo, tak dva tři z jezdců si nechávali odstup a po chvíli koně pobídl a pustili do cvalu, takže někteří diváci a pocestní na poslední chvíli uskakovali, fotografové fotili krásné mladé muže na koních na pozadí kopce Stražovjáku, jezdci se vypínali a v sedlech vysedávali a lidé se rozestupovali jak mořské vlny, uhýbali a byli uneseni, protože byli oslovováni a oslavováni verši, kterým ani nerozuměli, *hýlom hálom* znělo tajemně a varovně i vyzývavě.

A já jsem viděl barvy a Kyjov šuměl. Stal jsem se na chvíli malířem, který neumí malovat, ale ví, co by malovat chtěl – chtěl by namalovat to, co cítí, chtěl by zachytit vjem a sílu okamžiku, který na tom místě už za chvíli nebude. Já jsem viděl, jak se mezi teplými červenými střechami a žlutými, béžovými a bílými fasádami domů pohupuje obrovské malířské plátno, živé a nedomalované, viděl jsem obrazy impresionistů, kterým se znalci malířství posmívali a říkali jim dojmo-

logové, já jsem užíval pohyblivý obraz a vnímal to procesí jako film, jehož barvy se pohupovaly v povětří a zářily. Byl to obraz jakési louky v pozadí se stromy, kde vertikální rytmus květů, kmenů a listů nahrazovaly koňské nohy i uši, žluté koženice jezdců, jejich tmavomodré kordulky i klobouky, a horizontální tahy štetce napodobovala trojka koní v sedlech s králem a pobočníky i krojovaný doprovod, jdoucí vedle nich. A ty mašle a výšivky a sukně odvážně plavaly zleva doprava a zprava doleva, takže napětí mezi abstrakcí a realitou, mezi iluzí a kroji bylo čímsi, co nedovedu definovat, ale cítím, že věkem se stává občasnou závislostí na minulosti předků, kteří umně poskládali kroj, stává se až hrubou živočišností, jež vymazává minulost i budoucnost a skáče v duchu na koně, tedy tvora, jenž nebyl vyhnán z ráje, je nevinný a tím jsem se, tím snovým pohledem, stal na chvíli i já. V závěru u radnice si osm členů královské družiny stouplo na sedla a zpívalo, ruky hore, přičemž koně jen nechápavě cukali hlavami.

Dramatik Karel Steigerwald po zhlédnutí této jízdy králů s nadsázkou sobě vlastní napsal do Divadelních novin: „Hýlom hálom míří přímo do středu existence a vypráví svět divadelní situací, gesty, barvami či hudbou. Zasahuje tak nejen intelekt, nýbrž všechny smysly publika. Vidí pravdu o hoří existence, kterou jinými prostředky sdělit nelze. Na jižní Moravě tuto modernost dobře cítí a věnují jejímu uchování a rozvíjení všechny umělecké síly. Ne Švanda s dudami, tančící s vědmami na jakési forest-street party, nýbrž mlčící král dítě s růží v ústech, prchající odnikud nikam, to je pravda moderního divadla. Kdyby Hýlom hálom bylo správně pochopeno a místo Tyla s Jiráskem se stalo klasickým dílem, mohla být dnes divadelní dramatika jinde, než je, a kuň na jevišti Národního divadla by nebyl ničím nemožným.“

Skončím tím, čím Slovácký rok začíná – stavěním máje a průvodem. To v pátek přijedou se silným koňským potahem chlapi z Bukovan v bílých třaslavicích a vyšíváných košilích a z vozu s rozvorou

protáženou na délku skoro deset metrů fortelně sejmou dva kmeny zářivých borovic s oloupanou kůrou. Železnými skružemi je spojí a vytvoří máj, který musí být vyšší, než je dvaatřicetimetrová kyjovská renesanční radnice z roku 1562. Potom za pomoci žebříků a dřevěných plátů svázaných provazy vyhoupnou ten falický symbol v rozporu se všemi možnými fyzikálními zákony do povětří a máj s červeným tureckým šátkem a zelenou korunkou potom stojí a vlaje a hlídá Slovácký rok.

Sobotní průvod vedle banderium a důstojní Sokolové s praporem. Za nimi se valilo na čtyři tisíce krojovaných z pětačtyřiceti obcí a měst. Za pochodu cifrovali, vítali se, mávali a pili víno, ale nezvykle i vodu, protože srpnový Kyjov byl k účinkujícím i návštěvníkům vřelý a horký tak, že se potili i holubi na střechách. Koně táhli na ozdobených vozech krojované muzikanty, bečky vín, děcka i jejich prarodiče. Lidé ve špalírech podél cesty zdravili krojované reprezentanty obcí Kyjovska a Ždánicka, hleděli na ně chvílemi až upjatě, a z těch pohledů se po chvílkách vytrhávali, aby se až tělesně zaradovali, i když věděli, že jsou zase o čtyři roky starší.

Cítím, že tato sebereflexe o Strážnici a Kyjovu je psaná odzadu, z pozice roků. Ale to já nechci, vždyť jsem letos na jevišti Slováckého roku i cifroval! Tak abych to ukončil z druhé strany – zkuste si spočítat, podle dat, které jsem v prvním odstavci uvedl, kolik bylo mému stařečkovi roků, když se v Krčmě u Meziboří narodil Slávek Volavý. Napovím jenom, že já jsem o sedm roků mladší než Mezinárodní folklorní festival ve Strážnici, kterému tímto přeju, aby v řádné duchovní kondici pokračoval v očekávání, co nového v příštích letech zopakuje. Strážnice i Kyjov mají v sobě imaginaci, kterou nelze polapit ani dnešní technikou. Nesou si nepřenosné fluidum, které jsem se marně snažil popsat – tato nemožnost hmatatelně zachytit jeho existenci dokazuje, že bude existovat nedotknutelně dál.

Josef Holcman
(Zlín)

Slovácký rok v Kyjově – stavění máje. Foto Josef Tymonek 2015.

MICHAL PAVLÁSEK: S MOTYKOU A PÁNEM BOHEM. PO STOPÁCH ČESKÝCH EVANGELÍKŮ VE VOJVODINĚ. Brno: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., Praha – pracoviště Brno, 2015, 200 s.

Etnolog Michal Pavlášek se věnuje otázce migrace českých a slovenských evangelíků v prostoru jihovýchodní Evropy ve své odborné činnosti již řadu let. K dané problematice sepsal množství článků a podílel se na několika kolektivních monografiích. Ve své knize *S motykou a Pánem Bohem. Po stopách českých evangelíků ve Vojvodině* autor poskytuje vhled do života českých emigrantů v jihobanátské obci Velké Srediště v dnešním Srbsku skrze vzpomínkovou vyprávění nejstarší žijící pamětnice a zároveň posledního přímého potomka moravských příchozích Josefy Klepáčkové (1925–2013).

V úvodu autor přibližuje okolnosti svého prvního setkání se světem Središťanů, prostřednictvím výňatků z terénního deníku vykresluje postupně seznamování s terénem i proměnu statusu z pozice badatele v očích informátorů i svých vlastních. Věnuje se také stále diskutované otázce objektivity výpovědí a selektivní paměti vypravěčů. Subjektivní paměť je vždy formována a ovlivňována řadou sociálních interakcí, se kterými se v daném společenství potýká. Autor tak poukazuje na limity kolektivní paměti, která v dané sociální skupině uchovává a přenáší pouze ty informace, které jsou pro ni akceptovatelné (s. 30). Zajímavé je užití metody evokace vzpomínek prostřednictvím elicitace fotografií, která odhaluje pocity respondenta, a tím shromažďuje informace jiného charakteru, než sesbírané na základě metody orální historie (s. 157).

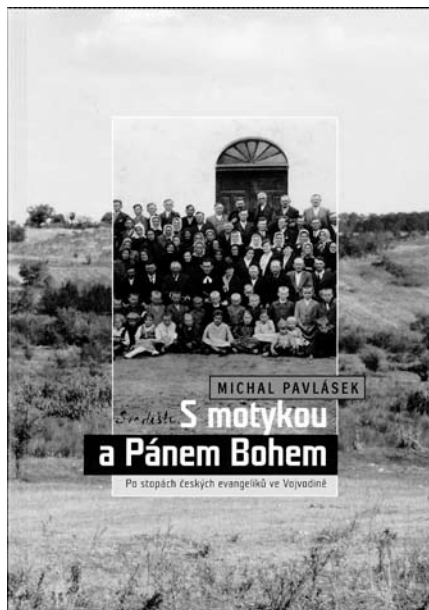
Tematickým úvodem knihy je historický exkurz, který stručně popisuje život evangelíků v toleranční době na Moravě. Evangelíci, kteří se k odchodu rozhodli, se již nedočkali plného zrovnoprávnění náboženství v podobě protestantského

patentu z roku 1861, neboť emigrantská vlna proběhla již o dekádu dříve (1852). M. Pavlášek se tak zamýšlí nad důvody jejich odchodu z domoviny, které nebyly pouze náboženského charakteru, přestože tehdejší tolerance vyznání v Uhrách a kontakty s uherskými souvěrci byly silným motivem a vedly k přípravám prvních kroků.

Hlavní část práce tvoří přepisy rozhovorů s J. Klepáčkovou. Metoda tvorby jednoho souvislého vyprávění získaného z četných setkání s informantkou (2007–2013) vytváří ucelený příběh, který seznamuje s příchodem moravských evangelíků do Velkého Srediště, jejich následným životem a postupnou asimilací v obci. Hlavní linií kapitoly je vyprávění informantky, které je ponechána svoboda při konstruování textu. Respondentka se tak vlastně stává spoluautorkou knihy. Zároveň však nejde pouze o biografii, jako spíše o zprávu o životě místního evangelického sboru, který je leitmotivem celého vyprávění. Výsledné vyprávění je řazeno chronologicky. J. Klepáčková propojuje vzpomínky na vlastní život (zejména duchovní) s životem místního

sboru na pozadí vnitřních (oddělení části věřících k baptistům, působení československých kazatelů, mezikonfesní a mezietnické soužití) i vnějších vlivů (vátky a odsun Němců, kolektivizace, kolonisté), které v obci vedly k postupné proměně zbožnosti a nároků na ni z pohledu nastupujících generací (příklon nové generace věřících k bohoslužbám baptistického sboru v srbsčině). Informantka tak přibližuje formování vlastní náboženské identity v průběhu života, jakož i události a situace, které vedly k jejímu utvrzování z pohledu ženy, pro kterou byla víra a život v komunitě hlavní životní oporou. Z tohoto důvodu lze vyprávění považovat za svědectví existence místního evangelického sboru, který kvůli velmi malé a generačně staré základně svých členů do několika let pravděpodobně přirozeně zanikne. Vyprávění je tak symbolickým koncem sboru stejně jako životního příběhu J. Klepáčkové a její životní filozofie, která se odráží v názvu knihy *„S motykou a Pánem Bohem“* (s. 136). Vyprávění nabízí osobité svědectví o vývoji historické paměti krajanů, kteří si na jednu stranu uchovávají pocit hrdosti na své moravské kořeny, zároveň je však pojí silný vztah ke zděděné půdě v zemi, která se stala jejich novým domovem. Tuto postupnou identifikaci krajanů s prostředím lze pozorovat v mnoha ohledech – např. i v nenaplněné možnosti reemigrace do českých zemí po druhé světové válce, nebo ve vzdání úcty při smrti jugoslávského krále Alexandra I. členy místního evangelického sboru.

Obraz podaný J. Klepáčkovou je v další kapitole podroben autorově narativní kritice zejména v rámci historického kontextu. Propojení informací z historických pramenů s vyprávěním vtahuje do děje a vede k prolnutí tzv. *velkých a malých dějin*, které jsou prostřednictvím doplnění respondentkou opomíjených témat zasazeny do jednoho interpretačního rámce. Zmíněna je jak emická perspektiva vypravěčky, která čerpá ze sdílené narace komunity i ze svých vlastních žitých vzpomínek, tak etická perspektiva posluchače, který se snaží vyprávěný ob-

raz reflektovat. Autor tak na základě získaného obrazu formuluje hypotézy, např. o snadnější adaptaci evangelického sboru v novém prostředí kvůli předešlému postavení menšiny v českých zemích, které si přinesli jako součást své identity (s. 140). Při zprostředkování informací pocházejících od respondentů se vždy jedná o selektivní výňatky výpovědí. Je proto otázkou, co z vyprávění zahrnout, aby byl předkládaný obraz stále autentický a srozumitelný. Některé pasáže by snesly větší míru doplnění, či osvětlení souvislostí, které se ve výkladu ztrácejí a nemusí být čtenáři zcela zřejmé. I přes očividnou snahu autora do textu příliš nezasahovat by bylo dobré některé úryvky doplnit poznámkami pod čarou.

Jak autor sám předesílá, ambicí knihy bylo vykreslit osudy krajanské komunity, která se rozhodla opustit svou domovinu a usídlit se v jihobanátské obci Velké Srediště, seznámit s jejich nadějami i každodenním životem. Po prostudování publikace je třeba zhodnotit, že se autorovi podařilo danému příslibu dostát a skrze vyprávění jedné z akterek podat ucelený příběh, který může svým zpracováním oslovit jak odbornou, tak širší veřejnost, neboť není náročný na znalost historických souvislostí.

Anna Horáková
(NÚLK)

FLORIAN ZAPLETAL: DŘEVĚNÉ KOSTELÍKY ZAKARPATÍ / ДЕРЕВ'ЯНІ ЦЕРКВИ ЗАКАРПАТТЯ / WOODEN CHURCHES IN CARPATHIANS. Užhorod: Karpattia, 2015, 120 s.

V posledních dvou letech vyšly dvě publikace věnované fotodokumentaci lidové kultury a zejména sakrální architektury bývalé Podkarpatské Rusi. Slovanská knihovna při Národní knihovně ČR v Praze vydala v roce 2014 publikaci Hany Opleštilové a Lukáše Babky: *Zmizelý svět Podkarpatské Rusi ve fotografiích*

Rudolfa Hůlky (1887–1961) (srov. recenzi v NR 1/2015) a v roce 2015 vyšly fotomateriály dřevěné sakrální architektury Floriana Zapletala ze soukromého archivu Mikuláše Mušinky z Prešova. Publikace byla vydána v nakladatelství Oleksandry Harkuši v Užhorodě, českého nakladatelství Karpattia a za podpory Kulturní správy úřadu Zakarpatské oblasti.

V obou případech autory fotografií jsou Češi, kteří v meziválečném období několik let působili v nejvýchodnější části Československa a svým zaujetím pro místní lidovou kulturu zanechali jedinečnou fotodokumentaci.

Florian Zapletal – moravský rodák (1894 Bochoř na Přerovsku – 1969 Praha) studoval dějiny, literaturu a umění v Praze a ve Vídni. Působil jako redaktor v Přerově v časopise *Obzor* a v Olomouci v časopise *Pozor*. Za první světové války jako zajatec byl redaktorem českého týdeníku *Čechoslovák* v Petrohradě a *Československého deníku* v Moskvě. Po připojení Podkarpatské Rusi k Československu byl přidělen jako referent pro vojenské záležitosti prvního guvernéra Podkarpatské Rusi Jurije Žatkoviče v Užhorodě a po návratu do Čech pracoval na Ministerstvu národní obrany v Praze v osvětovém oddělení jako referent výchovy branců, ve Vojenském archivu jako zástupce ředitele, v Památ-

níku odboje jako přednosta fotograficko-kinematografické skupiny a po druhé světové válce jako správce fotooddělení Vojenského historického ústavu v Praze. V úvodu publikace (v ukrajinské a české verzi) M. Mušinka podrobně popisuje Zapletalovu rozsáhlou činnost zejména ve vztahu k Podkarpatské Rusi. Fotografická sbírka (skleněných desek) F. Zapletala obsahuje 762 záběrů z Podkarpatské Rusi z let 1919–1925 a neomezuje se jen na dřevěnou sakrální architekturu, ale dokumentuje i zděné stavby, vesnickou lidovou architekturu, kroje atd. (několik dalších stovek snímků je zejména z Moravy). Publikoval také četné články o sociokulturních a politických poměrech na Podkarpatské Rusi. Pozornost věnoval rovněž dřevěným kostelíkům („cerkvam“), jejich výskytu, typologii atd. a v několika případech se zasloužil také o jejich faktickou záchranu. Své snímky publikoval jen zcela výjimečně a zamýšlenou knihu s obrázky z Podkarpatské Rusi již nestihl realizovat. Část fotografií, které poskytl M. Mušinka, publikoval Paul Robert Magocsi ve Vídni v roce 1982.

Recenzovaná publikace je zcela monometrická – obsahuje 208 černobílých reprodukcí fotografií dřevěné sakrální architektury z první poloviny 20. let 20. století, z toho 173 z bývalé Podkarpatské Rusi a 34 z východního Slovenska. Jedná se převážně o celkové záběry řeckokatolických nebo pravoslavných kostelíků a zvoníc, někdy fotografované z několika stran, ale také o detailnější záběry některých architektonických prvků (dveře, okna, dřevěné vázání stěn kostelíka, vyřezávaných sloupů atd.). Je zde i několik fotografií interiérů, zejména dveří v ikonostas, tzv. carských dveří. F. Zapletal své fotografie pečlivě popisoval, což umožnilo sestavovatelným – Mikuláši Mušinkovi a Mychajlu Syrochmanovi z Užhorodu – uvést přesné údaje. Popisky obsahují název lokality (74 na Podkarpatské Rusi, 20 na Slovensku) a okres, jméno svatého, kterému byl kostelík zasvěcen, rok výstavby kostelíka nebo alespoň století a rok, kdy kostelík byl fotografován. U ně-

kterých kostelíků je připojena poznámka o jejich zániku (kdy byl rozebrán, případně kdy vyhořel). Pozitivem je, že všechny popisky jsou tříjazyčné (v ukrajinštině, češtině a angličtině) podobně jako i užitečné rejstříky lokalit (u slovenských lokalit však bez anglické transkripce), které umožňují čtenáři se dobře teritoriálně orientovat.

V úvodu autor uvádí také fakta o převezenech (rozebranych a znovupostavených) kostelích z Podkarpatské Rusi do Čech, když se vesničané, kteří si chtěli postavit nový zděný chrám, rozhodli dřevěné kostelíky prodat a našťěstí se našly finanční prostředky nejen na odkoupení, ale také na jejich převoz, opravu a znovupostavení. V roce 1924 F. Zapletal uveřejnil v pražském deníku 28. říjen informaci, že v obci Medvedovce u Mukačeva je na prodej kostelík sv. archanděla Michala. Jedná se o kostelík, který se podařilo v roce 1929 odkoupit a převézt do Prahy na Petřín do Kinského sadů nedaleko Národopisného muzea, a který je dosud funkční.

Dne 15. října 2015 proběhla prezentace knihy ve Slovanské knihovně při NK v Praze, kde přední užhorodský odborník na karpatskou dřevěnou sakrální architekturu M. Syrochman předvedl přítomným záběry některých kostelíků a zvoníc v časových souvislostech – jak je zachytil R. Hůlka, F. Zapletal a jejich stav v současné době. Konstatoval, že některé objekty zcela zanikly, a jejich fotodokumentace je tak jedinečným svědectvím jejich dřívější existence. Některé byly pozměněné, například oplechováním původně šindelové střechy. Na území Čech a Moravy bylo v 20. a 30. letech minulého století převezeno šest kostelíků (nacházejí se v Praze, v Dobříkově, Hradci Králové, Kunčicích, Nové Pace a v Blansku na Moravě), a tím vlastně zachráněno.

Zapletalovy snímky dřevěných kostelíků na Podkarpatské Rusi (vedle fotografií kostelíků zejména známého Bohumila Vavroušky a F. Hůlky) jsou cenným dokumentem dobové situace části karpatské architektury a jistě zaujmou ne-

jen odborníky na sakrální architekturu, ale i širší veřejnost.

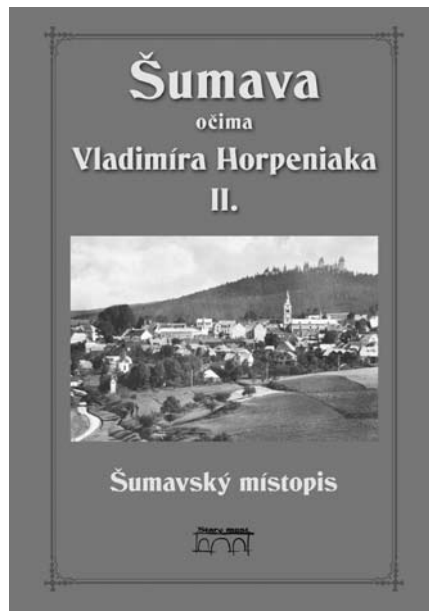
Nad'a Valášková
(Etnologický ústav AV ČR)

**VLADIMÍR HORPENIAK: ŠUMAVA
OČIMA VLADIMÍRA HORPENIAKA II.
ŠUMAVSKÝ MÍSTOPIS. Plzeň: Starý
most, 2014, 312 s., čb a barevné foto**

Knihy volně navazuje na předcházející publikaci stejného názvu (viz NR 2/2015), liší se však svou koncepcí. Zatímco v prvním díle dal autor přednost hledisku tematickému, pro pokračování zvolil formu místopisu. Tento způsob má své přednosti – čtenář se stává potenciálním návštěvníkem procházejícím krajinou, v níž může obdivovat přírodní scenerie, významné kulturní památky, na jejichž jedinečnost je neustále upozorňován, na každém kroku pak může sledovat stopy lidského snažení, stopy buďto zaváté časem, nebo naopak ožívované snahami místních spolků, jedinců či ob-

čanských iniciativ. Vladimír Horpeniak si výkladový způsob může dovolit – píše kultivovaným jazykem, dokáže několika slovy vyjádřit atmosféru míst. Troufám si říci, že po Stehlíkově *Zemi zamyšlené* je zde opět autor, který se sice na rozdíl od spisovatele vzdává vyjádření svých subjektivních prožitků a nálad, nicméně dokáže v čtenáři vzbudit zvědavost a zájem, u stálých návštěvníků pak nostalgické vzpomínky.

Zeměpisný záběr se opět shoduje s územím, které je předmětem bádání pracovníků Muzea Šumavy se sídly v Sušici, Kašperských Horách a Železně Rudě. Tentokrát se v autorovi více probouzí zájem o historii, umělecké památky, významné osobnosti a kulturní život. Vstupní kapitola „Hradiště a hrady“ nás zavádí na hradiště Sedlo u Sušice, pevnostní stavbu Obří hrad, na velhartický hrad, k Rabí a k nejvýše položenému Kašperku. V následující části „Města, sídla, přírodní lokality“ nás provádí Sušici a nedalekou Dlouhou Vsí, upozorňuje na významné památky sakrální architektury v Petrovicích, Albrechticích, v Horách Matky Boží, ve Svojsčicích, v Hrádku u Sušice, ve Zdouni a Zbýnicích. Pozornost patří místům někdejšího lamberského panství – Žihobcím, obci s nově opraveným zámkem, renovovaným zámeckým parkem a nápadným novorománským kostelem Proměnění Páně, dále renesančnímu zámku v Žichovicích i celému tzv. Nezamyslickému újezdu s výraznou dominantou gotického „bílého kostela“ Nanebevzetí Panny Marie v Nezamyslicích, na jehož hřbitově Lamberkové nechali v 19. století zbudovat Kapli sv. Erazima s rodinnou hrobkou. Velká pozornost je věnována jejímu novogotickému interiéru, kde se výzdoby z popudu Gustava Jáchyma Lamberka ujal linecký sochař Jan Rint. (Životem G. J. Lamberka a jeho nerovným sňatkem s Kateřinou Hrádkovou, jakož i osudem početného potomstva se v knize *Kněžna Káča a Lamberkové v Čechách* zabýval regionální spisovatel František Procházka.)

Největší pozornost je v tomto oddíle pochopitelně věnována městu Kašperské Hory. Autor nás podrobně provádí jeho historií, vysvětluje německý název, erb, zastavuje se ve hřbitovním gotickém kostele sv. Mikuláše, upozorňuje na vzácnou nástěnnou malbu ze 14. století, poté obrací naši pozornost k dominantě města – arciděkanskému kostelu sv. Markéty na hlavním náměstí, k jeho baroknímu hlavnímu oltáři připisovanému Ignáci Raabovi, osobnostem z řad duchovenstva – děkanu Mikuláši Töpperovi († 1839), Mons. Johannu Spannbauerovi (1886–1952), P. Františku Novákovovi (1920–1985), dále ke kašperskohorské pouti spojené s kostelem Panny Marie Sněžné. Následující podkapitoly pojednávají o radnici, měšťanském pivovaru a školách, včetně Kongregace Školských sester de Notre Dame. Čteme také o slavných rodácích – jezuitovi Leopoldu Grimmovi (1688–1759), židovském básníku Josephu Hahnovi (1917–2007) a architektu Antonínu Tenzerovi (1908–2002).

Ve svém dalším výkladu autor sestupuje přes Rejštejn a Klášterní Mlýn do Podlesí, Červené, z kašperského podhradí připomíná Opolenec, Tuškov, Kavrlík, Žlíbek a Dolní Dvorce.

Větší podkapitola je věnována Mouřenci, gotickému kostelu sv. Mořice se vzácnými freskami Posledního soudu a Ukřižování (ostatky sv. Mořice vlastní klášter v sousedním bavorském Niederaltaichu, odtud snad i původ kostela), následující pasáže nás zavedou do Svojší, Předních, Středních a Zadních Paští (něm. Waid), někdejších sídel horníků, sklářů a zemědělců. Ve Stodůlkách je připomenut tamější rodák, vídeňský umělecký a divadelní kritik Walter Zettl (1919–2014). Od Čenkovy pily, s níž je spojeno nejen jméno jejího majitele Čenka Bubeníčka, ale i jména slavných příležitostných návštěvníků – Bedřicha Smetany, sušického rodáka dirigenta Mořice Stanislava Angera (1844–1905) a rodáka z Klatov, klavíristy, hudebního kritika a pedagoga Jana Ludevíta Pro-

cházký (1837–1988), autor sleduje údolí Vydry až po Modravu, odtud pak stoupá vzhůru, nejprve do Srní, poté ke Kvíldám a Bučině. V Kvíldě upozorňuje na působení řeholníka P. Franze Reinische popraveného nacisty roku 1942 v Berlíně, v Bučině připomíná tamějšího rodáka básníka Johanna Petera (1858–1935). Konečně přes Dobrš, Stachy a Nicov se Horpeniakovo putování stáčí zpět ke Kašperským Horám, tentokrát do vesnic Podlesí osazeného českými kolonisty, do kraje Bassových „světáků“ (Nezdice, Ostružno, Pohorsko). Výškové dominanty zde tvoří Javorník, Ždánov a Sedlo, středisko duchovní poutní kostel Narození Panny Marie ve Strašíně. Autor vyzdvihuje význam duchovních pastýřů, z nichž jako básník proslul P. František Daniel Merth (1915–1995). V této souvislosti si nelze odpustit smutnou událost. Krádeže významných památek se bohužel nevyhnuly ani tomuto koutu – vzácná socha Madony, darovaná koncem 15. století Půtou Švihovským a zdobící po několika století zdejší oltář, byla roku 1990 odcizena.

Poslední kapitoly patří Hartmanicím, Kundraticím, Dobré Vodě, kde je opět připomenut kult sv. Vintře i vzácné dílo současnosti – skleněný oltář tamější výtvarnice Vladimíry Tesařové. Zbývající kapitoly o Stodůlkách, Prášilech, zaniklém Zhůří, Gsengetu, Hůrce, Čachrovu, Javorné, Hojsové Stráži a Železné Rudě jsou ve srovnání s Kašperskohorskem pojaty spíše okrajově.

Současný význam Horpeniakovy publikace spočívá zejména v zasvěceném pohledu kunsthistorika, založeném na dokonalé znalosti realit z oblasti sakrálního umění i ze života duchovenstva, dále ve zpřesnění a aktualizaci mnohých dat. Na vkusné obrazové příloze se podíleli stejní autoři jako v díle prvním. Editoři rovněž zachovali stejný formát, ostatně oba díly se na trhu objevily současně.

Marta Ulrychová
(Plzeň)

JIŽNÍ PLZEŇSKO XII. Historicko-vlastivědný sborník Muzea jižního Plzeňska v Blovicích, 2014, 79 s.

Sborník muzea v Blovicích přináší opět studie různého zaměření. Etnologie se týká příspěvek Marty Ulrychové, zabývající se dvacetistránkovým rukopisem, uloženým mezi materiály k Národopisné výstavě československé. Jde o anonymní nedatovaný text, vztahující se k obci Čížice. Popisuje lidové zvyky (např. masopustní holení mužů, zvyk nazvaný bejkova svatba a pohřeb), praktiky, které mají chránit dobytek a přináší i popis průběhu svatby se třemi písněmi, z nichž jedna patří mezi tzv. rouchové – zpívané při převážení nevěstiny výbavy. Připojeny jsou recepty na některá běžná jídla i na obřadní pokrmy. Nechybí návod, jak se bránit proti čarodějnicím. Rukopis, který zjevně pochází od dvou pisatelů, přináší materiál ke slavnostem i ke každodennímu životu a některé nářeční zajímavosti.

O vzniku tří obcí na Plzeňsku a o jejich vývoji do současné doby pojednává poměrně podrobně článek Petra Rožmberského. Týká se to obcí Horušany, Petrovice a Skalka. Stručně je popsán stavební vývoj nejstarší kaple sv. Kříže ve Blovicích z pera Jiřího Boudy.

V tomto periodiku se objevuje – do jisté míry nečekaně – ohlédnutí za výstavou o dějinách big beatu na jižním Plzeňsku (Olga Vránková – Jan Kvíčera – Milan Herolt). Toto zajímavé a málo řešené téma, zpracované formou výstavy, vyvolalo odezvu v podobě písemného zpracování o historii tohoto dnes už historického hudebního proudu. Pojednává o vzniku kapel, o jejich repertoáru i o osobnostech, které v nich působily. Týká se to kapely SEJF (1971), Barbus (1968) a Eges (1980) a o přesunu jejich muzikantů do jiných kapel, které působily v 70. a 80. letech 20. století. Článek je doplněn reprodukcemi plakátů.

Lokální zajímavosti přivádějí čtenáře přímo do místa, kde se časopis rodí, do

Blovic, dnes části města Plzeň. Článek Markéty Járové se zmiňuje o důležitých krocích, kterými vládnoucí či jinak mocné osoby zajistily obci důležitá práva. Jde o privilegia udělená Blovicím v rozmezí let 1465–1607. Nejstarší z nich pochází od Jiřího z Poděbrad a týká se udělení práva volného odkazu a prodeje majetku a užívání dědického práva. V roce 1509 král Vladislav Jagellonský toto privilegium potvrdil. A v roce 1607 se uskutečnila konfirmace privilegia Vladislava Jagellonského Rudolfem II. Další výsady pocházejí od Viléma a Zdeňka ze Šternberka a Kryštofa Roupovského z Roupova.

Do období první světové války zavede krátká zpráva o italských a slovenských válečných běžencích, kteří se usídlili v Čechách, nejvíce kolem Kladna a Příbrami. Prameny informují o jejich počtu, době, kdy přišli, o jejich pobytu.

Zpráva se týká konkrétněji běženců ve vsi Štěnovice. Poslední odtud odešli v roce 1918 po vzniku Československa. Článek je připomíná u příležitosti stého výročí vypuknutí tzv. velké války.

Obce na jižním Plzeňsku, které v roce 2015 slaví výročí svého vzniku, přesněji první zmínky o své existenci, jsou námětem příspěvku Petra Rožmberského. Autor se zmiňuje celkem o devíti lokalitách, o nichž existují zprávy či doklady staré 900 let, a o dvou obcích známých pouhých tři sta let. Pramenem k určení jejich stáří je paradoxně soubor fals z přelomu 12. a 13. století, která se vážou k roku 1115. Touto písemností je zakládací listina kláštera benediktinů v Kladrubech. Ostatně všechny obce, jichž se článek týká, jsou nějakým způsobem spojeny s majetkem klášterů, především zmíněného kláštera v Kladrubech, a proto není

divu, že se dochovaly tak staré písemné doklady. Církev měla o svém majetku bezpochyby dobrou evidenci.

Sborník recenzuji v tomto periodiku potřetí, další ročníky přenechám jiným recenzentům, ráda si jej však přečtu. Jižní Plzeňsko přináší pestrou četbu o různých zajímavostech, prastarých i novějších. Informuje o nich přehledně, někdy jen stručně, jindy šířeji. Autory jsou pracovníci muzea v Blovicích, archiváři, kronikáři a další externí spolupracovníci. Nepředstírají vysokou vědu, ale podávají aktuální zpravodajství o své práci, o regionálních zvláštностech a o aktuálním dění a zprostředkovávají tak přitažlivou formou informace o této části Plzeňska.

*Marta Toncrová
(Etnologický ústav AV ČR)*

OBSAH XXV. ROČNÍKU

Studie a materiálové příspěvky

Hledání muslimské nevěsty: od dohodnutých sňatků k internetové seznamce (<i>Jana Malecká</i>)	3
„Adam přece také neplatil za Evu“: kompenzace za nevěstu u Nungonů a její proměny (<i>Martin Soukup</i>)	10
Popis svatby Karla Poetzla pořízený v německých obcích na Plzeňsku na konci 19. století v konfrontaci s rukopisnými zápisy a studiemi českých sběratelů v témže regionu (<i>Marta Ulrychová</i>)	19
Tradičné čepčenie v kontexte súčasnej svadby na Slovensku (<i>Juraj Hamar – Lenka Filipová</i>)	31
K problematice údajného vlivu Charvátů dosídlených na jižní Moravu a rakouské Valticko na lidovou kulturu Podluží v 19. a ve 20. století (<i>František Kašík</i>)	40
Ars una, species mille. Forma se mění, ale účel zůstává stejný – výzdoba vesnických domů 19. a 20. století (<i>Alena Dunajová</i>)	79
Relativita a variabilita zdobnosti ženského těla (<i>Barbora Půtová</i>)	95
Kultura na předkožce: novoguinejské variace na fíkový list (<i>Martin Soukup</i>)	109
Etnografie a spory o etnokulturní interpretaci „lidové kultury“ (<i>Petr Lozoviuk</i>)	119
Evropská etnologie a koncept nehmotného kulturního dědictví (<i>Petr Janeček</i>)	273
Tanec a klobása — hmotná forma nehmotného kulturního dědictví, nebo naopak (slovinské zkušenosti) (<i>Rebeka Kunej</i>)	283
Udržte tancování při životě. Několik osobních postřehů o tanci jako tradici a kulturním dědictví (<i>Mats Nilsson</i>)	291
Vytváření nehmotného kulturního dědictví v Srbsku (<i>Dragana Radojičić – Miroslava Lukić Krstanović</i>)	297
Kulturní dědictví a cestovní ruch: chorvatské zkušenosti (<i>Damir Demonja – Tatjana Gredičak</i>)	307
Proměny kurzů tance a společenské výchovy pro mládež v Čechách od poloviny 19. století po současnost (<i>Daniela Machová</i>)	318
Institucionalizace folklorismu v českých zemích (<i>Josef Jančář</i>)	273
Národní ústav lidové kultury a Mezinárodní folklorní festival ve Strážnici. (K 60. výročí založení ústavu a 70. výročí konání festivalu) (<i>Jan Krist – Martina Pavlicová</i>)	278
Lidový hudebně-taneční projev jako scénický tvar: folklorní soubory v českých zemích v péči jedné instituce (<i>Daniela Stávešlová</i>)	292
Súčasný problémy scénickej tvorby amatérskych folklórnych súborov na Slovensku v kontexte inštitucionálnej starostlivosti o ľudový tanec (<i>Ján Blaho</i>)	307
Současné narativy o „těch druhých“ aneb Verbalizace ohrožení ve veřejném prostoru (<i>Kateřina Dobrovolná</i>)	316

Výzkum folklorních souborů

Činnost vybraných dětských folklorních souborů – sociologický výzkum (<i>Jiří Vaniček</i>)	324
--	-----

Fotozastavení

Jana Kopeckého „Starobavorské Pašiové Divadlo neb Život a smrt našeho Spasitele Pána Ježíše Krista“ (<i>Helena Beránková – Jaroslav Blecha</i>)	328
---	-----

Proměny tradice

Maškarádi se vracejí aneb Obnovený masopustní průvod v Opatovicích u Rajhradu (<i>Jana Poláková</i>)	128
--	-----

Ohlédnutí

Matěj Mikšíček – dvě stě let od narození (<i>Marta Šrámková</i>)	48
150 let od narození sběratelky lidových písní Františky Kyselkové (27. 3. 1865 – 23. 7. 1951) (<i>Marta Toncrová</i>)	49
Vzpomínka na Jana R. Bečáka (<i>Miloš Melzer</i>)	130
K nedožitým devadesátinám Oldřicha Sirovátky (<i>Andrea Zobačová</i>)	330
Ke stému výročí narození Josefa Polišenského (<i>Oldřich Kašpar</i>)	328

Společenská kronika

Jubilantka Alena Kalinová (<i>Jarmila Pechová</i>)	52
Za Janem Trojanem (1926–2015) (<i>Miloš Štědroň</i>)	55
Sedmdesátník Vítězslav Štajnoch (<i>Ludmila Tarcalová</i>)	132
Vlastimil Vondruška jubilující (<i>Lubomír Procházka</i>)	133
Magdaléna Rychlíková jubluje (<i>Ludmila Tarcalová</i>)	134
Životní jubileum Aleny Vondruškové (<i>Lubomír Procházka</i>)	135
Petr Skalník 70 let (<i>Zdeněk Uherek</i>)	335
Marta Toncrová české etnomuzikologii (<i>Věra Frolcová</i>)	337
Jubilantka Eva Večerková (<i>Jana Pospíšilová</i>)	338
Pozdrav Haně Hláškové k životnímu jubileu (<i>Miroslav Válka</i>)	339
Za Olgou Vlasákovou (<i>Jiří Jilík</i>)	342
Odešel Vlastimil Dřímál (<i>Josef Nejd</i>)	343
Pocta Jaromíru Nečasovi (<i>Lucie Uhlíková, Anna Maděričová, Karel Pavlíščík, Jiří Plocek, Miloš Štědroň</i>)	344
K životnímu jubileu Marie Brandstettrvé (<i>Petr Lidák</i>)	335
Pozdrav a přání Martě Botikové (<i>Jana Pospíšilová</i>)	336
Blahopřání Iloně Vojancové (<i>Vladimíra Jakoubčová</i>)	337
Andrej Sulitka 70 let (<i>Zdeněk Uherek</i>)	340
In memoriam Ludvíka Vaculíka (23. 7. 1926 – 6. 6. 2015) (<i>Karel Pavlíščík</i>)	343

Rozhovor

To, co jsem dělala, mě vždycky zajímalo a bavilo... Rozhovor s Martou Šrámkovou (<i>Hana Hlášková</i>)	331
Rozhovor se Zdeňkem Salzmannem u příležitosti jeho devadesátin (<i>Daniela Mosaad Pěničková</i>)	332

Výstavy

Muzeum historie lesa (Waldgeschichtliches Museum) v Sankt Oswald-Riedelhütte (<i>Marta Ulrychová</i>)	56
Kdo jsou lidé na Hlučínsku (<i>Hana Dvořáková</i>)	57

Betlémy, tentokrát papírové (<i>Ivana Kubečková</i>)	59	V. Horpeniak: Šumava očima Vladimíra	
Výstava hliněných konstrukcí ve Strážnici (<i>Jitka Matuszková</i>)	135	Horpeniaka I. (<i>Marta Ulrychová</i>)	140
Musée Tiskiwin v Marrakéši – dotek antropologie v arabském světě (<i>Barbora Půtová</i>)	345	M. Melzer: Anežka Šulová (<i>Miroslav Válka</i>)	142
Konference		E. Tomášová (ed.): Etnografická terénní práce. Sborník příspěvků z česko-rakouského odborného semináře (<i>Marta Toncrová</i>)	143
Société Internationale d'Ethnologie et de Folklore 2015 (<i>Martina Pavlicová</i>)	137	M. Baumann – G. Richter: Nichts konnte den Brauch zerschlagen... 600 Jahre Kötztinger Pfingstritt mit einem Beitrag von Ludwig Baumann (<i>Marta Ulrychová</i>)	144
Konference Antropologie v akci – od místního ke globálnímu rozměru (<i>Klára Nádaská</i>)	347	J. Stránský: Strašidla a čarování v Krkonoších (<i>Jaroslav Otčenášek</i>)	146
Pozvání k diskusi nad dějinami oboru (<i>Lydia Petráňová</i>)	348	V. Thořová – J. Traxler – Z. Vejvoda: Lidové písně z Prahy ve sbírce Františka Homolky, II. díl (<i>Marta Ulrychová</i>)	146
Konference Konec antropologie v Čechách (<i>Klára Nádaská</i>)	344	Moravské Slovensko I, II. Reprint z roku 2014 (<i>Vendula Škrabalová</i>)	148
Festivaly, koncerty		F. Bahenský et al.: Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada, sv. 4. Lidová kultura (<i>Josef Jančář</i>)	351
O dudách a dudácích potřinácté (<i>Marta Ulrychová</i>)	61	M. Toncrová – S. Smutná (eds.): Lidové písně z Podhorácka I. Náměštsko a Velkobíteško (<i>Judita Kučerová</i>)	352
XVI. Národopisná slavnost v Kinského zahradě v Praze (<i>Jiřina Langhammerová</i>)	137	J. Luffer: Katalog českých démonologických pověstí (<i>Marta Šrámková</i>)	354
70. výročí MFF Strážnice (<i>Helena Hájková</i>)	349	J. Zajonc – M. Mészárosová – I. Kostovská: Slovenský národopis. Bibliografia 1953 – 2002 (<i>Jan Krist</i>)	355
Folklorní čas odzadu aneb 70 let MFF ve Strážnici a 94 let Slovákého roku v Kyjově (<i>Josef Holcman</i>)	346	Šumava v proměnách času. Revue Jungbauerova vlastivědného spolku 1/2014 (<i>Marta Ulrychová</i>)	356
Recenze		M. Pavlášek: S motykou a Pánem Bohem (<i>Anna Horáková</i>)	351
D. Gesce: Historie českých komunit v Rumunsku (<i>Michal Pavlášek</i>)	61	V. Horpeniak: Šumava očima Vladimíra Horpeniaka II. Šumavský místopis (<i>Marta Ulrychová</i>)	352
H. Opleštilová – L. Babka: Zmizelý svět Podkarpatské Rusi ve fotografiích Rudolfa Hůlky (1887–1961) (<i>Nad'a Valášková</i>)	63	F. Zapletal: Dřevěné kostelíky Zakarpátí (<i>Nad'a Valášková</i>)	353
A. Křížová – M. Šimša: Lidový oděv na Moravě a ve Slezsku I. Ikonografické prameny do roku 1850 / Traditional Folk Dress in Moravia and Silesia. Iconographic Sources until 1850 (<i>Juraj Zajonc</i>)	64	Jižní Plzeňsko XII, 2014 (<i>Marta Toncrová</i>)	354
P. Číhal (ed.): Zoomorfní tematika v lidové tradici (<i>Karel Pavlišťík</i>)	68	Zprávy	
K. Žeňuchová: Zbierka ľudovej prózy Samuela Cambela (<i>Jana Pácalová</i>)	69	GISTraLiK – internetový rozcestník pro studium tradiční lidové kultury (<i>Roman Malach</i>)	149
P. Samojský: Dobrodružství zvané svatba (<i>Alexandra Navrátilová</i>)	70	Dvě jubilea slovákého verbuňku (<i>Jan Blahůšek, Karel Pavlišťík, Jarmila Teturová</i>)	149
J. Pajer: Stoletá píseň. Zpěvačka Marie Procházková (<i>Marta Toncrová</i>)	71		
Viser på Valse 1–5. 400 historiske fonografoptagelser af traditionel sang og spillemandsmusik (<i>Heino Wessel Hansen</i>)	72		
J. Nosková – J. Čermáková (eds.): „Měla jsem moc krásné dětství.“ Vzpomínky německých obyvatel Brna na dětství a mládí ve 20. až 40. letech 20. století (<i>Sandra Kreisslová</i>)	138		

NÁRODOPISNÁ REVUE 4/2015

(Revue für Ethnologie 4/2015)

Herausgegeben vom Nationalen Institut für Volkskultur

696 62 Strážnice, Tschechische Republik

Tel. 00420- 518 306 611, Fax 00420-518 306 615

E-Mail: info@nulk.cz

Die Ausgabe 2/2014 Die Ausgabe 4/2015 der Zeitschrift *Revue der Ethnologie* widmet sich dem Thema Folklorismus und dessen Institutionsunterstützung. Josef Jančář konzentriert sein Text auf die Entwicklung des Interesses für die Volkskultur und deren Schutz (*Institutionalisierung von Folklorismus in den Tschechischen Ländern*). Jan Krist und Martina Pavlicová erinnern an die Bedeutung des Nationalinstituts für Volkskultur – einer wichtigen Fachinstitution – für das Studium von Volkskultur und Folklorismus in der Tschechischen Republik und seine Verbindung mit dem bedeutendsten Mährischen Folklorefestival in der Gegenwart (*Nationalinstitut für Volkskultur und Internationales Folklorefestival in Strážnice / Zum 60. Jubiläum der Errichtung des Institutes und 70. Jubiläum des Festivals*). Daniela Stavělová beschäftigt sich mit der szenischen Präsentation des Volkstanzes in Beziehung zu der Tätigkeit des heutigen Nationalen Informations- und Beratungszentrums für Kultur und dessen Abteilung für nicht-professionale Aktivitäten ARTAMA (*Der Volksmusik- und Volkstanzausdruck als eine szenische Form – Folkloreensembles in den Tschechischen Ländern in Pflege von einer Institution*). Ján Blaho reflektiert die aktuelle Lage des Volkstanzes auf den slowakischen Bühnen (*Gegenwärtige Probleme des szenischen Schaffens der Amateurfolkloreensembles in der Slowakei im Kontext der Institutionspflege für Volkstanz*). Im Bereich der nicht-thematischen Beiträge präsentiert Kateřina Dobrovolná die Forschung der Narrativen mit dem Schwerpunkt in der Problematik der ethnischen Minderheiten im tschechischen Milieu (*Gegenwärtige Narrative über „die Anderen“ oder Verbalisierung der Bedrohung im öffentlichen Raum*).

Jiří Vaniček öffnet die nicht-rezensierten Rubriken mit der Präsentation der Forschung von Kinderfolkloreensembles (*Aktivität der ausgewählten Kinderfolkloreensembles – eine soziologische Forschung*). Die Rubrik „Rückblicke“ widmet sich dem Historiker Josef Polišenský (1915–2001) (Autor Oldřich Kašpar), die Rubrik „Interview“ stellt den Kulturanthropologen Zdeněk Salzmán (*1925) vor (Autorin Daniela Mosaad Pěničková). Die Gesellschaftschronik erinnert an die Lebensjubiläen der tschechischen und slowakischen Ethnologen Marie Brandstettróvá (*1945), Marta Botíková (*1955), Ilona Vojancová (*1955) und Andrej Sulitka (*1945) und bringt auch einen Nachruf nach dem Schriftsteller Ludvík Vaculík (1926–2015). Weiterhin erscheinen die Berichte über Ausstellungen und Festivals sowie Besprechungen neuer Bücher.

NÁRODOPISNÁ REVUE 4/2015

(Journal of Ethnology 4/2015)

Published by the National Institute of Folk Culture

696 62 Strážnice, Czech Republic

Tel. 00420-518 306 611, Fax 00420-518 306 615

E-mail: info@nulk.cz

Journal of Ethnology 4/2015 is devoted to the theme Folklorism and its institutional support. Josef Jančář pays attention to the interest in folk culture and its protection (*The Institutionalisation of Folklorism in the Czech Lands*). Jan Krist and Martina Pavlicová remember the merit of the National Institute of Folk Culture, a distinctive scientific institution, for the study of folk culture and folklorism in the Czech Republic and its connection with contemporary the most important Moravian folklore festival (*National Institute of Folk Culture and International Folklore Festival in Strážnice/ (60th anniversary of the Institute and 70th anniversary of the Festival)*) Daniela Stavělová deals with scenic presentation of folk dance in relation to the activity of the present National Information and Consulting Centre for Culture and its department for non-professional activity – ARTAMA (*Folk Dance and Musical Expression as Stage Adaptation – Folklore Ensembles in the Czech Lands in Care of One Institution*). Ján Blaho reflects topical situation of folk dance on Slovakian stages (*Contemporary Problems of Stage Creation of Amateur Folklore Ensembles in Slovakia in the Context of Institutional Care of Folk Dance*). In non-thematic contributions, Kateřina Dobrovolná presents research on narrative with focus on ethnic minorities in the Czech environment (*Contemporary Narratives about “the Others” or Verbalization of Danger in the Public Space*).

Jiří Vaniček with his presentation of research into children's folklore ensembles (*The Activity of Selected Children's Ensembles – sociological research*) opens the non-reviewed sections. Review Section is devoted to the historian Josef Polišenský (1915–2001) (author Oldřich Kašpar), Interview Section introduces the cultural anthropologist Zdeněk Salzmán (*1925) (author Daniela Mosaad Pěničková). Social Chronicle remembers anniversaries of Czech and Slovakian ethnologists Marie Brandstettróvá (*1945), Marta Botíková (*1955), Ilona Vojancová (nar. 1955) and Andrej Sulitka (*1945) and publishes an obituary for the writer Ludvík Vaculík (1926–2015). Other regular sections publish reports from exhibitions and festivals and reviews of new books.

NÁRODOPISNÁ REVUE 4/2015, ročník XXV

Vydává Národní ústav lidové kultury, 696 62 Strážnice, ČR (IČ 094927)

Národopisná revue je odborný etnologický recenzovaný časopis, vychází čtyřikrát ročně, vždy na konci příslušného čtvrtletí. Pravidla recenzního řízení i veškeré další informace pro autory příspěvků jsou zveřejněny na internetových stránkách časopisu <<http://revue.nulk.cz>>.

Periodikum je evidováno v mezinárodních bibliografických databázích AIO (The Anthropological Index Online of the Royal Anthropological Institute), ERIH (European Reference Index for the Humanities), GVK (Gemeinsamer Verbundkatalog), IBR (Internationale Bibliographie der Rezensionen geistes- und sozialwissenschaftlicher Literatur) + IBZ (Internationale Bibliographie geistes- und sozialwissenschaftlicher Zeitschriftenliteratur), RILM (Répertoire International de Littérature Musicale), CEJSH (Central European Journal of Social Sciences and Humanities) a Ulrich's Periodicals Directory.

REDAKČNÍ RADA: PhDr. Daniel Drápala, Ph.D., PhDr. Hana Dvořáková, doc. Mgr. Juraj Hamar, CSc.
PhDr. Petr Janeček, Ph.D., doc. PhDr. Eva Krekovičová, DrSc., PhDr. Jan Krist,
doc. PhDr. Martina Pavlicová, CSc., PhDr. Jana Pospíšilová, Ph.D.,
doc. Mgr. Daniela Stavělová, CSc., Mgr. Martin Šimša, Ph.D., doc. PhDr. Zdeněk Uherek, CSc.,
PhDr. Lucie Uhlíková, Ph.D., PhDr. Marta Ulrychová, Ph.D., doc. PhDr. Miroslav Válka, Ph.D.

MEZINÁRODNÍ REDAKČNÍ RADA: prof. PhDr. Anna Divičan, CSc. hab. (Maďarsko), Dr. László Felföldi (Maďarsko),
Mag. Dr. Vera Kapeller (Rakousko), prof. Dragana Radojičić, Ph. D. (Srbsko),
prof. Mila Santova (Bulharsko), prof. Dr. habil. Dorota Simonides, Dr.h.c. (Polsko),
Dr. Tobias Weger (Německo)

Šéfredaktor: Jan Krist

Redaktorka: Martina Pavlicová

Výkonná redaktorka a tajemnice redakce: Lucie Uhlíková

Překlad resumé: Zdeňka Šafaříková

Tisk: LELKA, Dolní Bojanovice

Datum vydání: 23. prosince 2014

ISSN 0862-8351

MK ČR E 18807

